

Adrianna Jaškowiak
Agnieszka Bodych
Marlena Urbaszek

Wpływ systemu polityczno - gospodarczego na jakość informacji finansowej

Wydawnictwo Naukowe

Doctrina

Wpływ systemu
polityczno - gospodarczego
na jakość informacji finansowej

Wpływ systemu
polityczno - gospodarczego
na jakość informacji finansowej

Adrianna Jaśkowiak

Agnieszka Bodych

Marlena Urbaszek

Wydawnictwo Naukowe Doctrina

Łódź 2018

Adrianna Jaškowiak, Agnieszka Bodych, Marlena Urbaszek

*Absolwentki kierunku Rachunkowość,
Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania*

Projekt graficzny okładki

Wydawnictwo naukowe Doctrina

Opracowanie graficzne

Wydawnictwo Naukowe Doctrina

Monografia recenzowana

© Copyright by Adrianna Jaškowiak, Agnieszka Bodych, Marlena Urbaszek
and for this edition by Wydawnictwo Naukowe Doctrina.

Pewne prawa zastrzeżone. Opracowanie opublikowane na licencji
(No Derivative Works (ND))

Zezwala się na kopiowanie, dystrybucję, wydruk, wyświetlanie tylko do-
kładnych (dostownych) kopii dzieła, niedozwolone jest jego zmienianie
i tworzenie na jego bazie pochodnych.

Wydawnictwo Naukowe Doctrina

ISBN 978-83-946137-9-2

Spis Treści

<i>Wstęp</i>	9
<i>Rozdział 1.</i>	13
<i>Istota rachunkowości i jej regulacje w historii</i>	13
1.1. Rachunkowość jako system informacyjny oraz jej ewolucja	13
1.2. Historia rachunkowości oraz jej regulacji	17
1.3. Znaczenie i użytkownicy współczesnych sprawozdań finansowych ..	22
1.4. Sytuacja ekonomiczna Polski i przedsiębiorstw włókienniczych w XIX i XX wieku	27
<i>Rozdział 2.</i>	35
<i>Rachunkowość łódzkich zakładów włókienniczych w początkowym okresie niepodległości Polski</i>	35
2.1. Rachunkowość Zakładów Włókien Chemicznych „Wistom” Spółka Akcyjna w latach 1923 - 1933	35
2.2. Rachunkowość Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Spółka Akcyjna w Łodzi	41
2.3. Rachunkowość Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” Spółka Akcyjna w Pabianicach	48
2.4. Rachunkowość Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni Spółka Akcyjna w Ozorkowie	54
2.5. Analiza porównawcza systemów rachunkowości przedsiębiorstw w początkowym okresie niepodległości Polski	60
<i>Rozdział 3.</i>	65
<i>Rachunkowość zakładów włókienniczych ziemi łódzkiej u schyłku dwudziestolecia międzywojennego</i>	65
3.1. Rachunkowość Zakładów Włókien Chemicznych „Wistom” Spółka Akcyjna w Tomaszowie Mazowieckim	65
3.2. Rachunkowość Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Spółka Akcyjna w Łodzi	71
3.3. Rachunkowość Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” Spółka Akcyjna w Pabianicach	77

3.4. Rachunkowość Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach Spółka Akcyjna	83
3.5. Analiza porównawcza systemów rachunkowości w zakładach włókienniczych na ziemiach łódzkich u schyłku dwudziestolecia międzywojennego	90
<i>Rozdział 4.</i>	<i>95</i>
<i>Rachunkowość przedsiębiorstw włókienniczych w okresie gospodarki centralnie sterowanej</i>	<i>95</i>
4.1. Rachunkowość Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko – Kuśnierskiego	95
4.2. Rachunkowość Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego imienia T. Duracza w Łodzi	100
4.3. Rachunkowość Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi	105
4.4. Rachunkowość Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi	110
4.5. Analiza porównawcza systemów rachunkowości przedsiębiorstw włókienniczych w okresie gospodarki centralnie sterowanej	116
<i>Zakończenie</i>	<i>121</i>
<i>Bibliografia</i>	<i>123</i>
<i>Spis tabel</i>	<i>129</i>

Wstęp

System rachunkowości stanowi jedno „z najstarszych zjawisk w dziejach gospodarki światowej. Jako nauka społeczna stosowana, powstała i rozwinęła się na gruncie przygotowanym przez całe wieki zdobywania wiedzy i umiejętności ujmowania zdarzeń poprzez zapisy¹”. Mimo tego, iż odwiecznie towarzyszyła działalności gospodarczej, to „jej cele, zadania i zakres zmieniały się w takim kierunku, w jakim zmieniał się świat. Od stuleci wywierała ona ogromny wpływ na rozwój gospodarczy, społeczny, cywilizacyjny². Współcześnie rachunkowość rozumiana jest jako „uniwersalny, elastyczny, podmiotowy system informacyjno-kontrolny³, bez której niewątpliwie ciężko wyobrazić sobie działanie współczesnej jednostki gospodarczej. Istotnym podsystemem rachunkowości finansowej jest sprawozdawczość finansowa będąca źródłem informacji o sytuacji majątkowej oraz finansowej przedsiębiorstwa.

Z racji tego, że działalność przemysłu włókienniczego jest złożona, osoby zarządzające potrzebują rzetelnych informacji na temat funkcjonowania jednostki. Jest to niezbędne, by podejmować odpowiednie decyzje związane z prowadzoną działalnością. Umożliwia im to rachunkowość głównie poprzez swój podstawowy element – sprawozdanie finansowe, które stanowi obraz działalności przedsiębiorstwa. Jednakże aby osiągnąć ówczesny poziom jakości sprawozdań finansowych musiały przejść one pewną ewolucję na przestrzeni XIX i XX wieku. W tym okresie dążono, by udoskonalić informacje zawarte w zestawieniach po to, by składniki sprawozdania finansowego, jakimi są bilans i rachunek zysków i strat, były porównywalne i czytelne dla szerokiego grona odbiorców. Z czasem wprowadzono zatem jednolite unormowania w zakresie sporządzania m.in. bilansów i rachunków zysków i strat.

Celem głównym monografii jest ocena wpływu systemu polityczno-gospodarczego na jakość informacyjną sprawozdawczości. Celem częściowym jest natomiast prezentacja ewolucji systemu rachunkowości oraz sprawozdań finansowych jednostek z branży włókienniczej w XX wieku.

Biorąc pod uwagę cele opracowania, postawiono tezę i podjęto próbę jej uzasadnienia. Tezę tę sformułowano następująco: system polityczno-

¹ E. Pogodzińska – Mizdrak, *Zawód biegłego rewidenta - rys historyczny*, Zeszyty Naukowe AE w Krakowie nr 702/2006.

² E. Walińska, *Wartość bilansowa przedsiębiorstwa a alokacja podatku dochodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004, s. 9.

³ E. Burzym, *Istota, zadania i znaczenie rachunkowości w gospodarce narodowej*, „Rachunkowość”, Warszawa 1977, s. 3.

gospodarczy ma wpływ na jakość informacji finansowej. W celu weryfikacji tezy w pierwszej fazie badań posłużono się metodą dedukcji, a następnie metodą indukcji. W pierwszej fazie badań przystąpiono do zbierania materiałów źródłowych, które po wstępnym sortowaniu skopiowano metodą fotografii cyfrowej. W wyniku przeszukiwań zasobów archiwalnych zgromadzono obszerny materiał składający się z około 300 sprawozdań finansowych kilku przedsiębiorstw działających w branży włókienniczej na ziemiach polskich, ewidencji księgowej, a także innych dokumentów księgowych pochodzących z okresu 1918-1990. Analizowane materiały zgromadzone zostały dzięki zasobom znajdującym się w archiwum państwowym w Łodzi oraz Tomaszowie Mazowieckim. Łączna ilość zgromadzonej dokumentacji to ponad dwa tysiące zdjęć cyfrowych. W kolejnym etapie materiały przetworzono i poddano analizie. Pod uwagę wzięto przede wszystkim układ i strukturę elementów sprawozdań finansowych, a także formy ewidencji księgowych.

Budowa i forma monografii, na którą składają się cztery rozdziały, jest uzasadniona wskazaną wyżej tezą oraz poparta realizacją celów głównych i częściowych.

Rozdział pierwszy stanowi teoretyczne wprowadzenie do omawianych zagadnień w dalszych częściach monografii. Omówiono w nim pojęcie rachunkowości od czasów historycznych po współczesne oraz opis etapów jej rozwoju, jak również wspomniano o historycznych regulacjach rachunkowości. Nie pominięto tu także przedstawienia dziejów Polski XIX i XX wieku oraz historii Łódzkiego Okręgu Przemysłowego.

W rozdziale drugim zaprezentowano rachunkowość łódzkich zakładów włókienniczych w początkowym okresie niepodległości Polski oraz badano jakość informacyjną bilansów oraz rachunków zysków i strat. Czas badań to okres do wprowadzenia jednolitych zasad sporządzania sprawozdań finansowych, czyli do roku 1934. Rozdział kończy analiza porównawcza sporządzania bilansu oraz rachunku strat i zysków przez jednostki należące do branży włókienniczej.

W rozdziale trzecim pokazano rachunkowość łódzkich zakładów włókienniczych u schyłku dwudziestolecia międzywojennego, a więc okres pomiędzy 1934 rokiem a 1944 rokiem. Układ tego rozdziału jest zbliżony do poprzedniego – zaprezentowano rachunkowość kilku jednostek działających w branży włókienniczej na ziemiach łódzkich po wprowadzeniu jednolitych przepisów dotyczących sporządzania sprawozdań finansowych. Następnie rozdział pod-

sumowano analizą porównawczą, oceniając sposób sporządzania sprawozdań finansowych przez te jednostki.

Rozdział czwarty obejmuje rachunkowość w Polsce w okresie gospodarki centralnie planowanej. Przedstawiono w nim sprawozdawczość finansową, a głównie bilans i rachunek zysków i strat czterech różnych zakładów włókienniczych mieszczących się w Łodzi. Podobnie jak w poprzednich rozdziałach zawarto również analizę porównawczą poszczególnych składników sprawozdania oraz dokonano oceny ich sporządzania przez jednostki.

Rozdział 1.

Istota rachunkowości i jej regulacje w historii

1.1. Rachunkowość jako system informacyjny oraz jej ewolucja

Uważa się, że rachunkowość to jedno z najstarszych zjawisk zaistniałych w gospodarce. Była nazywana buchalterią, a osoba, która się nią zajmowała buchalterem. Jej pierwotna funkcja to funkcja informacyjna, gdyż dostarczała cennych danych na temat funkcjonowania przedsiębiorstwa. Stanowiła jedyny sposób prowadzenia ksiąg. Warto wspomnieć, że jej prowadzenie odbywało się za pomocą podwójnego księgowania, które pojawiło się na przełomie XV i XVI w. dzięki księdzu Łukaszowi Pacciolo⁴.

Definiowanie rachunkowości na ziemiach polskich sięgają początku XIX wieku. W tym czasie A. Barciński porównuje rachunkowość wiejską do ogólnie rozumianej rachunkowości. Jego zdaniem „rachunkowość wiejska, również jak i przemysłowa polega głównie na pojęciu ogólnem ale dokładniem od początku do końca ducha i treści każdego interesu, czyli operacji”⁵. Wskazuje zatem na rzetelność i dokładność danych zapisów na kontach. Dlatego też zwraca uwagę na to, że „buchalter naczelny powinien być uważany [...] za najważniejszą figurę, on zna stan rzeczywisty interesów, dla tego musi zastępować na ufność”⁶.

Według innych definicji rachunkowość to „nauka podająca zasady urządzenia i prowadzenia takich ksiąg nazywa się Buchalterją [...]. Buchalterja więc uczy stosować rachunek do obliczania majątku w danej sferze gospodarczej”⁷. Była zatem pomocna do wyliczenia majątku przez każdego od-

⁴ N. Krakowski, *Wykład popularny zasad podwójnego księgowania w zastosowaniu do potrzeb handlu, przemysłu oraz rzemiosł i rolnictwa*, S. Lewantal, Warszawa 1887, s. 2.

⁵ A. Barciński, *O rachunkowości kupieckiej*, Tom 3. Buchalterja podwójna zastosowana do fabryk i gospodarstw wiejskich, drukarnia Józefa Węckiego przy ulicy Senatorskiej 463, Warszawa 1835, s. 1.

⁶ *Ibidem*, s. 3

⁷ E. Nowicki, *Nauka buchalterji*, Drukarnia Józefa Ungra, Warszawa 1876, s. 6.

biorcą rachunkowości. Z kolei M. Chrzanowski zwraca uwagę, że rachunkowość to nie tylko ewidencja przeszłych zdarzeń. Uważa, że „prowadzenie rachunków i kontrola zostają w najściślejszym ze sobą związku, rachunki bowiem są głównym środkiem do zbadania czynności gospodarczych i stanowią część kontroli [...]. W tym związku stanowią te dwie części organiczną całość, zwaną powszechnie i w nauce: rachunkowością”⁸.

Natomiast zdaniem N. Krakowskiego „nauka księgowania [...] uczy nas zapisywać nasze interesa drogą najzwięźlejszą i najjaśniejszą w ten sposób, abyśmy w każdej chwili mogli dokładną sobie zdać sprawę tak z ogółu jak i ze szczegółów naszego stanu majątkowego, jako też z zysków i strat wynikających z naszych obrotów”⁹. Wskazuje zatem, że dzięki rachunkowości odbiorca może badać swój stan należności i zobowiązań. Potwierdza to pierwotną funkcję rachunkowości – funkcję informacyjną.

Kolejne stanowisko na temat rachunkowości przedstawia J. Danilewicz, którego zdaniem „rachunkowość systematycznie prowadzona w księgach według pewnych stałych zasad co do stanu majątku, zmian jakie nastąpić mogą z powodu operacji handlowych lub przemysłowych, tudzież kontrola tychże, nazywa się buchalterią”¹⁰. Jego zdaniem rachunkowość musi prowadzić ewidencję systematycznie, a ponadto powinna kontrolować zapisy w księgach.

Z kolei L. E. Veltze uważa, że rachunkowość jest ważna zarówno dla ówczesnych kupców, przemysłowców oraz rolników, gdyż powinni być informowani na bieżąco o zmianach w swoim majątku¹¹. Podaje zatem szerokie grono odbiorców. Aby rachunkowość była dla nich zrozumiała musi spełniać pewne wymogi. Twierdzi, że „systematyczne prowadzenie pewnych ku temu przeznaczonych ksiąg według zasad niewzruszonych, stanowiących właściwą istotę rachunkowości, którą buchalterią zowiemy”¹².

⁸ M. Chrzanowski, *Nauka rachunkowości ogólnej*, drukarnia „Gaz narod” J. Dobrzańskiego i K. Gromana, Lwów, 1878, s. 9.

⁹ N. Krakowski, op. cit., s. 1

¹⁰ J. Danilewicz, *Nauka buchalterii podwójnej teoretycznie i praktycznie wyłożonej z zastosowaniem do potrzeb handlowych i fabrycznych*, Tom 1. *Dział teoretyczny*, Gebetchner & Wolff, Krakowskie Przedmieście nr 15, Warszawa 1887, s. 1.

¹¹ L. E. Veltze, *Nauka buchalterii teoretyczna i praktyczna dla samonauki i wykładu*, Tom 1, Drukarnia Ludowa, Lwów 1895, s. 1.

¹² Ibidem.

Zdaniem N. Maskileysona buchalteria to „umiejętność systematycznego i w pewne formy ujętego zapisywania tych transakcji i zdarzeń, które stan majątkowy przedsiębiorstwa bezpośrednio zmieniają”¹³. Zwraca również uwagę na fakt, że powinno to być wykonane w sposób zrozumiały nie tylko dla buchaltera, ale również dla innych.

Natomiast T. Lulek twierdzi, że „nazwa rachunkowości kupieckiej oznacza system zapisów, przedstawiających a) zasoby majątkowe i długi przedsiębiorstwa zarobkowego, b) obroty handlowe, dokonane w okresie gospodarczym, c) osiągnięte w tym okresie wyniki”¹⁴. Wskazuje również, że „zapisy niesystematyczne tj., robione dorywczo i bez przestrzegania pewnych stałych reguł, nie zastępują na miano rachunkowości”¹⁵.

Jednak przez lata definicja rachunkowości nieco ewoluowała. Współcześnie rachunkowość jest nauką ekonomiczną, która jest określana różnorodnie. Spowodowane jest to faktem, iż kształtują ją skomplikowane procesy gospodarcze. Jednak powszechnie uznaje się, że jest to język biznesu, którego używają zarówno księgowi jak i również kierownicy oraz menadżerowie przedsiębiorstwa.

Zdefiniowanie pojęcia rachunkowości jest zatem trudne a przez wielu znawców jest rozumiana różnorodnie, gdyż każdy z nich podkreśla w definicji jedynie kluczowe aspekty, dlatego też trudno zdefiniować ją jednolicie. Analiza literatury tematu prowadzi do wniosku, że zdaniem W. Brzezina „rachunkowość jest pojęciem wieloznacznym i oznacza zarówno szczególnie system informacyjny i międzynarodowy język biznesu [...], jak też system pomiaru działalności gospodarczej”¹⁶. Wskazuje zatem na informacyjną funkcję rachunkowości. Co więcej zwraca uwagę również na ujęcie retro- i prospektywne rachunkowości, co oznacza, że ma ona „funkcję odbicia rzeczywistości (ewidencję)” oraz „funkcję kreowania poprzez planowanie nowej rzeczywistości gospodarczej”¹⁷. Nieco inne spojrzenie ma S. Skrzywan, który twierdzi, że „rachunkowość jest szczególnym rodzajem jednostkowej ewidencji gospodarczej. Stanowi ona system ciągłego w czasie ujmowania,

¹³ N. Maskileyson, *Istota buchalterji podwójnej*, Skład główny w księgarni F. Hoeslcka, Warszawa 1920, s.1.

¹⁴ T. Lulek, *Zasady rachunkowości kupieckiej*, Wydawnictwo „Nauka”, Kraków (rok niezany), s. 5.

¹⁵ Ibidem, s. 5.

¹⁶ W. Brzezina, *Ogólna teoria współczesnej rachunkowości*, Częstochowskie Wydawnictwo Naukowe przy Wyższej Szkole Zarządzania, Częstochowa 2016, s. 17.

¹⁷ Ibidem, s.30.

grupowania i interpretowania wyrażanych w pieniądzu i bilansujących się ogólnych i szczegółowych danych liczbowych o działalności gospodarczej i sytuacji majątkowej jednostki gospodarczej¹⁸. Na podstawie przytoczonych definicji można stwierdzić, że rachunkowość bywa postrzegana jako system ewidencji informacji istotnych dla przedsiębiorstwa. Podobnego zdania jest E. Walińska, która twierdzi, że „rachunkowość to system informacyjny, odzwierciedlający wiarygodny obraz rzeczywistości gospodarczej podmiotów, ich rentowności i sytuacji finansowej”¹⁹. Natomiast E. Burzym jest zdania, że rachunkowość „to uniwersalny, podmiotowy system informacyjno- kontrolny”²⁰. Z kolei A. Jaruga uważa, że „rachunkowość jest współcześnie rozumiana jako systemem informacyjny służący użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych, zwłaszcza finansowych, oraz rozliczania kierownictwa z odpowiedzialnego i efektywnego zarządzania powierzonym majątkiem”²¹.

Zgodnie z przedstawionymi stanowiskami rachunkowość można uznać za system informacyjny, który dostarcza koniecznych informacji dla kierownica podmiotu gospodarczego, jak również dla podmiotów zewnętrznych. Pozwala ona na badanie wyniku finansowego oraz poszczególnych składników majątku. Dzięki tej wiedzy daje możliwość efektywnego zarządzania jednostką i jej finansami. Uważa się, że jest to podstawowe zadanie rachunkowości. Zatem tak jak stwierdził W. Brzezin rachunkowość „wykorzystując metodę rachunku ekonomicznego i metodę bilansową pozwala zmierzyć, analizować i planować dla celów zarządzania wynik finansowy i kondycję finansową podmiotu gospodarczego”²². Z kolei E. Walińska uważa, że „jej celem jest dostarczanie zarówno rzetelnych informacji retrospektywnych, pozwalających na ocenę i rozliczenie zarządzających kapitałem, jak i informacji umożliwiających podejmowanie decyzji ekonomicznych”²³.

¹⁸ S. Skrzywan, *Teoretyczne podstawy rachunkowości*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1968, s. 5.

¹⁹ E. Walińska, *Rachunkowość, Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 22.

²⁰ E. Burzym, *Rachunkowość przedsiębiorstwa i instytucji*, PWE, Warszawa 1980, s. 13.

²¹ A. Jaruga, *Rachunkowość w warunkach gospodarki rynkowej*[w:] A. Jaruga (red.), *Rachunkowość finansowa*, Towarzystwo Gospodarcze RAFIB, Łódź 1992, s. 8.

²² W. Brzezin, op. cit., s.33.

²³ E. Walińska, *Międzynarodowe standardy rachunkowości*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006, s. 18.

Przedstawione powyżej stanowiska odnośnie zadań rachunkowości wynikają z jednej z funkcji rachunkowości – funkcji informacyjnej. Uważa się także, że poza funkcją informacyjną, rachunkowość ma również funkcję atestacyjną. Wszystkie dane powinny zatem dostarczać wiarygodnych informacji, które poświadczą biegły rewident podczas badania sprawozdania finansowego. Według E. Walińskiej rachunkowość ma jeszcze jedną funkcję, oprócz powyżej wspomnianych – funkcję rozliczeniową, która pozwala „rozliczyć zarząd z efektywnością zarządzania powierzonym kapitałem”²⁴.

Reasumując można stwierdzić, że rachunkowość to system informacyjny, który dzięki dostarczaniu informacji, jak również jej analizie pozwala na umiejętne i właściwe zarządzanie przedsiębiorstwem oraz określenie jego rentowności. Kierownictwo jednostki, dzięki rachunkowości może dostawać rzetelne informacje.

1.2. Historia rachunkowości oraz jej regulacji

Na przestrzeni wieków rachunkowość przechodziła szereg zmian. Dostrzegalna jest modyfikacja nie tylko jej definicji, ale również funkcji. Pierwsze ślady na istnienie zapisów księgowych można odnaleźć w znaleziskach archeologicznych²⁵. Warto dodać, że zgodnie ze zdaniem J. Płóciennik - Napierała pomimo, że „te najstarsze dowody istnienia ewidencji rachunkowej nie stanowią rachunkowości w rozumieniu współczesnym, nie należy ich pomijać w historycznym ciągu zdarzeń mających wpływ na obecny kształt tej wiedzy [...]”²⁶.

Prehistoryczne zapisy gospodarcze to „nacięcia na kościach lub rogach zwierząt, które reprezentowały dobra posiadane przez człowieka prehistorycznego”²⁷. Zgodnie z badaniami prowadzonymi na Bliskim Wschodzie „ówcześni ludzie nieposiadający jeszcze umiejętności pisania i abstrakcyjnego liczenia wykorzystywali system glinianych żetonów po to, aby odzwierciedlić

²⁴ Ibidem, s. 17.

²⁵ J. Płóciennik-Napierała, *Mechanizmy kontrolne rachunkowości*, Politechnika Koszalińska, Koszalin 2004, s.10.

²⁶ Ibidem, s.10.

²⁷ K. Klimczak, *Historia rozwoju teoretycznej myśli rachunkowości, Przegląd wybranych teorii, modeli i koncepcji*, Difin, Warszawa 2015, s. 18.

fakt zgromadzenia w danym miejscu dóbr różnych pod względem rodzaju, relacje własności i relacje wierzycielski²⁸. Wynikało to z potrzeby ewidencjonowania zdarzeń. Kolejnym wydarzeniem, które przyczyniło się do rozwoju rachunkowości było wynalezienie pisma w Mezopotamii. Datuje się to na ok. 3100 r. p.n.e. Zapoczątkowało to zapisy na glinianych tabliczkach lub papierach, które zostały odnalezione na tych terenach. Szacuje się, że ok. 95% z nich ma charakter gospodarczy. „Są to spisy inwentarza, rachunki, pokwitowania, raporty dotyczące ofiar i dobytku świątyni i inne²⁹. Ponadto na terenach Mezopotamii odkryto ślady ewidencjonowania etapów produkcji w przedsiębiorstwach. Jak dowodzi E. Łazarowicz - znaleziono w tamtym rejonie „archiwum króla (z okresu około 2025 lat przed naszą erą), które zawiera tabliczki dotyczące ewidencji w fabryce włókienniczej³⁰. Rejestrowano na nich poszczególne fazy produkcji. Prowadzono zapisy od samego surowca aż do powstania produktu gotowego.

Warto również wspomnieć o zasługach starożytnych Greków i Rzymian, którzy także „tworzyli wiele zapisów handlowych w rejestrach należności, zobowiązań i zapasów³¹. W starożytnej Grecji ewidencja była prowadzona bardzo szczegółowo. Tworzono zapisy odnośnie dóbr w pałacach, jak również rejestry wojowników. „Nawet połamane koła od rydwanu były przed ostatecznym wyrzuceniem wciągane do odpowiednich spisów³². Dodatkowo, zdaniem E. Łazarowicz, spisywano także liczbę służby oraz ilość pobranej przez nią żywności, jak również wykazy danin. Uważa się zatem, że była to rachunkowość wykonywana w sposób aż nadto drobiazgowy, pedantyczny. Grecja to także miejsce, któremu przypisuje się „zasługi wprowadzenia do rachunkowości jednostki pieniężnej, które posiadało mennicę już około 680 roku³³. Jednakże zdaniem M. Dobija oraz M. Jędrzejczyka jest to wątpliwe stwierdzenie. Jedynie „należy się zgodzić, że przy prowadzeniu rachun-

²⁸ Ibidem s. 19.

²⁹ Ibidem s. 21.

³⁰ E. Łazarowicz, *Historia powstania księgowości podwójnej i rachunku kosztów*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2011, s. 16.

³¹ M. Dobija, M. Jędrzejczyk, *Szkice z historii rachunkowości*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2011, s. 41.

³² E. Łazarowicz, op. cit., s. 29.

³³ M. Dobija, M. Jędrzejczyk, op.cit., s. 41.

kowości pracy jednostką rachunkową jest jednostka pracy, zaś przy rachunkowości kapitału jednostką musi być jednostka kapitału”³⁴.

Dokonania Rzymian w dziedzinie rachunkowości stanowią również bardzo istotny wkład w rozwój rachunkowości. W rejonach tych już na początku nowej ery posługiwano się księgowością podwójną. Dodatkowo znano także pojęcie amortyzacji³⁵. Natomiast inne zdanie mają M. Dobija oraz M. Jędrzejczyk, gdyż twierdzą oni, iż rzymscy bankierzy „prowadzili ewidencję w sposób chronologiczny i systematyczny w dzienniku, a następnie przenosili zapisy do księgi głównej (codexratianaemensea), w której każdy klient posiadał własny rachunek podzielony na dwie strony: debetową (expensumferre) oraz kredytową (acceptumferre)”³⁶. Przyczyną niezakwalifikowania tych zapisów do księgowości podwójnej jest fakt, iż Rzymianie używali powyższego sposobu przede wszystkim tylko do prowadzenia rachunków klientów nie znając innych jego zastosowań. Warto dodać, że „pierwsze próby ewidencjonowania zaszczości gospodarczych dokonywane w Starożytności są dla późniejszej rachunkowości pierwowzorem najprostszego systemu ewidencyjnego, pełniącego w owym czasie funkcje: kontrolną i informacyjną na miarę potrzeb odbiorców informacji, na rzecz których system ten stosowano”³⁷. Uważa się, że były one stopniowo ulepszane, dzięki czemu przyczyniły się do powstania rachunkowości. Warunki na początku średniowiecza nie sprzyjały rozwojowi rachunkowości. Był to okres nieustannych walk i wędrówek plemion. Dopiero od XI wieku dostrzegalne jest ożywienie gospodarcze. Początkowo działo się to na terenie Włoszech, dopiero potem na terenie innych krajów³⁸. W tym okresie można zaobserwować dążenie do ulepszenia zapisów księgowych, które były początkiem zapisu podwójnego. Za przyczynę tej sytuacji uznawany jest „rozwój stosunków handlowych miast włoskich z krajami Bliskiego Wschodu w XI wieku”³⁹. Pierwszym dowodem na istnienie księgowości podwójnej to według K. Klimczak księgi urzędu miejskiego z Geniu z 1340 r. „Przedmiotem zapisów w tych księgach były dochody i wy-

³⁴ Ibidem, s. 41.

³⁵ J. Płóciennik – Napierała, op. cit., s. 12.

³⁶ Ibidem, s. 44.

³⁷ J. Płóciennik – Napierała, op. cit., s. 12.

³⁸ E. Łazarowicz, op. cit., s.45

³⁹ J. Płóciennik – Napierała, op. cit., s. 14.

datki publiczne komuny⁴⁰. Zapisy debetowe i kredytowe umiejscawiane były po dwóch stronach księgi w sposób równoległy. Dodatkowo „każda operacja była zapisywana podwójnie na każdej stronie księgi⁴¹. Warto również wspomnieć, iż „systematyczne zapisy figurujące na kontach księgi głównej przenoszone były z dziennika, w którym wpisywano je uprzednio w porządku chronologicznym⁴². Jednakże wg E. Łazarowicz ten dowód ewidencji nie jest wystarczający, by stwierdzić, że była to księgowość podwójna⁴³.

Uważa się, iż księgowość oparta na zasadzie podwójnego zapisu jest stosowana od XIV-XV w. n.e., a od połowy XIX w. rozwija się zarówno rachunkowość finansowa jak i również rachunek kosztów⁴⁴. Uczonym, który uważany jest za twórcę podwójnego zapisu jest Luca Pacioli. Napisał dzieło pt. "Summa de arithmetica, geometria, proportioni et propotionalita". Choć tytuł opracowania wskazuje na tematykę związaną z matematyką to są tam również zawarte informacje o rachunkowości. Ostatni jej rozdział poświęcony jest księgowości kupców z tamtego okresu⁴⁵. Jedną z najważniejszych zasad zawartych w przytoczonym dziele jest obowiązek prowadzenia ksiąg w sposób podwójny, co oznacza, że „wszystkie pozycje umieszczane w księdze muszą być podwójne, tzn. jeśli wpisujesz wierzyciela, musisz też wpisać dłużnika⁴⁶. Ponadto struktura tego traktatu jest zadziwiająca, gdyż „podobnie jak Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej najpierw wprowadza cele i zakres zastosowania przepisów (tu praktyki księgowej), a następnie szczegółowo opisuje sposoby postępowania w zakresie sprawozdawczości finansowej, aby ostatecznie na końcu podać przykłady praktycznych zastosowań⁴⁷. Z tego powodu Luca Pacioli bywa nazywany ojcem podwójnego systemu. Jednak nie wszyscy są zgodni w tej sprawie. Przykładem jest E. Wojciechowski, który twierdzi, że „Beigel, opierając się na dwóch

⁴⁰ K. Klimczak, op.cit., s. 48.

⁴¹ Ibidem.

⁴² E. Wojciechowski, *Zarys rozwoju rachunkowości w dawnej Polsce*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1964, s. 34.

⁴³ E. Łazarowicz, op. cit., s. 68.

⁴⁴ A. Szychta, *Etapy ewolucji i kierunki integracji metod rachunkowości zarządczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 7.

⁴⁵ M. Dobija, M. Jędrzejczyk, op. cit., s. 46.

⁴⁶ L. Pacioli, *TractatusXI de Computis et Scripturis. Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Propotionalita*, Traktat o rachunkowości wydany z okazji Jubileuszu 100-leciaorganizacji księgowych na ziemiach polskich 1907-2007, [w:] E. Łazarowicz, op. cit., s. 78.

⁴⁷ M. Dobija, M. Jędrzejczyk, op. cit. 51.

przesłankach - iż włoska rachunkowość średniowieczna powstała na tym samym terenie, na którym mniej więcej przed tysiącem lat Rzymianie stosowali swą rozwiniętą rachunkowość oraz, iż Pacioli w swym dziele "Summa di Arithmetica" zaznaczył, że sam nie wynalazł nic nowego, a jedynie wyszperał to, co zapomniane spoczywało w piwnicach i butwiatach⁴⁸. Dodatkowo zdaniem E. Wojciechowskiego Beigel dostrzega powiązania między rachunkowością włoską, a rachunkowością rzymską⁴⁹. Kolejnym uczonym, który nie zgadza się ze stwierdzeniem, iż Pacioli był twórcą podwójnego zapisu jest M. Scheffs. Jego zdaniem osobą, która jako pierwsza napisała o tej zasadzie był Manzoni. Niestety jego praca została wydana dużo później, pomimo że została napisana 36 lat wcześniej niż dzieło Pacioli⁵⁰.

Pomijając wszelkie niezgodności na temat uznania Luca Pacioli ojcem podwójnego zapisu, warto wspomnieć, że jest on uznawany za twórcę nowożytnej rachunkowości, która zaczęła się dynamicznie rozwijać po opublikowaniu jego głównego i kompleksowego dzieła⁵¹.

W następnych latach państwa Europy wzorowały się na rachunkowości włoskiej. Przyczyną był silny rozwój handlu między państwami Europy Zachodniej. Pod koniec XVI w. ostatecznie wyznaczono sposób otwierania oraz zamykania kont oraz przedstawiono jak należy sporządzać bilans oraz rachunek zysków i strat. Stopniowo doskonalono włoskie formy księgowości, tj. memoriał, dziennik, księgę główną oraz księgi szczegółowe⁵². Za najstarsze księgi handlowe z tamtego okresu uznawane są księgi rachunkowe Zakonu Krzyżackiego z lat 1399-1418. Zachowały się one do okresu drugiej wojny światowej. „Były one prowadzone w języku niemieckim, częściowo jednak z użyciem słów łacińskich”⁵³. W czasie II wojny światowej księgi zostały wywiezione do nieznannej miejscowości. Jednak jest wiele informacji na ich temat, gdyż niemieccy uczeni dokładnie je opisywali w swoich dziełach. Warto również dodać, iż głównym ośrodkiem rozwoju rachunkowości kupieckiej w Polsce z tamtych okresów był Gdańsk. Świadczą o tym „nie tylko

⁴⁸ E. Wojciechowski, op.cit, s. 24.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ M. Scheffs, Z historii księgowości (LucaPacioli), [w:] S. Jędrzejewski, E. Bartnicka, Ewolucja bilansu i jego roli w systemie rachunkowości – ujęcie historyczne, Wydawnictwo Naukowe Doctrina, Łódź 2016, s. 33.

⁵¹ E. Pogodzińska-Mizdrak, *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*, SKWP, Warszawa 2007, s. 36.

⁵² S. Skrzywan, op. cit., s. 25.

⁵³ E. Wojciechowski, op.cit., s. 78.

liczne archiwalne księgi handlowe, ale także sześć podręczników S. Gamersfeldera napisany w języku niemieckim [...]”⁵⁴.

Kolejnym wydarzeniem, które uznawane jest za znaczące dla współczesnych regulacji rachunkowości było wydanie Kodeksu Handlowego Napoleona w 1673 roku. Wynikał z niego obowiązek „prowadzenia ksiąg handlowych i zobowiązywał do sporządzania inwentarza co najmniej raz na dwa lata, oraz do przechowywania ksiąg przez okres dziesięciu lat”⁵⁵. Zgodnie ze stanowiskiem J. Płóciennik-Napieraty zasady te są nadal używane, jednak podlegają nieustannym rozszerzeniom⁵⁶.

1.3. Znaczenie i użytkownicy współczesnych sprawozdań finansowych

Rozwój działalności gospodarczych powoduje wzrost zapotrzebowania na informacje ekonomiczne, które dotyczą zarówno aktualnej, jak i przyszłościowej sytuacji jednostek gospodarczych. Bowiem sytuacja gospodarcza i finansowa danego przedsiębiorstwa jest podstawą decyzji, jakie podejmują jednostki interesujące się jego działalnością.

Istotnym, o ile nie najważniejszym podsystemem rachunkowości finansowej jest sprawozdawczość finansowa. Ogólnie oznacza ona zbiór różnorodnych sprawozdań, które obejmują swym zakresem wyselekcjonowane i stosownie usystematyzowane zbiory informacji⁵⁷. Zestawienia te mają głównie charakter finansowy i dotyczą zarówno obecnego, jak i poprzedniego okresu sprawozdawczego⁵⁸. Takie ujęcie danych pozwala porównać i lepiej poznać informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych oraz pomaga w przeprowadzeniu szczegółowej analizy, a w konsekwencji pozwala dokonać „oceny całokształtu działalności jednostki gospodarczej oraz

⁵⁴ I. Sobańska, P. Kabalski, *Współczesne nurty badawcze w rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 49.

⁵⁵ J. Płóciennik-Napierata, op. cit., s. 64.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Por. M. Głowacka, A. Klamerek, *Sprawozdanie finansowe jako elementarne źródło informacji ekonomicznej*, „Polski Przegląd Nauk o Zdrowiu” t. 19 nr 2, Poznań 2009, s. 200; J. Samelak, *Zintegrowane sprawozdanie przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań 2013, s. 79.

⁵⁸ W praktyce gospodarczej tworzone są również prognozy działalności w formie sprawozdania finansowego. Prognozy takie można uznać za sprawozdanie dotyczące przyszłych okresów.

tendencji rozwojowych w niej zachodzących”⁵⁹. Wnioski, jakie można wyciągnąć z jej analizy pozwalają „ukierunkować podmiot gospodarczy na przyszłość”⁶⁰. Podstawowym źródłem informacji potrzebnym do analizy i oceny działalności podmiotu gospodarczego jest sprawozdanie finansowe⁶¹.

Sprawozdanie finansowe jest głównym i jedynym publikowanym⁶² źródłem informacji o sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowym przedsiębiorstwa⁶³. Stanowi ono uporządkowany zbiór informacji, pochodzących „z ksiąg rachunkowych danych liczbowych o działalności gospodarczej i jej wynikach oraz o sytuacji finansowej jednostki gospodarującej”⁶⁴. Jest to „formalne, potwierdzone przepisami prawa, zestawienie szczegółowych danych, przedstawione w formie kwot oraz nazw”⁶⁵. Przedstawia „skutki finansowe zdarzeń gospodarczych, które miały miejsce w jednostce gospodarczej w okresie poprzedzającym jego sporządzenie”⁶⁶. Należy również nadmienić, że sprawozdania finansowe są „praktycznym narzędziem pozwalającym na uporządkowanie informacji finansowych oraz na szybką analizę danych finansowych jednostki gospodarczej”⁶⁷. W obecnym czasie są one „kluczowym komunikatem o działalności przedsiębiorstwa”⁶⁸, a ich celem „jest dostarczenie informacji o sytuacji finansowej, wynikach działalności oraz zmianach sytuacji finansowej jednostki, które będą użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych”⁶⁹. Sprawozdania finansowe stanowią zatem „podstawowe źródło

⁵⁹ M. Wakula, *Kierunki zmian w sprawozdawczości jednostek samorządu terytorialnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach” nr 105, Siedlce 2015, s. 208.

⁶⁰ J. Antczak, *Sprawozdawczość finansowa źródłem informacji dla controllingu*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” nr 35, Warszawa 2014, s. 28.

⁶¹ D. Krzywdą, *Rachunkowość finansowa*, FRR, Warszawa 1999, s.41.

⁶² O. Włodkowski, *Przepisy karne ustawy o rachunkowości*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 22.

⁶³ D. Krzywdą, *Sprawozdanie finansowe jako produkt rachunkowości jednostki gospodarczej*, „Zeszyty Naukowe nr 1 Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Bochni”, Bochnia 2003, s. 37 .

⁶⁴ G. K. Świdarska, *Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji* [w:] G. K. Świdarska i W. Więctaw (red.) *Sprawozdanie finansowe według polskich i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, Difin, Warszawa 2009, s. 1-20.

⁶⁵ J. Antczak, *Sprawozdawczość finansowa źródłem informacji dla controllingu*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” nr 35, Warszawa 2014, s. 28.

⁶⁶ G. K. Świdarska, *Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji* [w:] G. K. Świdarska i W. Więctaw (red.), *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic, Rachunkowość finansowa w praktyce*, Difin, Warszawa 2006, s. 2-1.

⁶⁷ *Tamże*.

⁶⁸ E. Walińska, G. Urbanek, *Sprawozdanie finansowe spółki zorientowane na zarządzanie wartością – propozycje zmian*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” nr 855, „Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia” nr 74, t. 2, 2015, s. 200.

⁶⁹ I. Olchowicz, A. Tłaczała, *Rachunkowość finansowa w przykładach według ustawy o rachunkowości i MSR*, Difin, Warszawa 2005, s. 18.

informacji (...) dla osób z zewnątrz organizacji, ale także są użyteczne dla zarządu⁷⁰.

Warto nadmienić, że sprawozdanie finansowe „musi zawierać informacje odpowiadające różnym użytkownikom⁷¹ z nich korzystającym, „a korzystanie to przynosi (...) korzyści przede wszystkim w postaci uzyskania informacji⁷². Użytkowników tych można podzielić na „zewnątrznych, dla których sprawozdanie finansowe to często jedyne źródło informacji o jednostce gospodarczej, i (...) wewnętrznych, dla których sprawozdanie finansowe jest najczęściej uzupełniającym źródłem informacji⁷³.

Odbiorcami sprawozdań finansowych są:

- inwestorzy, czyli ci, którzy dostarczają podmiotowi kapitał,
- wierzyciele, czyli odbiorcy informacji „wykorzystujący sprawozdania przy podejmowaniu decyzji o udzieleniu pożyczki, kredytu bankowego czy sprzedaży z odroczonym terminem płatności⁷⁴,
- instytucje państwowe i ich agendy, które „wykorzystują informacje płynące z rachunkowości do rozliczeń podatkowych, prowadzenia polityki fiskalnej, a także do analiz polityki monetarnej, prognoz, regulacji rynku, szacowania kosztów na dobra nierynkowe, itp.⁷⁵,
- kontrahenci zainteresowani działalnością podmiotu w długim okresie, czyli np. ci, „którzy zawarli z przedsiębiorstwem długoterminowe umowy lub którzy są od niego uzależnieni⁷⁶,
- konkurencja, wykorzystująca sprawozdania przy ocenie mocnych i słabych stron oraz strategii konkurencyjnej⁷⁷ przedsiębiorstwa,
- pracownicy, czyli „użytkownicy informacji, którzy potrzebują danych

⁷⁰ E. Walińska, *Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego, FRR, Warszawa 1997*, s. 21.

⁷¹ D. Wędzki, *Analiza finansowa sprawozdania finansowego tom 1 Sprawozdania finansowe*, Wolters Kluwer, Kraków 2009, s. 41.

⁷² E. Maćkowiak, *Polityka rachunkowości a kierunki zmian raportowania w przedsiębiorstwach*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2014, nr 201, s. 184.

⁷³ S. Jędrzejewski, *Sprawozdanie finansowe jako kluczowe źródło informacji i działalności MSP* [w:] S. Jędrzejewski, A. Piotrowska, A. Jędrzejewska, *Sprawozdawczość MSP w kontekście społecznej odpowiedzialności*, Wydawnictwo Afinance, Łódź 2016, s. 55.

⁷⁴ G. K. Świdarska, *Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji* [w:] G. K. Świdarska i W. Więclaw (red.) *Sprawozdanie finansowe według polskich i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, Difin, Warszawa 2009, s. 2-2.

⁷⁵ E. Walińska, *Rachunkowość finansowa w świetle...*, op. cit., s. 23.

⁷⁶ P. Kabalski, *Nadrzędne zasady przygotowywania i prezentacji sprawozdań finansowych*, „Przegląd Podatkowy” nr 1/2005.

⁷⁷ G. K. Świdarska, *Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji* [w:] G. K. Świdarska i W. Więclaw (red.) *Sprawozdanie finansowe według polskich i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, Difin, Warszawa 2009, s. 2-2.

z rachunkowości do pomiaru pieniężnego celu działania przedsiębiorstwa i środków potrzebnych do jego urzeczywistnienia⁷⁸,

- społeczeństwo szczególnie z najbliższego otoczenia.

Aby informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym były użyteczne dla użytkowników, sprawozdanie to „powinno cechować się wiarygodnością, kompletnością, prawidłowością i porównywalnością⁷⁹”. Zgodnie z założeniami koncepcyjnymi MSSF powinno ono charakteryzować się jako „przedstawiające prawdziwy i rzetelny obraz sytuacji finansowej, wyników działalności i zmian sytuacji finansowej jednostki lub jako prezentujące je rzetelnie⁸⁰”.

Zgodnie z artykułem 45 ust. 2 ustawy o rachunkowości współczesne sprawozdanie finansowe składa się z bilansu, rachunku zysków i strat, a także informacji dodatkowej, obejmującej wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia⁸¹. Niektóre jednostki muszą sporządzać dodatkowe elementy takie jak: rachunek przepływów pieniężnych, zestawienie zmian w kapitale własnym, sprawozdanie z działalności jednostki.

Poszczególnych elementów sprawozdania finansowego nie powinno rozumieć się jako samodzielnych i niezależnych od siebie części, bowiem są one ze sobą wzajemnie powiązane i połączone w całość⁸². Każdy z elementów charakteryzuje się innym zakresem pojemności informacyjnej⁸³, a ich wzory dopasowane są do specyfiki jednostek prowadzących księgi rachunkowe⁸⁴.

Głównym elementem sprawozdania finansowego i jednocześnie najważniejszym źródłem informacji finansowej jest bilans. Przedstawia sytuację majątkową i finansową podmiotu gospodarczego, a także informuje o ren-

⁷⁸ E. Walińska, *Rachunkowość finansowa w świetle...*, op. cit., s. 23

⁷⁹ W. Gabrusewicz, Z. Kołaczyk, *Bilans wartość poznawcza i analityczna*, Difin, Warszawa 2005, s. 20.

⁸⁰ J. Turyna, *Standardy sprawozdawczości finansowej*, Difin, Warszawa 2006, s. 51.

⁸¹ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz.U. 1994 nr 121 poz. 591, art. 45, ust. 2.

⁸² E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2008, s. 16.

⁸³ M. D. Głowacka, A. Klamerek, *Sprawozdanie finansowe jako elementarne źródło informacji ekonomicznej*, „Polski Przegląd Nauk o Zdrowiu” t. 19 nr 2, Poznań 2009, s. 201.

⁸⁴ M. Tokarski, *Sprawozdanie finansowe – niedoskonałe źródło informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” t. 5, Toruń 2009, s. 177.

towności i płynności majątku⁸⁵. Według A. Bieniek „bilans jest cyfrowym zestawieniem wartości składników majątkowych czynnych i biernych przedsiębiorstwa według stanu z dowolnie obranego dnia, sporządzonego w formie kontowej”⁸⁶. Podobnie uważa E. Walińska, dla której bilans jest „zestawieniem finansowym sporządzanym na konkretny dzień, zawierającym z jednej strony aktywa (majątek) jednostki, z drugiej natomiast źródła finansowania tego majątku (pasywa)”⁸⁷. Wynika z tego zatem, że bilans stanowi „naczelne źródło informacji o sytuacji finansowej jednostki gospodarczej”⁸⁸.

Kolejnym istotnym elementem sprawozdania finansowego jest rachunek zysków i strat, którego zadaniem jest dostarczać informacje o wyniku finansowym wygoszparowanym przez jednostkę⁸⁹. Zdaniem T. Kiziukiewicz rachunek wyników informuje „o rezultatach finansowych działalności firmy (...) stanowiące rozwinięcie wyniku bilansowego, ukazujące jego strukturę i źródła powstania”⁹⁰. Charakteryzuje się „dużą pojemnością informacyjną, jest punktem wyjścia do szczegółowych badań (...) odzwierciedla dokonania jednostki w danym okresie sprawozdawczym, informując o stopniu realizacji wyniku finansowego, jak również o podstawowych grupach czynników wpływających na jego wielkość, poprzez ujęte w nim przychody i koszty uzyskania tych przychodów”⁹¹. Rachunek zysków i strat powiązany jest z bilansem wysokością wyniku finansowego netto. Dane z tych dwóch zestawień uzupełniają się nawzajem, dzięki czemu możliwa jest ocena sytuacji majątkowej i finansowej jednostki⁹². Pozostałe elementy sprawozdania

⁸⁵ Por. R. Nesterowicz, *Sprawozdawczość finansowa i jej rola w ocenie wyników działalności przedsiębiorstw*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” nr 39, Rzeszów 2014, s. 324.

⁸⁶ A. Bieniek, *Zasady analizy bilansów*, Stowarzyszenie nauczycieli szkół zawodowych sekcja główna handlowa, Warszawa 1939, s. 1-2.

⁸⁷ E. Walińska, *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*, Wydawnictwo Oficyna, Warszawa 2009, s. 28.

⁸⁸ A. Cwiąkała-Matys, A. Kaczkowska, *Rachunkowość podmiotów gospodarczych według znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, Wydawnictwo UWR, Wrocław 2003, s. 55.

⁸⁹ G. K. Świdarska, *Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji* [w:] G. K. Świdarska, W. Więctaw (red.), *Sprawozdanie finansowe według polskich i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, Difin, Warszawa 2016, s. 73.

⁹⁰ T. Kiziukiewicz, *Sprawozdawczość i informacje finansowe dla menedżera: poradnik praktyczny*, Przedsiębiorstwo Doradztwa i Usług Finansowo- Księgowych Ekspert, Wrocław 1993, s. 14-15.

⁹¹ Z. Wydimus, *Znaczenie segmentów wyników w ocenie zyskowności przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Bankowości w Krakowie” nr 5, Kraków 2006, s. 46.

⁹² K. Bauer, *Teoretyczne i praktyczne aspekty wykorzystania rachunkowości przez podmioty w stanie upadłości prowadzącej do likwidacji majątku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” nr 625, „Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia” nr 32, Szczecin 2011, s. 35.

finansowego nie występowały w opisywanym okresie, dlatego ich charakterystykę pominięto.

1.4. Sytuacja ekonomiczna Polski i przedsiębiorstw włókienniczych w XIX i XX wieku

W wyniku trzeciego rozbioru, który miał miejsce w 1795 roku, ziemie polskie zostały podzielone przez trzech silnych militarnie sąsiadów - Rosję, Prusy i Austrię. Ówczesny król Polski Stanisław August Poniatowski abdykował oraz został deportowany. Przez 123 lata Polska była pod rządami innych narodów. Na całym terytorium Polski „zaczęły się wówczas wykształcać mechanizmy gospodarki kapitalistycznej, czemu towarzyszyły zacofanie społeczne wsi i rolnictwa [...]”⁹³, a w każdej z podzielonych części była inna sytuacja gospodarcza. W zaborze pruskim dokonano najwcześniej uwłaszczenia chłopów, gdyż miało to miejsce w 1823 r. Natomiast w zaborze austriackim przeprowadzono je po 1848 r., a w zaborze rosyjskim dopiero po powstaniu styczniowym w 1863 r. Z ziem objętych zaborem pruskim stworzono zaplecze rolnicze dla przemysłu niemieckiego, a ponadto rozwijał się tam przemysł maszynowy oraz hutnictwo i górnictwo. Natomiast na ziemiach austriackich dostrzegalny był postęp w dziedzinie rzemiosła i handlu. Jedynie na terenie Królestwa Polskiego tworzone zakłady przemysłowe. Odbывало się to głównie w Warszawie. Większe ośrodki powstały po powstaniu listopadowym na terenie Łodzi i Białegostoku. Siłą roboczą w tych zakładach byli chłopcy, którzy musieli odejść z rolnictwa, gdyż ogarnął je kryzys strukturalny. Podział ziem polskich spowodował także poddanie tych rejonów polityce prawnej, administracyjnej oraz militarnej poszczególnych zaborców. Prowadzono politykę depolonizacyjną poprzez rusyfikację i germanizację. Narzucono obcy język urzędowy oraz próbowano doprowadzić do zaniku polskiej tradycji i kultury. W związku z tym przez lata zaborów Polacy próbowali walczyć o niepodległość jednak były to nieudolne próby. Po klęsce powstania styczniowego stracono „nadzieję na odzyskanie niepodległo-

⁹³ S. Czajka, *Rozwój polskiej myśli ekonomicznej na przestrzeni wieków*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2004, s. 80.

ści w drodze bezpośredniego czynu zbrojnego. Należało szukać innych metod, wzmacniać potencjał gospodarczy swoich ziem, podnosić kulturę społeczeństwa i liczyć na konflikt interesów zaborców”⁹⁴. Z dniem zakończenia I wojny światowej, czyli 11 listopada 1918 r. Polska odzyskała niepodległość. Wtedy to zawarto rozejm w Compiègne, a nowe granice Polski ustalono dzięki traktatowi wersalskiemu w 1919 r.

Warto również wspomnieć, iż w czasach zaborów stworzono prężnie działający okręg przemysłowy jakim był Łódzki Okręg Przemysłowy. Łódź była pod zaborem rosyjskim, w którym przemysł był podstawą istnienia. Dzięki niemu dynamicznie rozwinął się potencjał gospodarczy miasta. Przedtem, pod koniec XVIII wieku, „było to małe osiedle, które zarówno sposobem zabudowy, jak też ilością mieszkańców i ich strukturą zawodową (zajęciami) przypominało bardziej wieś niż miasto”⁹⁵. Natomiast już „w 1887 roku działało w Łodzi 266 fabryk, w których zatrudniano 25 tys. robotników”⁹⁶. Warto również dodać, iż w tym okresie „Łódź zajęła czołowe miejsce w Królestwie Polskim w dziedzinie przemysłu lnianego i bawelnianego”⁹⁷.

Przyczyną ulokowania tego okręgu właśnie na ziemiach Łodzi było przede wszystkim położenie geograficzne i jak twierdzi L. Straszewicz „bliższość granicy Wielkopolski, a więc ówczesnych Prus, powodowała preferencje w osiedlaniu cudzoziemców w województwie kaliskim i w zachodniej części województwa mazowieckiego”⁹⁸. Łódź zyskała zatem niezbędną siłę roboczą, a ponadto przeprowadzono w 1866 r. linię kolejową, tzw. fabryczną, której zadaniem było połączenie Łodzi z linią warszawsko-wiedeńską. Warto również wspomnieć, iż w drugiej połowie XIX w. istniały nieograniczone możliwości eksportu na rynek rosyjski i rynki dalekowschodnie. Powyższe czynniki spowodowały „pierwszeństwo Łodzi wśród okolicznych miast przemysłowych”⁹⁹. W związku z powyższym w okresie XIX i XX w. Łódź stała się ogromnym miastem, w którym był silnie rozwinięty przemysł. Ponadto „była wielkim ośrodkiem przemysłu włókienniczego nie tylko w skali polskiej, ale

⁹⁴ W. Stankiewicz, *Historia myśli ekonomicznej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998, s. 319.

⁹⁵ L. Straszewicz, *Kompleks przemysłowy Łodzi*, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Łódź 1957, s. 743.

⁹⁶ K. Kowalczyński, *Łódź przełomu wieków XIX/XX*, Księży Młyn Dom Wydawniczy, Łódź 2008, s. 83.

⁹⁷ W. Michowicz, *Wczoraj, dziś i jutro Łodzi: materiały sesji naukowej wyższych uczelni*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 1979, s. 21.

⁹⁸ L. Straszewicz, op. cit., s. 746.

⁹⁹ Ibidem, s.752.

i światowej¹⁰⁰. Duże zatrudnienie w przemyśle bawełnianym sprawiło, że „ośrodek łódzki był na czołowym miejscu w światowym przemyśle bawełnianym”¹⁰¹. Przemysł łódzki cechowała jednostronna struktura branżowa, która „wynikała [...] z wyłącznego prawie rozwoju przemysłu włókienniczego [...]”¹⁰². Ponadto kobiety i dzieci stanowili duży odsetek zatrudnionych w okręgu łódzkim, czego przyczyną była niższa płaca dla tej grupy.

Łódź oraz jej przemysł rozwijały się prężnie aż do wybuchu I wojny światowej, która wpłynęła niekorzystnie na okręg łódzki. Pomimo niewielkich zniszczeń miasta, przemysł poniósł znaczące straty „spowodowane: rekwizycją urządzeń, surowców i towarów przez ówczesne władze okupacyjne”¹⁰³ oraz utracono rynek rosyjski. Jednak w kolejnych latach uporano się z tym problemem dzięki rosnącemu rynkowi zbytu w kraju. Ponadto w latach międzywojennych dostrzegalny był zastój przemysłu włókienniczego na terenie Łodzi. Przyczyną tej sytuacji był fakt, iż przedsiębiorstwa zmagaly się z problemami finansowymi, więc nie inwestowały w nowe maszyny i urządzenia. Nie zatrudniały także nowych pracowników.

Warto również dodać, iż po odzyskaniu niepodległości Polska była mocno zniszczona oraz obowiązywały na jej terenie niespójne systemy prawne. „W każdym z zaborów panował inny ustrój, inne warunki polityczne i gospodarcze”¹⁰⁴. W zaborze pruskim obowiązywał niemiecki Kodeks handlowy, w zaborze austriackim – austriacki kodeks handlowy oparty na kodeksie niemieckim, a w zaborze rosyjskim – rosyjski kodeks handlowy. Ponadto w Księstwie Warszawskim obowiązywał francuski „Code de commerce”. Niezbędna była zatem „wielka akcja scalająca tak zróżnicowane gospodarstwo dzielnic”¹⁰⁵. Warto dodać, iż „tworzenie spójnych regulacji było procesem trudnym i długotrwałym”¹⁰⁶. Wynikało to z faktu, iż prawodawstwo w zakresie rachunkowości było „bardzo różnorodne, ale – co gorsza – dla osób pracujących w tej dziedzinie bardzo nieskoordynowane, rozbieżne

¹⁰⁰ Ibidem, s. 755.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Ibidem, s. 760.

¹⁰⁴ K. Zasiewska, *Systemy podatkowe jako jedna z determinant rozwoju rachunkowości*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2014, s. 29.

¹⁰⁵ W. Stankiewicz, op. cit., s. 334.

¹⁰⁶ I. Sobańska, P. Kabalski, op. cit., s. 53.

i rozrzucone po kodeksach, ustawach, rozporządzeniach¹⁰⁷. Nie było także ustalonych jednolitych wzorów sprawozdawczych i początkowo układ bilansu i rachunku zysków i strat mógł mieć dowolną formę. Skutkiem tego był fakt, iż niektóre bilanse były sporządzane w zbyt syntetycznej formie, aby w sposób jasny i czytelny przedstawiać sytuację ekonomiczną podmiotów je sporządzających, co oznacza, że za mało było „wyszczególnionych pozycji”¹⁰⁸.

Dopiero w 1934 r. został ogłoszony rozporządzeniem Prezydenta z 27 czerwca 1934 r., a obowiązujący od 1 lipca 1934 r., Kodeks Handlowy. Był to akt prawny, który zakładał ujednoczenie przepisów na ziemiach dawnych zaborców. Dodatkowo, nieco wcześniej weszły w życie jednolite unormowania dotyczące zasad rachunkowości¹⁰⁹. Mianowicie 20 kwietnia 1934 roku zostało podpisane Rozporządzenie Ministrów: Przemysłu i Handlu oraz Skarbu w sprawie wykonania Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 roku o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych. Wejście w życie tego aktu wynikało z tego, że Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z roku 1933 posiadało dosyć ogólny charakter i nie zawierało szczegółowych wytycznych dotyczących zasad sporządzania bilansu oraz rachunku strat i zysków. Wynikało z niego jedynie, że „w bilansach, zamknięciach rachunkowych oraz sprawozdaniach rocznych należy uwidocznić wszystkie dane, które niezbędne są do dokładnego przedstawienia stanu i rozwoju gospodarczego osoby prawnej”¹¹⁰. Szczegółowe kwestie zostały uregulowane dopiero w rozporządzeniu z 1934 roku, w którym określono zasady prezentacji sprawozdań finansowych określo-

¹⁰⁷ M. Scheffs, *Z historii księgowości (Luca Pacioli)*, [w:] I. Sobańska, P. Kabalski, op. cit., s. 53.

¹⁰⁸ J. Basseches, *Księgi handlowe i bilans na podstawie obowiązujących przepisów prawnych i podatkowych wraz z orzecznictwem Sądu Najwyższego i Najwyższego Trybunału Administracyjnego oraz okólnikami Ministerstwa Skarbu*, Księgarnia „EWER” Brajerowska 3, Lwów 1934, s. 11.

¹⁰⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych, Dz.U., poz. 662 i 663 oraz uszczegóławiające je Rozporządzenie Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 20 kwietnia 1934 r. w sprawie wykonania Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r., o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych.

¹¹⁰ Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1933 nr 84 poz. 623), dalej zwane rozporządzeniem prezydenta.

nych w rozporządzeniu z 1933 roku. Zgodnie z zapisami w rozporządzeniu ministrów bilans miał obejmować cały majątek przedsiębiorstwa wraz z jego oddziałami. Majątek w bilansie miał być podzielony na stały (wykazywany z uwzględnieniem podziału na zakłady) i płynny. Natomiast wartość maszyn, praw, koncesji, patentów, nieruchomości, urządzeń technicznych powinna być wykazywana w kwocie nieprzekraczającej ceny nabycia lub kosztów wytworzenia. Rozporządzenie to określało również kolejność prezentacji składników bilansu, a także minimalny zakres informacyjny (por. tabela 1). Zgodnie z nim w aktywach powinny być prezentowane składniki majątku stałego, a następnie po nich składniki majątku płynnego. Natomiast po stronie pasywów powinny znaleźć się pozycje z podziałem na takie grupy, jak: kapitały własne, kapitał amortyzacyjny, kapitał obligacyjny oraz zobowiązania. Dodatkowo zarówno po stronie aktywów, jak i po stronie pasywów mogą znaleźć się sumy przechodnie i sumy pozabilansowe.

Tabela 1. Układ bilansu zgodny z rozporządzeniem ministrów z 1934 roku

Aktywa	Pasywa
I. Majątek stały	I. Kapitały własne
Grunty	Kapitał zakładowy
Budynki	Wpłaty akcjonariuszów
Urządzenia techniczne	Kapitał zapasowy
Inwentarz zakładowy i biurowy	Kapitały rezerwowe
Koncesje, patenty, licencje	II. Kapitał amortyzacyjny
II. Majątek płynny	III. Kapitał obligacyjny
Gotówka w kasie i bankach	IV. Zobowiązania
Papiery procentowe	Wierzyciele
Weksle w portfelu i w inkasie	Zobowiązania z tytułu umów kartelowych
Akcje i udziały w innych przedsiębiorstwach	Fundusze i zobowiązania specjalne
Materiały	Sumy przechodnie
Półfabrykaty	Sumy pozabilansowe
Gotowe wyroby i towary	
Dłużnicy	
Inne aktywa	
Sumy przechodnie	
Sumy pozabilansowe	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministrów: Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 20 kwietnia 1934 roku w sprawie wykonania Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 roku o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych.

Rozporządzenie ministrów z 1934 roku określało również zasady sporządzania rachunku strat i zysków. Mianowicie po stronie strat należało uwiidocznic w oddzielnych pozycjach: koszty administracji ogólnej, koszty fabrykacji, koszty sprzedaży, koszty kredytów, podatki państwowe i komunalne, różnice kursowe oraz odpisy amortyzacyjne. Rozporządzenie to nie wyłączało jednak możliwości bardziej szczegółowego podziału pozycji, jak również

ich uzupełniania. Jednocześnie nie zostały w nim określone żadne sugestie dotyczące prezentacji dochodów oprócz wpływów kontyngentowych. Rozporządzenie ministrów zaczęło obowiązywać 7 maja 1934 roku i od tej chwili bilans oraz rachunek strat i zysków powinny być sporządzane zgodnie z wyżej przedstawionym kształtem i zakresem informacyjnym.

Tabela 2. Wzór rachunku strat i zysków zgodny z rozporządzeniem ministrów 1934 roku

Straty	Zyski
Koszty administracji ogólnej	Wpływy brutto ze sprzedaży
Koszty fabrykacji (w przedsiębiorstwach przemysłowych)	Inne dochody lub zyski (ewentualnie czysta strata)
Koszty sprzedaży (handlowe)	
Koszty kredytów (finansowe)	
Podatki państwowe i komunalne	
Różnice kursowe	
Odpisy amortyzacyjne	
Inne wydatki lub straty	
Czysty zysk	

Źródło: W. Skalski, Ocena działalności przedsiębiorstw na podstawie zamknięć rachunkowych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Londyn 1944, s. 91.

Zarówno Kodeks Handlowy, jak i rozporządzenie ministrów spowodowały, że w tym okresie zasady rachunkowości kupieckiej były jednolite na terenie całej Polski. Przepisy te powstały z wykorzystaniem zapisów „wcześniejszych obowiązujących ustaw handlowych oraz uwzględniając w kodyfikacji normy prawa zlokalizowane uprzednio w innych regulacjach”¹¹¹. Regulowały one „bardzo szczegółowo i jednolicie zasady sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych”¹¹². Ponadto były w nich zawarte informacje na temat funkcjonowania przedsiębiorstw, czyli tzw. kupców rejestrowych. Warto również wspomnieć, iż Kodeks handlowy „wprowadzał odpowiedzialność prawną członków zarządu za należyte i prawidłowe prowadzenie rachunkowości spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i spółek akcyjnych”¹¹³. Natomiast na koniec roku obrotowego zarząd tych spółek był również zobowiązany do przedstawiania organom nadzorczym bilansu i rachunku zysków i strat. Ponadto kodeks ten wprowadził obowiązek badania rze-

¹¹¹ M. Turzyński, *Umowy o używanie aktywów w świetle historyczno – teoretycznego dyskursu rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 133.

¹¹² J. Basseches, op.cit., s. 11.

¹¹³ K. Zasiewska, op. cit., s. 35.

telności bilansów, które prowadzone były przez biegłych księgowych, wyznaczanych przez sąd rejonowy.

Kolejną ważną kwestią, którą uregulował Kodeks handlowy była wycena bilansowa, gdyż zawierał on „szczegółowe regulacje w zakresie wyceny adresowane do spółek handlowych”¹¹⁴.

¹¹⁴ M. Turzyński, op. cit., s. 133.

Rozdział 2.

Rachunkowość łódzkich zakładów włókienniczych w początkowym okresie niepodległości Polski

2.1. Rachunkowość Zakładów Włókien Chemicznych „Wistom” Spółka Akcyjna w latach 1923 - 1933

W 1904 roku na tereny Królestwa Polskiego przybył inżynier Feliks Wiślicki – dyrektor techniczny fabryki w Tubise i doskonały fachowiec w produkcji sztucznego jedwabiu. Pod budowę fabryki sztucznego jedwabiu wybrał osadę Wilanów koło Tomaszowa Mazowieckiego. Próby założenia zakładu zostały zahamowane wybuchem rewolucji w 1905 roku, jednak po kilku latach rozpoczęły się ponowne pertraktacje między belgijskim przedsiębiorstwem a polskimi przemysłowcami. W konsekwencji 20 lipca 1910 roku powstała spółka akcyjna pod nazwą „Towarzystwo Akcyjne Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu”. Kapitał zakładowy wynosił 1 125 000 rbs, z czego 1/3 kapitału stanowił udział belgijskiego przedsiębiorstwa, a 2/3 kapitału wnieśli polscy kapitaliści. Budowa przedsiębiorstwa trwała dwa lata, a uruchomienie produkcji nastąpiło 1 maja 1912 roku. Wraz z wybuchem I wojny światowej produkcja została zahamowana, zakład wegetował a zamiast sztucznego jedwabiu zaczęto produkować węgiel drzewny, oleje, smołę, terpentynę, spirytus drzewny, octan wapnia i kwas octowy. Produkcja sztucznego jedwabiu kolodionowego ponownie ruszyła dopiero w 1920 roku, lecz była ona 12 razy mniejsza niż w 1914 roku. Od końca 1921 roku nastąpił wzrost produkcji za sprawą produkcji jedwabiu wiskozowego. W 1929 roku zakład osiągnął najwyższy zysk w historii swojego funkcjonowania - na poziomie 4801 tys. zł, a kapitał zakładowy, w tym okresie wynosił 36,3 mln zł. W okresie II wojny światowej znacznie ograniczono produkcję. W styczniu 1946 roku zakład został upaństwowiony i zaczął funkcjonować pod nazwą „Państwowe Zakłady Włókien Sztucznych”. Przedmiotem jego działania było wytwarzanie włókien sztucznych w postaci przędzy i włókien ciętych, folii oraz produktów pochodnych i ubocznych jak również dwusiarczku węgla. Po

II wojnie światowej powstały nowe oddziały produkcyjne, ulepszano produkcję, przystąpiono do prac związanych z produkcją jedwabiu kordowego tomofanu, folii lakierowanej, wiskony, wiskozy. Od roku 1951 zakład zaczął funkcjonować pod nazwą „Tomaszowskie Zakłady Włókien Sztucznych”, od 1971 roku jako „Zakłady Włókien Sztucznych „Wistom”, a od 1973 roku jako „Zakłady Włókien Chemicznych „Chemitex-Wistom”. Dnia 1 października 1997 roku ogłoszono upadłość fabryki i całkowicie zaprzestano produkcji¹¹⁵.

W celu oceny wpływu systemu polityczno-gospodarczego na jakość informacyjną sprawozdawczości analizie poddane zostały bilanse, rachunki strat i zysków¹¹⁶, a także ewidencje księgowe, w skład których najczęściej wchodziły księgi główne oraz dzienniki. Materiały zostały zgromadzone dzięki zasobom znajdującym się w Archiwum Państwowym w Tomaszowie Mazowieckim.

Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu na dzień 31 grudnia 1926 roku sporządzony został w języku polskim w formie dwustronnej tabeli, w której po lewej stronie zaprezentowano aktywa, zaś po prawej pasywa (por. tabela 3). Wszystkie wartości zaprezentowano w złotych i groszach. Aktywa w pewnym stopniu zostały uszeregowane według stopnia płynności składników majątku. Grupę aktywów otwierają najmniej płynne składniki majątku trwałego w postaci gruntów, budynków fabrycznych i nieruchomości. Po nich zaprezentowano maszyny i aparaty, ruchomości, a także gotówkę, waluty zagraniczne, akcje Banku Polskiego, pożyczkę kolejową, udziały w przedsiębiorstwach pokrewnych, weksle, należności od dłużników, różne oraz depozyty członków zarządu. Jako ostatnie zaprezentowano zapasy surowców i materiałów pomocniczych, zapasy jedwabiu oraz towary w drodze. W pasywach bilansu zostały wyodrębnione kapitały własne, czyli kapitał zakładowy, zapasowy oraz amortyzacyjny. Wartość powyższych kapitałów została podsumowana łącznie z rezerwą specjalną. W dalszej części wyszczególniono kasę przezorności i fundusz pomocy pracowników, czyli kasę zapomogowo-pożyczkową, rachunek depozytów, zobowiązania wobec wierzycieli, niewypłaconą dywidendę oraz przewyżkę dochodu, czyli zysk netto. W bilansie wyraźnie można zauważyć, że dużą rolę w aktywach spółki od-

¹¹⁵ B. Wachowska (red.), *60 lat Zakładów Włókien Sztucznych Wistom*, Wyd. Łódzkie, Łódź 1971, s. 16-112.

¹¹⁶ Współcześnie stosowana nazwa to „rachunek zysków i strat”.

grywają budynki fabryczne i nieruchomości w Warszawie oraz maszyny i aparaty, których wartości są odpowiednio najwyższe i ich suma stanowi prawie połowę sumy bilansowej. W pasywach natomiast największy udział w ogólnej sumie ma kapitał zakładowy, który stanowi ponad połowę całej sumy. Niektóre pozycje zaprezentowane zostały w ujęciu syntetycznym i analitycznym.

Tabela 3. Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1926 roku

Bilans na dzień 31-szy grudnia 1926 roku					
Aktywa			Pasywa		
	Złote	Złote		Złote	Złote
Grunty		251.275	Kapitał zakładowy	15.000.000	
Budynki fabryczne i nieruchomości w Warszawie		7.630.207	„ zapasowy	1.435.174	
Maszyny i Aparaty		5.719.582	„ amortyzacyjny	2.563.170	
Ruchomości		1	Rezerwa specjalna	2.250.000	21.248.344
Gotowizna:			Kasa Przewoźności i Fundusz Pomocy Pracowników		252.500
w Kasach	170.324		Członkowie Zarządu, Rk.		
w Bankach	4.331.56	4.501.886	Depozytów		146.160
Waluty zagraniczne		71.859	Wierzyciele		2.760.703
Akcje Banku Polskiego	119.626		Niewypłacona dywidenda		6.432
10 % Pożyczka Kolejowa	1.685		Zysk		3.540.301
Udział w Przedsięb. Pokrewnych	1	121.322			
Weksle		1.446.410			
Dłużnicy:					
Odbiorcy	3.668.762				
Różni	613.561	4.282.323			
Depozyty Członków Zarządu		146.160			
Zapasy surowców i materiałów Pomocniczych		950.944			
Zapasy Jedwabiu		2.475.996			
Towary w drodze		356.471			
		27.954.441			27.954.441

Źródło: Sprawozdanie Zarządu Sp. Akc. Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu za rok 1926.

Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu na dzień 31 grudnia 1933 roku również został sporządzony w języku polskim, a zaprezentowane składniki, podobnie jak w bilansach z wcześniejszych okresów, zostały zaprezentowane w złotych polskich. Po lewej stronie bilansu zaprezentowano aktywa, a po prawej pasywa. Pozycje bilansu przez okres siedmiu lat nie uległy znaczącym zmianom, lecz w wersji z 1933 roku gotowizna w kasach i bankach została pokazana łącznie (por. tabela 4). Warto również zauważyć, że aktywa nie zawierają walut zagranicznych, akcji Banku Polskiego, pożyczki kolejowej, udziału w przedsiębiorstwach pokrewnych, depozytów człon-

ków zarządu, towarów w drodze, ale pojawił się inwentarz żywy oraz papiery wartościowe. W pasywach bilansu pozycja dotycząca wierzycieli została podzielona na odbiorców, dostawców i różnych. Dodatkowo w bilansie za 1933 rok, zarówno po stronie aktywów jak i pasywów, wyszczególniono gwarancje i depozyty.

Tabela 4. Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1933 roku

Bilans na dzień 31-szy grudnia 1933 roku.			
Aktywa		Pasywa	
	Złote		Złote
Grunt	816.788	Kapitał zakładowy	27.000.000
Budynki fabryczne i nieruchomości w Warszawie i Łodzi	15.463.767	„ zapasowy	7.628.321
Maszyny i Aparaty	28.398.136	„ amortyzacyjny	22.669.324
Ruchomości i inwentarz żywy	59.307	Rezerwa specjalna	3.117.983
Gotowizna w kasach i bankach	9.002.551	Kasa pomocy pracowników i kasa przezorności	1.010.283
Weksle	1.136.540	Wierzyciele:	3.379.318
Papiery wartościowe	3.027.533	odbiorcy	
Dłużnicy:		dostawcy	
odbiorcy	3.152.910	różni	
dostawcy		Niewypłacona dywidenda	86.387
różni	1.818.100	Zysk	5.761.228
Zapasy surowców i materiałów pomocn. i produktów gotowych	2.591.373		
	5.215.847		
Suma bilansowa	70.682.847	Suma bilansowa	70.682.847
Gwarancje złożone przez różnych		Różni za gwarancje	
Depozyty złożone przez różnych	7.793.856	Różni za depozyty	7.793.856
	78.476.703		78.476.703

Źródło: Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu, Sp. Akc. za rok 1933.

Rachunek strat i zysków na dzień 31 grudnia 1933 roku, podobnie jak bilans, sporządzono w języku polskim. Zaprezentowany został on w formie dwustronnej tabeli, w której po lewej stronie znajdowały się zapisy dotyczące kosztów, a po prawej – przychodów. Z analizy zapisów wynika, że w rachunku tym można dostrzec początki dzisiejszego układu rodzajowego kosztów, na przykład podatki, świadczenia socjalne, oraz układu funkcjonalnego, na przykład koszty handlowe, a także dzisiejsze koszty finansowe (różnice kursowe). Z zapisów w analizowanym rachunku strat i zysków wyływa wniosek, że suma przychodów była równa sumie kosztów. Wynika to z faktu, że po stronie kosztów znajduje się zapis korygujący dotyczący osiągniętego przez jednostkę zysku (por. tabela 5).

Tabela 5. Rachunek strat i zysków Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp Akc. na dzień 31 grudnia 1933 roku

R/k. Strat i Zysków na dzień 31 grudnia 1933 roku				
Winien				Ma
Koszty produkcji		Zł 16.876.217	Sprzedaż	Zł 19.245.080
Koszty handlowe i administracyjne		„ 2.186.658	Remanent	„ 3.434.114
Podatki:	Zł 472.849		Różne wpływy	„ 2.815.207
obrotowy	„ 89.403			
stemplowy	„ 29.629			
komunalny	„ 21.477			
majątkowy	„ 47.984			
różne		„ 61.343.96		
Asekuracja od ognia i kradzieży		„ 63.718		
Świadczenia socjalne:	„ 263.427			
urlopy robotników	„ 61.404			
ubezp. od nieszcz. wypadków	„ 313.912			
Kasa Chorych	„ 89.792			
Fundusz Bezrobocia	„ 53.743			
Pracy	„ 45.967			
Emerytalny		„ 828.248		
Prowizja agentów		„ 294.120		
Ekspedycja		„ 512.475		
Różnice kursowe		„ 2.070.362		
Zysk		„ 2.001.261		
		Zł 25.494.402		Zł 25.494.402

Źródło: Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu, Sp. Akc. za rok 1933.

Księga Główna Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu za 1923 rok prowadzona była w języku polskim. Na początku księgi odnotowano po kolei wszystkie występujące w niej konta, tzw. subkonta. Składa się ona z wielu kont, na których spisano operacje gospodarcze. Jedno konto zajmuje minimum dwie strony księgi. Pośrodku na górze widnieje tytuł danego konta, a po jego bokach znajdują się napisy „debt” oraz „cred”. Poniżej wypisano operacje gospodarcze występujące na danym koncie, a wraz z nimi ich kwoty. Każdą operację zaewidencjonowano z dokładną datą z miesiącem napisanym słownie, następnie opisano dokładną treść, a na końcu odnotowano jej wartość (por. tabela 6). Jeśli w danym dniu było więcej niż jedna operacja, wszystkie one wypisywane były wraz z poszczególnymi kwotami, które na końcu sumowano. Tak samo sumowano zapisy dotyczące danego miesiąca. Niektóre konta są bardziej rozbudowane i zajmują nawet kilka stron, a inne mniej. Konta występujące w tej księdze to między innymi: pensje, podatki, koszty fabrykacji, maszyny i aparaty, dostawcy, materiały piśmienne, odbiorcy, sprzedaż jedwabiu, koszty handlowe, wydatki.

Tabela 6. Fragment księgi głównej Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za rok 1923 – strona Debit

Debit		Pensje				
Luty	5	Do Kasy dopłata do pensji noworocznej			11.290.000	
	12	„ „ pensje członków Zarządu za styczeń	5.060.000			
		żetonowe „ „ „ „	900.000			
		za godziny pozabiurowe	2.910.000	8.870.000		
	17	„ „ dodatek drożyzn. dla pracown.		14.895.000		
	28	„ „ pensje pracowników za luty		31.070.000		
	„	„ „ „ za styczeń		47.105.000		112.320.000

Źródło: Księga główna Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za rok 1923.

Dziennik Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu za czas od 27 kwietnia do 31 grudnia 1926, podobnie jak księga główna pochodząca z 1923 roku, prowadzony był w języku polskim. Dziennik to gruba księga, w której operacje zapisywano chronologicznie. Wyglądem przypominał nieco księgę główną, jednak nie było w nim podziału na stronę „debit” i „credit”. Na szczycie każdej strony widnieje nazwa danego konta, a pod nagłówkami znajdują się pola do spisania operacji. Od lewej strony kolejno wpisywano miesiąc i dzień, treści operacji oraz ich kwoty, które po zakończeniu zapisów na danym koncie zostały sumowane. Wśród kont można wyróżnić między innymi: rachunek kasy tódczej, różne, prenumerata pism, materiały piśmienne, pensje, komorne: opał i światło, cele dobroczynne, podróże, utrzymanie samochodów osobowych, utrzymanie stajni, emerytury, ogłoszenia, wydatki specjalne, urlopy.

Kolejną analizowaną księgą jest „Kasa” sporządzona za 1931 rok. Jest to gruba księga, prowadzona w języku polskim. Na górze każdej ze stron pośrodku znajduje się zapis dotyczący miesiąca i roku, a po bokach znajdują się napisy „przychód” oraz „rozchód”. Poniżej wypisano operacje gospodarcze występujące w danym miesiącu, a wraz z nimi ich kwoty. Jeśli w danym dniu było więcej niż jedna operacja, wszystkie one wypisywane były wraz z poszczególnymi kwotami, które na końcu sumowano. Zapisy w powyższej księdze rozpoczynają się podaniem salda początkowego, które znajduje się po stronie przychodów. Wszystkie zapisy są w porządku chronologicznym i odpowiednio, kolejno po sobie numerowane. Na koniec miesiąca obliczano saldo końcowe, czego konsekwencją był fakt, iż zapisy po stronie przychodów równały się zapisom po stronie rozchodów (por. tabela 7).

Tabela 7. Fragment księgi Kasa Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za styczeń 1931 rok

Miesiąc Styczeń 1931							
RACHUNEK KASY							
Przychód				Rozchód			
	Saldo		194.834	2	Sumy do wyjaśnienia		60.000
	<u>Różni korespondencji krajowi</u>				1 przekazane do Fabryki przez B.G.K.		
2	1Krotoszyński wpł. do B.G.K	5.500			<u>Procenty i prowizje</u>		
	2 " " czekami	6.397	11.897		2 prowizja od sumy przekazanej dla Fabryki		30
3	3 " " "	2.800			<u>Koszty handlowe Fabryki</u>		
	4 " " "	900	3.700		3 wiza do Niemiec dla ślusarza Jarząbka	17	
	.				4 bilet Kolej. " "	72	
	.				5 200 marek niemieckich	426	515
	.				" "		
	.				.		
	.				.		
	.				.		
					<u>Saldo</u>		392.065
			1.069.814				1.069.814

Źródło: Księga Kasa Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za 1931 rok.

2.2. Rachunkowość Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Spółka Akcyjna w Łodzi

W 1928 roku do Łodzi przybył Ludwik Geyer – z pochodzenia Saksończyk. Podobnie jak wielu innych osiedlających się tkaczy, otrzymał w wiczy-stą dzierżawę działkę, na której wybudował fabrykę. W 1839 roku uruchomił przedsiębiorstwo mechaniczne. Kilkadziesiąt lat później, bo w 1862 roku, z powodu braku w dostawach bawełny oraz problemami z niespłacaniem kredytów, nastąpił upadek przedsiębiorstwa, które zostało zamknięte. W latach 1867-1878 budynki zakładu zostały wynajęte innym przemysłowcom. Po tym okresie i wygaśnięciu wszystkich umów wynajmu, przedsiębiorstwo zaczęło powoli wychodzić z kryzysu. Spadkobiercy L. Geyera wykorzystali koniunkturę i w 1881 roku założyli spółkę, która przejęła prowadzenie rodzinnego przedsiębiorstwa. W 1886 roku spółkę przekształcono w „Towarzystwo Akcyjne Wyrobów Bawełnianych Ludwika Geyera”. Zakłady poprzez odpowiednie zarządzanie rozbudowywały się i poszerzały swoją działalność, jednak wybuch I wojny światowej spowodował, że zostały one zamknięte. Władze okupacyjne zarekwirowały nowoczesne maszyny, tkaniny oraz bawełnę. Po

wyzwoleniu zakłady nie posiadały już takich samych zasobów produkcyjnych jak przed 1914 rokiem. Dodatkowo kryzys ekonomiczny w 1929 roku spowodował, że zakłady zaczęły podupadać i ostatecznie w 1934 roku ogłoszono ich upadłość. Jednak to nie był koniec istnienia przedsiębiorstwa, bowiem na podstawie decyzji syndyka utrzymano produkcję. W 1938 roku zakończono proces upadłości fabryki, a kierownictwo zwrócono rodzinie założyciela. Od tego momentu fabryka zaczęła przynosić zyski. Od 1945 roku zakłady zostały upaństwowione.

W celu oceny wpływu systemu polityczno-gospodarczego na jakość informacyjną sprawozdawczości analizie poddane zostały bilanse oraz rachunki strat i zysków Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Spółka Akcyjna w Łodzi zgromadzone w Archiwum Państwowym w Łodzi, księgi główne oraz dzienniki.

Bilans z roku 1921 sporządzony został na dzień 31 grudnia 1921 roku techniką maszynową w języku polskim. Posiadał on formę pionową, w której na górze znajdowała się strona czynna bilansu, a poniżej strona bierna. Wszystkie wartości zaprezentowano w markach (por. tabela 8). Grupa aktywów w pewnym stopniu została uszeregowana według stopnia płynności składników majątku. Otwierają ją najmniej płynne składniki majątku stałego, czyli grunty oraz budynki. Następnie zaprezentowano maszyny, urządzenia biurowe, konie, wozy, samochody ciężarowe, materiały, towary, przędzę, bawełnę i odpadki. Jako ostatnie widnieją pozycje dotyczące gotówki, weksli, czeków, papierów wartościowych, zaliczki na dywidendę, a także należności od dłużników. Pasywa zostały uszeregowane w sposób typowy dla tego okresu. Ich grupę otwierają kapitały: akcyjny, zapasowy, amortyzacyjny. Następnie spisane zostały zobowiązania wobec wierzycieli, akcepty oraz obligacje, a także rezerwa z roku poprzedniego na pokrycie strat walutowych oraz pozostałość zysku z roku 1920. Na końcu pokazano zysk osiągnięty przez spółkę w okresie obrachunkowym, za który sporządzono sprawozdanie. Największy udział w aktywach jednostki mają towary i przędza, których udział w ogólnej sumie wynosi ponad 40%, natomiast w pasywach – zobowiązania wobec wierzycieli, których udział to prawie 70% całej sumy bilansowej.

Tabela 8. Bilans Towarzystwa Akcyjnego Wyrobów Bawełnianych Ludwika Geyera w Łodzi na dzień 31 grudnia 1921 roku

Bilans na 31 grudnia 1921 r.		
Stan czynny.		
Grunty	Mk.	14,585,472.55
Budynki	"	23,662,614.88
Maszyny	"	48,432,502.97
Urządzenia biurowe	"	640,813.07
Konie, wozy i samochody ciężarowe	"	2,835,665.---
Materiały techniczne , barwniki i węgiel	"	261,682,898.---
Towary i przędza	"	892,792,759.---
Bawełna i odpadki	"	376,280,991.---
Gotówka	"	2,919,484.11
Weksle i czeki	"	16,970,428.10
Papiery wartościowe	"	10,603,717.08
Dłużnicy	"	451,400,325.33
Zaliczka na dywidendę	"	8,956,800.---
	Mk.	2,111,764,471.09
Stan bierny.		
Kapitał akcyjny	Mk.	75,000,000.---
„ zapasowy	"	6,698,451.06
„ amortyzacyjny	"	15,761,412.85
Wierzyciele	"	1,447,588,092.94
Akcepty	"	187,386,370.---
Obligacje wylosowane niezapłacone	"	116,100.---
Rezerwa z 1920 r. na pokrycie strat walutowych	"	35,253,000.---
Pozostałość zysku 1920 r. Mk.	"	12,197.24
Zysk 1921 roku „ 343,948,847.--	"	343,961,044.24
	Mk.	2,111,764,471.09

Źródło: opracowanie własne na podstawie bilansu Towarzystwa Akcyjnego Wyrobów Bawełnianych Ludwika Geyera w Łodzi z roku 1921.

Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1927 roku, podobnie jak bilans za 1921 rok, sporządzony został techniką maszynową w języku polskim. Tym razem jednak posiadał formę dwustronnej tabeli, w której po lewej stronie znajdował się stan czynny, a po prawej stan bierny (por. tabela 9). W pasywach spółki najpierw spisane zostały zobowiązania wobec wierzycieli, akcepty, sumy przechodnie oraz obligacje wylosowane, a dopiero po nich znalazły się kapitały: akcyjny, rezerwowy, amortyzacyjny, czyli odwrotnie niż w bilansach typowych dla powyższego okresu. Na samym końcu zaprezentowano zysk osiągnięty za rok bieżący.

Tabela 9. Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi na dzień 31 grudnia 1927 roku

Bilans na dzień 31 grudnia 1927 r.					
Stan czynny			Stan bierny		
	Zł	Złote		Zł	Złote
Ziemia	303.647		Wierzyciele	8.352.635	
Budynki	5.250.818		Wierzyciele przedwojenni	1.175.639	
Maszyny	12.631.090		Akcepty	7.508.480	
Urządzenia biurowe	69.669		Sumy przechodnie	141.755	
Dział gospodarczy i straży ogniowej	140.632	18.395.858	Obbligacje wylosowane	30.181	17.208.692
Bawełna i odpadki	3.441.119		Kapitał akcyjny	13.250.000	
Materiały techniczne	2.817.144		Kapitał rezerwowy	580.300	
Towary i przedza	10.239.430	16.497.695	Kapitał amortyzacyjny	5.701.830	
Kasa, dewizy, weksle	91.366		Kapitał amortyzacyjny R	1.048.992	20.581.124
Papiery wartościowe	518.659		Zysk		3.791.924
Dłużnicy	6.078.161	6.688.187			
		41.581.741			41.581.741

Źródło: opracowanie własne na podstawie bilansu z roku 1927 Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi.

Bilans spółki sporządzony na dzień 31 grudnia 1932 roku był bardziej rozbudowany, jednak składniki majątku nadal w pewnym stopniu zaprezentowane zostały zgodnie z zasadą rosnącej płynności, a źródła ich finansowania według kryterium wymagalności (por. tabela 10).

Tabela 10. Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi na dzień 31 grudnia 1932 roku

Bilans na dzień 31 grudnia 1932 roku					
Stan czynny			Stan bierny		
	Zł			Zł	
Ziemia	522.273		Kapitał akcyjny	15.000.000	
Budynki	7.639.982		„ amortyzacyjny	15.606.077	
Maszyny	21.550.839		„ obligacyjny	3.188.904	33.794.981
Narzędzia i Utensylja	133.047		Wierzyciele	6.156.018	
Ruchomości	334.696	30.180.839	Akcepty	1.917.179	
Surowce (bawełna i odpadki)	653.029		Obbligacje wylosowane	2.633	8.075.834
Barwniki i materiały	1.247.675		Obbligacje T-wa		
Towary i przedza	2.679.185	4.579.590	Kredytowego Przemysłu Polskiego		4.411.804
Kasa, dewizy, weksle	42.317				
Weksle protestowane	217.335				
Papiery wartościowe	16.857				
Dłużnicy Zł. 965.437 „ wątpl. „ 1,413,294	2.378.732	2.655.242			
Obbligacja T-wa Kred. Przem. Polsk.		2.820.570			
Strata z lat ubiegłych	3.766.664				
Odpisano z kapitałów rezerw. i rezerw. specj. w myśl uchwał. Waln. Zgrom. z dn. 23 czerwca 1933	2.432.277				
	1.334.387				
Strata za 1932 r.	4.711.659	6.046.076			
		46.282.620			46.282.620

Źródło: opracowanie własne na podstawie bilansu z roku 1932 Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi.

W bilansie wyraźnie można zauważyć, że kluczową rolę w aktywach spółki odgrywają maszyny, których wartość jest najwyższa. W pasywach natomiast największy udział w ogólnej sumie mają kapitały: akcyjny i amortyzacyjny, które stanowią 2/3 całej sumy bilansowej. W rachunku strat i zysków Towarzystwa Akcyjnego Wyrobów Bawełnianych Ludwika Geyera w Łodzi za 1921 rok po lewej stronie zaprezentowane zostały koszty, a po prawej – przychody (por. tabela 11).

Tabela 11. Rachunek strat i zysków Towarzystwa Akcyjnego Wyrobów Bawełnianych Ludwika Geyera w Łodzi za 1921 roku

Rachunek strat i zysków za 1921 rok.					
Winien.			Ma.		
Na wynagrodzenie robotników		656,338,566	Dochód z fabrykacji	Mk	4,913,770,572
„ bawełnę	Mk	2,358,287,318	Dywidenda od akcji Tow.		
„ odpadki	„	439,162,801	„Siła i Światło”	„	8,000
„ materiały techn., węgiel i barwniki	„	793,028,916	Zysk na sprzedanych		
„ prąd elektryczny miejski	„	15,242,422	papierach wartościowych	„	33,641
„ utrzymanie koni, wozów i samochodów	„	8,855,362	Wpływ spisanych dawniej		
„ gospodarstwo rolne i ogrody	„	928,749	należn. wątpliwych	„	31,982
„ zapomogi wojenne	„	91,958	Pozostałość zysku 1920 roku	„	12,197
„ leczenie chorych robotników i na wsparcia	„	18,206,203			
„ pensje Zarządu głównego i personelu	„				
technicznego, handlowego i administracyj.	„	57,705,686			
„ koszty sprzedaży	„	10,616,248			
„ „ podróży	„	2,315,716			
„ „ handlowe	„	18,093,637			
„ podatki	„	30,271,097			
„ ubezpieczenie od ognia	„	21,542,643			
„ procenty	„	134,657,912			
„ domy mieszkalne	„	1,382,903			
„ dobroczynność	„	1,813,583			
„ likwidację ochronki i szkoły	„	1,119,589			
„ fałszywych banknotach	„	10,525			
„ podatek skarbowy i miejski od sprzedanej	„				
w 1918 roku nieruchomości w Warszawie	„	2,462			
Strata na zaliczkach, wydanych robotnikom	„	190,642			
Spisana należność	„	132			
Zysk 1921 roku Mk. 343,948,847	„				
Pozostał. zysku z 1920 r.	„	343,961,044			
	Mk	4,913,856,393		Mk	4,913,856,393

Źródło: opracowanie własne na podstawie rachunku strat i zysków Towarzystwa Akcyjnego Wyrobów Bawełnianych Ludwika Geyera w Łodzi z roku 1921.

Z analizy zapisów wynika, że pozycji po stronie winien było o wiele więcej niż po stronie ma, jednak taki układ był typowy dla analizowanego okresu. Większość zapisów dotyczących kosztów rozpoczynała się od słowa „na”, na przykład: „na wynagrodzenie robotników”, „na bawełnę”, „na odpadki”. Po stronie kosztów wyraźnie można zauważyć, że jednostka największe koszty ponosiła na bawełnę, bo aż prawie połowę wszystkich poniesionych w danym roku kosztów. Natomiast po stronie przychodów prawie 100 % całości stanowił dochód z fabrykacji. W kosztach na samym dole zaprezen-

towano zysk, jaki jednostka osiągnęła w bieżącym okresie, a także pozostałość zysku z roku poprzedniego.

Rachunek zysków i strat analizowanej jednostki, za 1927 rok nie był już tak szczegółowy, jak wcześniej analizowany - z 1921 roku. Posiadał on o wiele mniej pozycji, a po stronie przychodów jedynie dochód z fabrykacji. Różnicą w stosunku do poprzedniego rachunku strat i zysków jest również waluta, w jakiej przedstawiono wartości a także sama nazwa, gdyż w roku 1921 zapisywano „rachunek strat i zysków” a w 1927 „rachunek zysków i strat” (por. tabela 12). Nadal jednak po lewej stronie znajdowały się koszty, a po prawej przychody.

Tabela 12. Rachunek zysków i strat Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi za 1927 rok

Rachunek zysków i strat			
	Złote		Złote
Surowce	16.243.711,70	Dochód z fabrykacji	41.658.708,67
Robocizna	6.797.661,40		
Pensje	1.077.325,13		
Fabrykacje	8.536.615,52		
Koszty generalne	3.495.158,04		
Podatki	1.326.273,53		
Strata z 1926 r.	390.039,33		
Zysk	3.791.924,02		
	41.658.708,67		41.658.708,67

Źródło: opracowanie własne na podstawie rachunku zysków i strat Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi z roku 1927.

Kolejnym mniej szczegółowym rachunkiem wyników jest rachunek strat i zysków sporządzony za 1932 rok (por. tabela 13).

Tabela 13. Rachunek strat i zysków Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. za 1932 rok

Rachunek strat i zysków			
Winien	Złote	Ma	Złote
Surowce, materiały, koszty fabrykacji i ogólne	11.403.585	Wpływy ze sprzedaży towarów, przędzy i inne	9.889.579
Podatki	588.720	Strata na dz. 31.XII.1932 r.	6.046.076
Odpisy na dłużnikach i inne	2.608.963		
Strata z lat ubiegłych Zi. 3.766.664			
Odpisano z kapitałów rezerw. i rezerw. specj. w myśl uchwały Waln. Zgrom. z dnia 28 czerwca 1933 r. „ 2.432.277	1.334.387		
	15.935.655		15.935.655

Źródło: opracowanie własne na podstawie rachunku strat i zysków Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. z roku 1932.

Wśród kosztów wyszczególnione są: surowce, materiały, koszty fabrykacji i ogólne, podatki, odpisy na dłużnikach, strata z lat ubiegłych oraz kwota,

jaka odpisano z kapitału rezerwowego i rezerwy specjalnej. Natomiast po stronie przychodów znajdują się jedynie wpływy ze sprzedaży oraz wynik, jaki przedsiębiorstwo osiągnęło.

W analizowanym przedsiębiorstwie sporządzano również ewidencje księgowe. Księga główna Zakładów Przemysłu Bawełnianego „Ludwik Geyer” Sp. Akc. za okres 1916-18 spisana została w języku polskim. Jest to gruba księga składająca się z wielu kart, na których zawarto konta księgowe. Spisane zostały na nich operacje gospodarcze występujące w jednostce. Jedno konto zajmuje minimum dwie strony księgi. Niektóre z kont są bardzo rozbudowane i zajmują wiele stron, a inne posiadają kilka operacji lub nie posiadają ich wcale. Na górze widnieje nazwa konta, a po jego bokach strony: „winien” i „ma”. Następnie poniżej, wraz z dokładną datą oraz jej kwotą zapisaną w markach, spisane zostały chronologicznie wszystkie operacje występujące na danym koncie. W powyższej księdze można znaleźć konto rachunku składu głównego oraz wiele kont odnoszących się prawdopodobnie do kontrahentów, gdyż w swojej nazwie zawarte są inicjały imienia oraz nazwisko, a także nazwa miejscowości (por. tabela 14).

Tabela 14. Księga Główna Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi, 1916-18

Ch. Heide w Będzinie									
Winien					Ma				
1916					1916				
Styczeń	1	Saldo przen. z ks VII str 131	Mb	426,53	Marzec	31	U Rku Kasy	mb	2533,92
					Maj	31	„ „ „		4408,65
					Grudzień	31	„ Salda	mb	426,53
Marzec	31	Ma Rk Towarów	„	2533,92					7369,10
					1917				
Kwiecień	30	„ „ „	„	4408,65	Grudnia	31	U pozostałości	mb	426,53
			mb	7369,10	1918				
					Lutego	20	U Głównego Składu	mb	426,53
1917									
Stycznia	1	Do Salda	mb	426,53					
1918									
Stycznia	1	Do Salda	mb	426,53					

Źródło: Księga główna Zakładów Przemysłu Bawełnianego „L. Geyer” Sp. Akc. w Łodzi, 1916-1918.

Kolejną analizowaną księgą Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. jest dziennik główny za 1928 rok. Jest to gruba i szeroka księga spisana w języku polskim, która składa się z wielu kolumn. Po lewej stronie na górze widnieje napis „miesiąc” i dopisana jest słownie jego nazwa oraz rok, którego zapisy dotyczą. Zaczynając od lewej strony po kolei w kolumnach znajdują są: dzień wystąpienia operacji gospodarczej, jej treść oraz

suma, na którą składają się konta rachunków znajdujących się dalej po prawej stronie. Są to: r-k banków, r-k P.K.O., r-k dłużników, r-k wierzycieli, r-k centrali, r-k osobiste, r-k sprzedaży, r-k akceptów, r-k weksli protestowanych, r-k magazynu bawełny, r-k przędzalni, r-k tkalni, r-k drukarni, r-k barwników, r-k warsztatu mechanicznego, r-k działu gospodarczego, r-k materiałów, r-k ruchu, r-k weksli, r-k trat, r-k różnych. Każdy z tych rachunków posiada stronę „winien” i stronę „ma”. Zapisy w dzienniku zaczynają się od sierpnia 1928 roku. Zależnie od miesiąca zdarzało się, że niektóre rachunki miały zmienione nazwy, np. w lipcu zamiast r-k banków był r-k wierzycieli B., a zamiast r-k P.K.O. był r-k dewiz. Można z tego wywnioskować, że spółka zmieniała ich nazwy w zależności od tego, jakich rachunków w danym miesiącu potrzebowała. Każda operacja spisywana była wraz z podaniem jej strony „winien” i strony „ma” oraz kwotą, którą następnie wpisywano na odpowiednie konta rachunków (por. tabela 15).

Tabela 15. Fragment Dziennika Głównego za 1928 rok Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi

	Miesiąc Sierpień 1928 Wyszczególnienie	Suma	R-k Banków		Rachunek Centrali		Rachunek Weksli	
			Winien	Ma	Winien	Ma	Winien	Ma
4	Wn Rk Banków Ma Rk Weksli 4/8 za przesłane weksle	3685488	36854 88					36854 88
	„ „ Centrali „ „ Banków 4/8 za odsetki	66893		66893	66893			

Źródło: Dziennik Główny za 1928 rok Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi.

2.3. Rachunkowość Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” Spółka Akcyjna w Pabianicach

W 1825 roku do Pabianic przybył z Saksonii tkacz Gottlieb Krusche. Rok później rozpoczął on produkcję w budynku wystawionym przez rząd. W 1850 roku jego syn Benjamin sprowadził pierwszą w Pabianicach maszynę parową, a w 1857 roku kupił przędzalnię. Od początku fabryka była własnością jedynie Gottlieba Krusche, a następnie jego syna – Benjamina. Wspólnikiem Benjamina w 1874 roku został Karol Ender – jego zięć. Od tego czasu jed-

nostka zaczęła funkcjonować jako „Krusche i Ender”. Fabryka składała się wówczas z tkalni na 70 krosien ręcznych i 156 mechanicznych, przędzalni, farbiarni, drukarni i bielnika. Jednak wybuch I wojny światowej przerwał pomyślny rozwój i działalność przedsiębiorstwa. Fabryka stopniowo została unieruchomiona, a na skutek rekwizycji poniosła ogromne straty. Mimo tych trudności, od 1918 roku, dzięki przyznanym kredytom zaczęto odbudowywać fabrykę, by pod koniec 1922 roku osiągnąć poziom produkcji zbliżony do przedwojennego. W 1930 roku fabryka została połączona ze spółką „Moszczenicka Manufaktura Teodor Ender Spadkobiercy”. Natomiast w latach 1938-1939 rozpoczęto budowę fabryki w Baranowie, w której planowano produkcję materiałów technicznych. W czasie II wojny światowej nadal utrzymywano produkcję, choć część tkalni i przędzalni oraz filie w Moszczenicy i Baranowie, zostały zamknięte z powodu braku bawełny i węgla. W 1945 roku przedsiębiorstwo zostało przejęte na własność państwa, co doprowadziło do powstania „Pabianickich Zakładów Przemysłu Bawełnianego”. W celu oceny wpływu systemu polityczno-gospodarczego na jakość informacyjną sprawozdawczości analizie poddane zostały bilanse, rachunki przychodu i rozchodu, rachunki zysków i strat a także księgi główne i dzienniki Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach zgromadzone w Archiwum Państwowym w Łodzi.

Bilans Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach na dzień 31 grudnia 1921 roku sporządzony został techniką maszynową w języku polskim. Po jego lewej stronie znajdują się składniki majątku, a po prawej – źródła jego finansowania. W aktywach bilansu jako pierwsze przedstawiono nieruchomości, wraz z wyodrębnieniem, po jakiej wartości zostały przeliczone a także pokazano wartość, na jaką wybudowano nieruchomości w roku poprzednim (por. tabela 16). Następnie zaprezentowano maszyny i urządzenia również z wyodrębnieniem, po jakiej wartości je przeliczono oraz na jaką wartość nabyto je w latach 1920/1921. W dalszej kolejności zaprezentowano zapasy surowych materiałów, gotowych towarów i różnych materiałów, których wartość była zbliżona do 2/3 wartości wszystkich aktywów, gotówka, weksle, papiery wartościowe oraz należności od dłużników. Po stronie pasywów znajdują się kapitały: akcyjny, amortyzacyjny oraz zapasowy. Również w nich wszystkich pokazano po jakiej wartości zostały przeliczone. Dodatkowo kapitał amorty-

zacyjny podzielony został na dotyczący budynków oraz maszyn i urządzeń. Następnie po kapitałach zaprezentowano rezerwę, zobowiązania wobec wierzycieli, których wartość stanowiła prawie $\frac{3}{4}$ wartości wszystkich pasywów, oraz wynik, jaki osiągnęła jednostka na koniec roku obrachunkowego.

Tabela 16. Bilans Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach na dzień 31 grudnia 1921 roku

Bilans na dzień 31-go grudnia 1921 roku.					
Aktywa			Pasywa		
Nieruchomości Rb. 19,974,016 po 2.16	4,263,876		Kapitał akcyjny Rb. 3,500,000 po 2.16		7,560,000
Wybudowano w roku 1920	22,400	4,286,276	„ amortyzacyjny:		
Maszyny i urządzenia Rb. 4,161,554 po 2.16	8,988,957		a) budynków Rb. 996,777 po 2.16 2,153,039		
Nabyto w latach 1920/21	197,133	9,186,091	Amortyzacja z roku 1920	2,341,433	
Zapasy surowych materiałów, gotowych towarów i różnych materiałów		518,679,733	b) maszyn i urządzeń Rb 4,147,157 po 2.16		
Gotowizna i dewizy	45,146,012		8,957,859		
Weksle	36,860,732		Amortyzacja z roku 1920	9,112,262	11,453,695
Papiery wartościowe	3,599,611		154,403		
Dłużnicy	250,815,340		„ zapasowy Rb. 300,000 po 2.16 648,000		
			Przelano z roku 1920		1,551,764
			903,764		
			Rezerwa na pokrycie różnic kursowych przy zobowiązaniach w obcej walucie		50,000,000
			Wierzyciele		606,210,819
			Rachunek zysków i strat		191,797,519
		868,573,799			868,573,799

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach za rok dwudziestytrzeci działalności 1921.

Bilans na dzień 31 grudnia 1931 roku posiadał podobne zapisy jak ten z 1921 roku. Nie posiadał jednak zapisów odnoszących się do wyceny wartości składników aktywów i pasywów. Natomiast grunty, budynki oraz maszyny i urządzenia, zaprezentowane po stronie aktywów, podzielone zostały na te znajdujące się w Pabianicach oraz Moszczenicy (por. tabela 17). Zarówno należności od dłużników, jak i zobowiązania wobec wierzycieli zostały podzielone na przedwojenne i bieżące. Dodatkowo spółka tworzyła fundusz na cele społeczne i dobroczynne, rezerwę jubileuszową i rezerwę specjalną. Zapasy surowców, przędzy, towarów i różnych materiałów tym razem stanowiły prawie 20% całej sumy, zaś maszyny i urządzenia łącznie prawie 50% sumy bilansowej.

Tabela 17. Bilans Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach na dzień 31-go grudnia 1931 roku

Bilans na dzień 31-go grudnia 1931 roku.					
Aktywa.			Pasywa.		
Grunta: w Pabjanicach	1100800		Kapitał akcyjny		14875000
„ w Moszczenicy	21000	1121800	Kapitał amortyzacyjny		20325000
Budynki: w Pabjanicach	8172420		Kapitał zapasowy		293786
„ w Moszczenicy	331000	8503420	Kapitał specjalny rezer- wowy	713122	
Maszyny i urządzenia: w Pabjanicach	22234310		Fundusz na cele społeczne i dobroczynny	39653	
nabyto w roku 1931	44265		Rezerwa specjalna opodatkowana	1595145	
w Moszczenicy	1741000	24019575	Rezerwa jubileuszowa dla pracowników	75000	
Gotowizna w kasach	145185		Rachunek przejściowy różnic kursowych	832179	3255101
Dewizy	38399		Wierzyciele: a) długi przedwojenne	4040249	
Weksle	652408		b) rachunki bieżące	7473977	11514226
Papiery wartościowe	408228	1244222			
Dłużnicy: a) należności przedwo- jenne	246928				
b) rachunki bieżące	4077836	4324765			
Zapasy surowców, przędzy, towarów i różnych materiałów		10693147			
Pozostałość straty z roku 1930	192443				
Strata w roku 1931	163740	356183			
		50263114			50263114

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach za rok trzydziesty trzeci działalności 1931.

Spółka Akcyjna Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” sporządziła również rachunki przychodu i rozchodu. Z analizy zapisów w nich zawartych można sądzić, że są podobne do rachunków strat i zysków sporządzanych w tamtym okresie, gdyż w wyniku zapisów można dowiedzieć się, jaki wynik osiągnęła jednostka. Rachunek przychodu i rozchodu za 1921 rok sporządzony został w formie dwustronnej tabeli, w której po stronie „winien” zaprezentowano ogólne wydatki oraz remanenty na dzień 1 stycznia 1921 roku, a po stronie „ma” ogólne wpływy i remanenty na 31 grudnia 1921 roku. Dodatkowo po stronie winien zaprezentowano zysk, który osiągnęła jednostka w okresie obrachunkowym (por. tabela 18).

Tabela 18. Rachunek przychodu i rozchodu Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z roku 1921

Rachunek przychodu i rozchodu			
Winien		Ma	
Remanenty na dzień 1-go stycznia 1921 r.	116,941,272	Ogólne wpływy	1,994,522,173
Ogólne wydatki	2,204,470,797	Remanenty na dzień 31-go grudnia 1921 r.	518,679,733
Zysk brutto	191,789,836		
	2,513,201,907		2,513,201,907

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach za rok dwudziesty trzeci działalności 1921.

W 1921 roku sporządzono również rachunek zysków i strat. Nie jest on jednak zbyt szczegółowy, bowiem po stronie „ma” zawiera jedynie pozycję dotyczącą przeniesienia z roku poprzedniego oraz zysku osiągniętego w danym roku. Natomiast po stronie „winien” znajduje się jedynie zapis dotyczący zysku do podziału (por. tabela 19). Można sądzić, że jest on podsumowaniem zapisów w rachunku przychodu i rozchodu.

Tabela 19. Rachunek zysków i strat Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z 1921 roku

Rachunek zysków i strat		Ma	
Przeniesienie z roku 1920		Mk	7.682
Zysk brutto za rok 1921		„	191.789.836
		Razem Mk	191.797.519
		Winien	
Zysk do podziału		Mk	191.797.519

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach za rok dwudziestytrzeci działalności 1921.

Rachunek przychodu i rozchodu za 1931 rok wyglądem przypomina rachunek przychodu i rozchodu z 1921 roku. Sporządzony został on jednak w sposób bardziej szczegółowy i oprócz remanentów pokazane zostały konkretne wpływy i wydatki, a nie ogólnie jak w 1921 roku (por. tabela 20).

Tabela 20. Rachunek przychodu i rozchodu Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z roku 1931

Rachunek przychodu i rozchodu					
Winien			Ma		
Remanenty na dzień 1-go stycznia 1931 r.		13287249	Sprzedaż towarów	25674737	
Surowce i materiały pomocnicze	13728172		Sprzedaż przędzy	225955	
Wynagrodzenie robotników, majstrów i ekspedjentów	5228192		Wpływy z fabrykacji	386352	
Wynagrodzenie Zarządu i urzędników	1199040		Różnice kursowe	1450736	
Świadczenia socjalne (Kasa Chorych, Fundusz Bezrobocia, urlopy tec.)	969747		Komorne	69019	27806800
Podatki i opłaty stemplowe	815577		Remanenty na dzień 31-go grudnia 1931 roku		10693147
Koszty handlowe, koszty sprzedaży, procenty, etc.	2708112		Strata w 1931 roku		163740
Straty na odbiorcach	727596	25376439			
		38663688			38663688
W roku 1931 zapłacono z rezerw: tytułem podatku majątkowego		9071			

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach za rok trzydziesty trzeci działalności 1931.

Wydatki były przeznaczone na surowce i materiały pomocnicze, wynagrodzenia robotników, majstrów i ekspedientów, wynagrodzenie zarządu i urzędników, na świadczenia socjalne, podatki i opłaty, koszty handlowe, sprzedaży i procenty, stratę na odbiorcach. Wpływy natomiast pochodziły ze sprzedaży towarów i przędzy, z fabrykacji, różnic kursowych i komornego. Na koniec analizowanego roku jednostka poniosła stratę, którą zaprezentowano po stronie „ma”.

Księga główna Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z roku 1925 to księga w twardej oprawie składająca się z licznych kart, na których zapisywano operacje w podziale na konta księgowe wykorzystywane w przedsiębiorstwie. Każde konto ma określoną nazwę oraz strony „winien” i „ma”. Poniżej spisane zostały operacje gospodarcze wraz z datą ich powstania oraz kwotą. Wśród kont występują takie konta jak: rachunek maszyn i urządzeń, rachunek bawełny, rachunek odpadków, rachunek magazynów, rachunek chemikali i barwników, rachunek dewiz, rachunek weksli, rachunek akceptów, rachunek banków, rachunek papierów wartościowych, rachunek bieżących, rachunek robocizny, rachunek pensji, rachunek renumeracji zarządu, rachunek sprzedaży przędzy, rachunek kosztów przewozu, rachunek kosztów sprzedaży, rachunek kosztów ekspedycji i składów, rachunek wpływów gazowni, rachunek oświetlenia elektrycznego, rachunek sprzedaży węgla, rachunek sprzedaży odpadków fabrycznych, rachunek opału, rachunek stawów, rachunek tkalni, rachunek warsztatów, rachunek instalacji do nawilżania powietrza, rachunek nawijalni i pakowni, rachunek kosztów do podziału, rachunek strat, rachunek komornego, rachunek gospodarstwa, rachunek ogrodów, rachunek zapomóg robotniczych, rachunek asekuracji od ognia, rachunek nieruchomości fabrycznych, rachunek podatków ogólnych, rachunek konserwacji maszyn, rachunek podatku dochodowego, rachunek podatku komunalnego, rachunek podatku obrotowego, rachunek kosztów handlowych, rachunek procentów z dyskonta, rachunek procentów z kapitału, rachunek budowli, rachunek różnicy kursowej, rachunek wpłat, rachunek bieżący przedwojenny, rachunek ubezpieczeń od wypadków. Niektóre konta są bardzo rozbudowane, np. „rachunek maszyn i urządzeń” zajmuje 11 stron, „rachunek bieżących” 34 strony, a „rachunek banków” 45 stron.

Dziennik Kasowy Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z roku 1924 prowadzono w języku polskim. Jest to wielka księga w twardej oprawie, w której opisane są zdarzenia gospodarcze w kolejności chronologicznej. Na pierwszej stronie wyszczególnione zostały wszystkie rachunki. Następnie każda ze stron podzielona jest na kolumny o określonych tytułach: data, treść transakcji, sumy z podziałem na poszczególne, winien i ma oraz Tow. Akc. „Krusche i Ender” Pabjanice, Rachunek kontokorentowy oraz różne, z podziałem na stronę „winien” i „ma” (por. tabela 21).

Tabela 21. Fragment Dziennika Kasowego Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z roku 1924/25

Miesiąc Styczeń 1924 r.										
Data	Treść	Sumy			Tow. Akc. „Krusche i Ender” Pabjanice		Rachunek Kontokorentowy		Różne	
		Poszczególne	Winien	Ma	Winien	Ma	Winien	Ma	Winien	Ma

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dziennika Kasowego Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z roku 1924/25.

2.4. Rachunkowość Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni Spółka Akcyjna w Ozorkowie

W 1817 w Ozorkowie osiedliła się rodzina Schlösserów, którzy przybyli z Akwizgranu. Karol, syn zmarłego w 1848 roku Fryderyka Schlössera, w latach trzydziestych XIX wieku zbudował największą w mieście fabrykę tkanin bawełnianych o pełnym cyklu produkcyjnym. W 1891 roku w wyniku pożaru, fabryka została doszczętnie zniszczona. W 1894 roku, po jej odbudowie, przedsiębiorstwo zostało przekształcone w spółkę akcyjną z kapitałem zakładowym 1 mln rb, który podzielony był na 1000 akcji. Przed wybuchem I wojny światowej fabryka zatrudniała ponad 1500 robotników i posiadała ponad 19 tys. wrzecion i 600 krosien. W latach 1914-1918 przedsiębiorstwo poniosło znaczne straty. W 1917 roku i po części w 1919 fabryka była nieczynna. W 1930 roku nadano spółce nowy statut i ustalono wysokość kapitału zakładowego na kwotę 4,5 mln zł. Skutki kryzysu gospodarczego doprowadziły do ogłoszenia 24 lutego 1933 roku upadłości przedsiębiorstwa. Po jego ogłoszeniu spółka nie prowadziła już działalności produkcyjnej,

a pomieszczenia fabryczne wydzierżawiono. W okresie II wojny światowej zakłady znajdowały się pod zarządem komisarycznym, a po roku 1945 zostały upaństwowione.

Celem oceny wpływu systemu polityczno-gospodarczego na jakość informacyjną sprawozdawczości analizie poddane zostały bilanse, rachunki strat i zysków, a także księgi główne i dzienniki Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni Sp. Akc. w Ozorkowie zgromadzone w Archiwum Państwowym w Łodzi.

Bilans Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalnia w Ozorkowie za rok operacyjny 1920 sporządzono w języku polskim. Po lewej stronie spisany został stan czynny, zaś po prawej stan bierny. Wszystkie wartości zaprezentowano w markach (por. tabela 22).

Tabela 22. Bilans Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za rok operacyjny 1920

Stan czynny		Stan bierny	
Kasa	1040006.26	Kapitał Zakładowy	2160000.00
Place fabryczne	68595.66	„ Amortyzacyjny	3297859.15
Budowle fabryczne	1362236.07	„ Rezerwowy	57548.22
Domy mieszkalne	374126.53	„ Obligacyjny	82620.00
Maszyny	2445059.84	Akcepty	16500000.00
Urządzenie oświetlenia elektryczn.	86286.58	Wierzyciele	65623540.69
Instalacja tryskaczy	79074.86	Zarząd za Depozyty	194400.00
Pasy	29364.60	Różni za kaucje	6040.66
Ruchomości	188462.19	Kupon Nr. 39	2909.58
Zbiorniki na ropę	146000.02	„ Nr. 40	1910.60
Samochód	214541.20	Niepodniesione wylos. obligacje	149580.00
Urządzenie Składu w Łodzi	12273.77	„ kupony	15850.81
Bawełna	25033758.98	Rezerwa strat na dłużnikach	1130169.52
Przędza	27060322.67	„ różnic kursowych	46476891.27
Towary	33083763.55	Zysk	17963045.42
Odpadki	1091441.32		
Węgiel	250400.00		
Materiały różne	3392242.75		
Dłużnicy	53970771.10		
Papiery wartościowe	2385392.02		
Weksle	237911.90		
Depozyty Zarządu	194400.00		
Kaucje różne	16866.18		
Rekwizycje Wojenne	899067.87		
	153662365.92		153662365.92

Źródło: opracowanie własne na podstawie bilansu Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za rok operacyjny 1920.

W aktywach jako pierwsza zaprezentowana została kasa przedsiębiorstwa. Następnie znajdują się pozycje najmniej płynnych składników majątku, a więc place i budowle fabryczne, domy mieszkalne i urządzenia oświetlenia elektrycznego. W dalszej kolejności ukazano instalację tryskaczy, pasy, ruchomości, zbiorniki na ropę, samochód, urządzenie składu w Łodzi, a także bawełnę, przędze, towary, odpadki, węgiel i różne materiały. Zestawienie

zamykają należności od dłużników, papiery wartościowe, weksle, depozyty zarządu, różne kaucje oraz rekwizycje wojenne. Grupę pasywów otwierają kapitały: zakładowy, amortyzacyjny, rezerwowy oraz obligacyjny. Następnie zaprezentowano akcepty, zobowiązania wobec wierzycieli, różne kaucje, kupony, obligacje, a także rezerwę na stratach na dłużnikach oraz rezerwę na różnicach kursowych. Jako ostatni został wymieniony wynik osiągnięty przez przedsiębiorstwo. Największy udział w aktywach jednostki mają towary, bawełna i przędza, których udział w ogólnej sumie wynosi ponad 50%. Odrzuca to zatem stwierdzenie, iż bilans został sporządzony według istotności. Zarówno po stronie aktywów, jak i pasywów dużą rolę odgrywają rozrachunki z kontrahentami, a więc należności od dłużników i zobowiązania wobec wierzycieli.

W bilansie Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za 1926 rok najpierw przedstawiony został stan czynny, a następnie poniżej stan bierny (por. tabela 23).

Tabela 23. Bilans Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za 1926 rok

Stan czynny			
	Kasa		39.063,22
Nieruchomości:	w złocie	zł 2.149.966,39	
	w złotych obiegowych	„ 73.230,44	2.223.196,83
Maszyny, urządzenie i instalacje:	w złocie	zł 4.039.486,84	
	w złotych obiegowych	„ 541.247,35	4.580.734,19
Ruchomości:	w złocie	zł 160.374,04	
	w złotych obiegowych	„ 9.529,21	178.903,25
Bawełna			1.119.628,61
Materiały techniczne, półfabrykaty i odpadki			647.825,20
Dłużnicy			3.551.117,40
Papiery wartościowe			1.691.749,16
Papiery procentowe			114.774,36
Weksle			411.004,98
Depozyty Zarządu			239.400,--
		Razem	14.797.397,20
Stan bierny			
Kapitał Zakładowy	w złocie		2.660.000,--
Kapitał Rezerwowy			439.018,46
Kapitał Amortyzacyjny:	w złocie	zł 3.353.516,50	
W złotych obiegowych		„ 493.289,69	3.846.806,19
Specjalna rezerwa			530.808,82
Wierzyciele			2.692.955,51
Akcepty i Remboursy			3.291.515,31
Zarząd za depozyty			239.400,--
Pozostałość od podziału zysku za 1925 rok			1.877,83
Zysk za 1926 rok			1.095.015,08
		Razem	14.797.397,20

Źródło: opracowanie własne na podstawie bilansu Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za 1926 rok.

Wartości składników majątku i źródeł jego finansowania zaprezentowano w złotych. W aktywach, podobnie jak w roku 1920, najpierw zaprezentowano kasę. W dalszej kolejności pozycje ukazano z zachowaniem uszeregowania według stopnia płynności, zaczynając od najmniej płynnych, a kończąc na najbardziej. W porównaniu z bilansem z roku 1920 badany bilans sporządzono w sposób mniej szczegółowy. Bilans Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie sporządzony za rok operacyjny 1931 spisany został odrębnie. Jest on dość szczegółowy, gdyż zawiera ujęcie analityczne oraz syntetyczne składników majątku i źródeł jego finansowania. Tak jak w poprzednich bilansach, jego strony zapisano jako stan czynny i stan bierny. W skład stanu czynnego wchodzi: kasa, nieruchomości, maszyny, urządzenia i instalacje, ruchomości, bawełna, magazyn ogólny, magazyny wydziałów i węgiel, przędza, półfabrykaty, towary i odpadki, dłużnicy, papiery procentowe, weksle, protesty, depozyty zarządu oraz strata. Po stronie biernej zaewidencjonowano natomiast: kapitał zakładowy, kapitał zasobowy, specjalna rezerwa, kapitał amortyzacyjny, wierzyciele, akcepty, zarząd za depozyty oraz pozostałość od podziału zysku za 1929 rok.

Rachunek strat i zysków Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za rok operacyjny 1920 (por. tabela 24) nie posiadał nazw stron.

Tabela 24. Rachunek strat i zysków Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za rok operacyjny 1920

Rachunek strat i zysków			
Winien		Ma	
Straty z 1917, 18 1919 roku	208176.11	Dochód z fabrykacji	190576832.25
Wydatki na surowce, paliwo, materiały techniczne, remont, robociznę, administrację, pomoc lekarską, zapomogi, procenty, ubezpieczenia i t. p.	124836689.89	Inne dochody	118655.63
Spisane na straty: należności przepadłe, różnicę kursu na dewizach, skradziony w drodze towar, zabitego przez samochód konia.	1210685.19		
Rezerwa na pokrycie strat walutowych	46476891.27		
Zysk do podziału	17963045.42		
	190695487.88		190695487.88

Źródło: opracowanie własne na podstawie rachunku strat i zysków Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za rok operacyjny 1920.

Z analizy powyższego zestawienia wynika jednak, iż po lewej stronie zaprezentowane zostały koszty, a po prawej – przychody. Tak jak w bilansie za

analizowany rok, wartości przedstawiono w markach. Zestawienie kosztów otwierają straty za poprzednie lata. W dalszej kolejności zaprezentowano różnego rodzaju wydatki, pozycje spisane na straty, a także rezerwę na pokrycie strat walutowych oraz zysk do podziału, osiągnięty w badanym okresie. Po stronie przychodów znalazł się jedynie dochód z fabrykacji oraz inne dochody.

Rachunek strat i zysków Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za 1926 rok sporządzono w sposób bardziej szczegółowy niż ten z 1920 roku. Rachunek ten posiadał już nazwy stron, określone jako „winien” i „ma” (por. tabela 25). Z analizy zapisów widać, iż prawie całość osiągniętych przychodów stanowił zysk na fabrykacji.

Tabela 25. Rachunek strat i zysków Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za 1926 rok

Rachunek strat i zysków za 1926 rok.				
Winien.			Ma.	
Świadczenia:			Zysk na fabrykacji	3.236.720
Ubezpieczenie od wypadków	26.417		Pozostałość od podziału zysku za 1925 rok	1.1877
Dopłata na Kasę Przeworności	10.899		Dywidenda od 1000 szt. akcji Banku Polskiego	11.000
Dopłata na Kasę Chorych	137.681		Dywidenda od udziału w Banku Przemysłowców Łódzkich	54
Dopłata na fundusz Bezrobocia	38.227	213.226	Zysk na odstąpionych materiałach różnych	657
Procenty, dyskonto i prowizje bankowe		662.583		
Koszty Handlowe:				
Podatki i opłaty stempłowe	496.448			
Inne koszty	632.197	1.128.646		
Straty na rachunkach dłużników		27.819		
Różnice kursu		115.114		
Straty różne		6.027		
Pozostałość od podziału zysku za 1925 rok		1.877		
Zysk za 1926 rok		1.095.015		
	Razem	3.250.310	Razem	3.250.310

Źródło: opracowanie własne na podstawie rachunku strat i zysków Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za 1926 rok.

Rachunek strat i zysków za 1931 rok, podobnie jak za 1926 rok, sporządzono w formie dwustronnej tabeli, w której lewa strona określana została jako „winien” a prawa jako „ma”. Wśród kosztów występują takie pozycje jak: strata na fabrykacji, procenty, dyskonto, inkaso oraz prowizje bankowe, koszty handlowe, straty na rachunkach dłużników, manko kasowe, straty różne oraz pozostałość od podziału zysku za 1929 rok. Do przychodów zaliczono natomiast: pozostałość od podziału zysku za 1929 rok, dywidendę od akcji Banku Polskiego, dywidendę od udziału w Spółdzielczym Banku Przemysłowców Łódzkich, dywidendę od udziału w Spółdzielczym Banku Udzia-

łowym w Łodzi, zysk na odstąpionych materiałach różnych, wpływy na poczet należności spisanych na straty w latach ubiegłych, różnicę kursu oraz stratę za 1931 rok.

Analizie poddano również księgi rachunkowe Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie, w tym Księgę Główną z 1924 roku. Spisana została ona w języku polskim i składa się z wielu kont, na których ewidencjonowano operacje gospodarcze. Pośrodku na górze strony widnieje nazwa konta w języku polskim, natomiast po bokach znajdują się napisy dotyczące stron konta, a więc „winien” oraz „ma”. Poniżej zapisywano kolejno operacje gospodarcze, a każdy wpis składał się z dokładnej daty, opisu danej operacji oraz jej kwoty. Wśród kont występujących w jednostce można wyróżnić: kapitał zakładowy, kapitał rezerwowy, kapitał amortyzacyjny, depozyty zarządu, place fabryczne, budowle fabryczne przedwojenne i powojenne, nieruchomości fabryczne (domy mieszkalne), nieruchomości w Ozorkowie, maszyny ogólne przedwojenne, maszyny przędzalni przedwojenne, maszyny (tkalni przedwojenne, farbiarni przedwojenne, ogólne powojenne, farbiarni powojenne), urządzenia oświetlenia elektrycznego, ruchomości ogólne, samochody, magazyny (ogólny, przędzalni, tkalni, warsztatów, wozów, bawełny, przędzy, odpadków, tkanin), węgiel, bawełnę w drodze, weksle do inkasa, kasę, sprzedaż ogólną, sumy przechodnie, kaucje różne, odbiorców Ozorkowa, dewizy, rezerwę strat na dłużnikach, koszty ogólne, prowizje bankowe, prowizje agentów, procenty, straty i zyski z 1923 r. Konta będące aktywnymi po stronie „winien” zawsze mają bilans otwarcia na 1 stycznia, następnie operacje gospodarcze, a po stronie „ma” zawsze znajduje się bilans zamknięcia na dzień 31 grudnia. Konta pasywne mają odwrotnie: bilans otwarcia po stronie „ma”, a bilans zamknięcia po stronie „winien”.

Kolejną analizowaną księgą jest Dziennik Główny z roku 1930. Jest to duża księga w twardej oprawie zawierająca chronologiczny spis operacji z przypisanymi do nich odpowiednimi kontami. Każda strona podzielona jest na kolumny, takie jak: treść, symbol rachunku, odbiorcy fabryki, dłużnicy i wierzyciele różni, sprzedaż ogólna, przędzenie i wykończenie zarobne, kasa, straty i zyski, utrzymanie warsztatów oraz fabrykacja ogólna. Wszystkie te konta mają stronę „winien” i stronę „ma” (por. tabela 26). Na koniec każdego miesiąca w ostatnim wierszu pokazane są obroty za dany miesiąc i suma

obrotów za miesiące od stycznia, np. za miesiąc maj 1930 roku podane są między innymi: „obrót za maj 1930 r.” oraz „obroty za styczeń, luty, marzec, kwiecień 1930 r.”.

Tabela 26. Dziennik Główny Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za 1930 rok

Treść		Odbiorcy Fabryki		Sprzedaż Ogólna, Przędzenie i Wykończ. Zarobne	
		Winien	Ma	Winien	Ma
1	Pozostałość w dniu 1 stycznia 1930 r.	484020	105755	-	-
2	Za sprzedane towary w styczniu r.b.:				
3	Polski Przemysł Gumowy T.A. w Grudziądzu - Rk 2 b.m.	6945			6945
4	„ 2 „	3228			3228
5	„ 2 „	2854			2854
6	„ 7 „	5462			5462
7	„ 25 „	6542			6542
8	„ 25 „	11200			11200
9	„ 25 „	8351			8351
10	„ 25 „	6230			6230
11	„ 28 „	2922			2922

	Obrót w styczniu 1930 r.	695672	283600	13945	1360109

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dziennika Głównego Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie Sp. Akc. z roku 1930.

2.5. Analiza porównawcza systemów rachunkowości przedsiębiorstw w początkowym okresie niepodległości Polski

Bilanse sporządzane przed wprowadzeniem jednolitych zasad sporządzania sprawozdań finansowych, a więc przed 1934 rokiem, miały różnorodną formę. Aktywa i pasywa prezentowano z różną dokładnością. Zdarzało się, że bilanse były bardziej rozbudowane, ale były też takie, które zawierały jedynie kilka pozycji. W aktywach bardzo rzadko występował podział na majątek trwały i obrotowy, a składniki te prezentowane były najczęściej naprzemiennie. Natomiast w pasywach rzadko pojawiał się podział na kapitał własny i obcy. Charakterystyczne dla tego okresu było to, że jednostki prezentowały tylko te pozycje, które w danym czasie wystąpiły. Ich prezentacja również była niejednorodna, bowiem bywało, że bilanse sporządzano w ujęciu analitycznym, jak i syntetycznym. Zdarzało się również, że w jednej kolumnie prezentowano wartości w ujęciu analitycznym, a w kolejnej ich sumy. Bilanse zazwyczaj spisywano w formie dwustronnej tabeli, w której po dwóch przeciwnych stronach znajdowały się aktywa i pasywa jednostki.

Zdarzało się również, że najpierw spisane zostały aktywa, a następnie poniżej pasywa. Składniki majątku i źródła jego finansowania określane były różnorodnie i najczęściej funkcjonowały pod nazwami: stan czynny i stan bierny lub aktywa i pasywa. Z analizy bilansów kilku przedsiębiorstw działających w badanym okresie nie można jednak wykluczyć, że w innych jednostkach nie funkcjonowały inne ich nazwy. Badane przedsiębiorstwa sporządzały bilanse najczęściej według stopnia istotności dla siebie. Niemniej jednak wyraźnie można zauważyć, że w pewnym stopniu były do siebie podobne. Z ich analizy można odczytać, iż zazwyczaj składniki majątku szeregowane były w pewnym stopniu według wzrastającej płynności, a więc od najmniej płynnych (np. gruntów, nieruchomości, budynków) do najbardziej płynnych (np. kasy, należności od dłużników, weksli, papierów wartościowych) (por. tabela 27).

Tabela 27. Porównanie bilansów analizowanych jednostek w latach 1918-1933

Zakłady Włókien Chemicznych „Wistom” Spółka Akcyjna, 1933	Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Ludwik Geyer” Sp. Akc., 1927	Schlösserowska Przędzalnia Bawełny i Tkalnia Sp. Akc. w Ozorkowie, 1926
Aktywa	Stan czynny	Stan czynny
Grunty Budynki fabryczne i nieruchomości w Warszawie i Łodzi Maszyny i Aparaty Ruchomości i inwentarz żywy Gotowizna w kasach i bankach Weksle Papiery wartościowe Dłużnicy: odbiorcy dostawcy różni Zapasy surowców i materiałów pomocn. i produktów gotowych	Ziemia Budynki Maszyny Urządzenia biurowe Dział gospodarczy i straży ogniowej Bawełna i odpadki Materiały techniczne Towary i przędza Kasa, dewizy, weksle Papiery wartościowe Dłużnicy	Kasa Nieruchomości: -w złocie -w złotych obieg, Maszyny, urządzenie i instalacje: -w złocie -w złotych obiegowych Ruchomości: -w złocie -w złotych obiegowych Bawełna Materiały techniczne, półfabrykaty i odpadki Dłużnicy Papiery wartościowe Papiery procentowe Weksle Depozyty Zarządu
Pasywa	Stan bierny	Stan bierny
Kapitał zakładowy „ zapasowy „ amortyzacyjny Rezerwa specjalna Kasa pomocy pracowników i kasa prezorności Wierzyciele: odbiorcy dostawcy różni Niewypłacona dywidenda Zysk	Wierzyciele Wierzyciele przedwojenni Akcepty Sumy przechodnie Obligacje wylosowane Kapitał akcyjny Kapitał rezerwowy Kapitał amortyzacyjny Kapitał amortyzacyjny R Zysk	Kapitał Zakładowy w złocie Kapitał Rezerwowy Kapitał Amortyzacyjny: -w złocie -w złotych obiegowych Specjalna rezerwa Wierzyciele Akcepty i Remboursy Zarząd za depozyty Pozostałość od podziału zysku za 1925 rok Zysk za 1926 rok

Źródło: opracowanie własne.

W pasywach najczęściej na początku spisywano różnego rodzaju kapitały, a następnie inne składniki źródeł finansowania. Bardzo rzadko zdarzało się, że kapitały spisane zostały na końcu zestawienia. Na samym końcu zawsze występował wynik osiągnięty przez przedsiębiorstwo w danym okresie obrachunkowym. W zależności od tego, czy był to zysk czy strata, zapisywano po stronie pasywów bądź aktywów. Na podstawie zbadanych jednostek, nie można jednak stwierdzić, iż wszystkie bilanse z badanego okresu sporządzane były w taki sam sposób. Wnioski wynikające z analizy bilansów można zatem ograniczyć do zbadanych sprawozdań jednak przypuszczać, że opisane zasady były stosowane z zdecydowanej większości jednostek gospodarczych funkcjonujących w tym okresie.

Na podstawie zbadanych przedsiębiorstw, można także stwierdzić, iż „na początku lat dwudziestych (...) rachunek zysków i strat traktowany był przez księgowych w bardzo indywidualny sposób, miał dowolną formę, uzależnioną często od zastosowań praktycznych”¹¹⁷. Analiza kilku jednostek gospodarczych pozwala stwierdzić, że rachunki strat i zysków posiadały różny zakres informacji i sporządzane były w dowolnym dla jednostki układzie. Z przeprowadzonej analizy rachunków strat i zysków z okresu lat 1918-1933 wynika, że najczęściej sporządzane były one w formie dwustronnej tabeli, w której po dwóch przeciwnych stronach znajdowały się przychody i rozchody. Ich nazwy zapisywano najczęściej jako „winien” i „ma”. Nie można jednak stwierdzić, że wszystkie rachunki strat i zysków z badanego okresu były tak sporządzane i posiadały powyższe nazwy stron. Z analizy wynika, że w większości koszty zostały przedstawiane w sposób bardziej rozbudowany, ale nieuporządkowany, a przychody prezentowano w sposób dużo bardziej ogólny (por. tabela 28). Można zauważyć, iż pomimo, że wszystkie badane jednostki działały w jednej branży to ich rachunki wyników posiadały różną dokładność i kolejność pozycji, uzależnioną od potrzeb informacyjnych. Było to spowodowane brakiem jednolitego wzoru sporządzania rachunku strat i zysków. Tym samym zapisywano tylko takie operacje, które w danym czasie występowały w przedsiębiorstwie.

¹¹⁷ R. Biadacz, *Rys historyczny rachunku zysków i strat w Polsce międzywojennej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” nr 399, Wrocław 2015, s. 58.

Tabela 28. Porównanie rachunków strat i zysków w latach 1918-1933

Zakłady Włókien Chemicznych „Wistom” Spółka Akcyjna, 1933	Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Ludwik Geyer” Sp. Akc., 1927	Schlösserowska Przedzalnia Bawełny i Tkalnia Sp. Akc. w Ozorkowie, 1926
Winien	Winien	Winien
Koszty produkcji Koszty handlowe i admin. Podatki: -obrotowy -stemplowy -komunalny -majątkowy -różne Asekuracja od ognia i kradzieży Świadczenia socjalne: -urlopy robotników -ubezp. od nieszcz. wypadków -Kasa Chorych -Fundusz Bezrobocia - „ Pracy - „ Emerytalny Prowizja agentów Ekspedycja Różnice kursowe Zysk	Surowce Robocizna Pensje Fabrykacje Koszty generalne Podatki Strata z 1926 r. Zysk	Świadczenia: -ubezpieczenie od wypadków -dopłata na Kasę Przejorności -dopłata na Kasę Chorych -opłata na fundusz bezrobocia Procenty, dyskonto i prowizje bankowe Koszty Handlowe: -podatki i opłaty stemplowe -inne koszty Straty na rach. dłużników Różnice kursu Straty różne Pozostałość od podziału zysku za 1925 rok Zysk za 1926 rok
Ma	Ma	Ma
Sprzedaż Remanent Różne wpływy	Dochód z fabrykacji	Zysk na fabrykacji Pozostałość od podziału zysku za 1925 rok Dywidenda od 1000 szt. akcji Banku Polskiego Dywidenda od udziału w Banku Przemysłowców Łódzkich Zysk na odstąpionych materiałach różnych

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzone badania kilku jednostek wskazują, że do końca 1933 roku bilans oraz rachunek strat i zysków sporządzane były w różnym układzie i z różną dokładnością. Nawet jednostki działające w tym samym czasie i w tej samej branży sporządzały bilanse i rachunki strat i zysków o odmiennym zakresie informacyjnym i z różnorodnym nazewnictwem. Można również zauważyć, że zdarzały się znaczące zmiany w wartości informacyjnej i układzie bilansu oraz rachunku strat i zysków w ramach jednego podmiotu gospodarczego w kilku latach. W konsekwencji znacząco utrudniało to ocenę sytuacji ekonomicznej podmiotu. Wszystko to spowodowane było brakiem jednolitych unormowań obowiązujących na terytorium Polski jak również przeróżnymi potrzebami informacyjnymi odbiorców informacji. Oznacza to, że układ tych dwóch zestawień determinowały głównie potrzeby informacyjne.

Rozdział 3.

Rachunkowość zakładów włókienniczych ziemi łódzkiej u schyłku dwudziestolecia międzywojennego

3.1. Rachunkowość Zakładów Włókien Chemicznych „Wistom” Spółka Akcyjna w Tomaszowie Mazowieckim

Aktywa bilansu Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1934 roku uszeregowano zgodnie z obowiązującym w tym okresie rozporządzeniem ministrów, co oznacza, że w składnikach majątku został wyraźnie wyodrębniony majątek stały i majątek płynny. Pasywa bilansu uszeregowano również zgodnie z obowiązującymi w tym okresie przepisami, w pierwszej kolejności prezentując kapitały własne, w podziale na kapitał zakładowy, zapasowy oraz rezerwę specjalną. Również zgodnie z przepisami wyodrębniono kapitał amortyzacyjny w podziale na saldo z roku ubiegłego i kwotę dopisaną w bieżącym okresie sprawozdawczym. Zobowiązania zaprezentowano w podziale na fundusz pomocy pracowników i kasę przezorności, czyli kasę zapomogowo-pożyczkową, zobowiązania wobec dostawców, odbiorców i innych wierzycieli, a także niewypłaconą dywidendę. Dodatkowo zarówno po stronie aktywów, jak i pasywów na samym końcu wyodrębniono sumy przechodnie oraz sumy pozabilansowe (por. tabela 29). Wszystkie wartości zaprezentowano w złotych polskich, a strony bilansu zapisywano jako stan czynny i stan bierny.

Tabela 29. Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1934

Bilans na dzień 31. Grudnia 1934 roku.					
Stan czynny			Stan bierny		
	Złote	Złote		Złote	Złote
Majątek stały			Kapitały własne		
Grunty fabryczne	731.564		a) Kapitał zakładowy	27.000.000	
Plac pod nieruchomością w Warszawie	85.213		b) Kapitał zapasowy	7.628.321	
Budynki fabryczne	14.201.779		c) Rezerwa specjalna	4.017.983	38.646.304
Nieruchomości w Warszawie	1.009.471		Kapitał amortyzacyjny		
Nieruchomości w Łodzi	252.506		Saldo z roku ubiegłego Zł.	19.581.497.45	
Maszyny, aparaty i urządzenia	28.197.638		19.581.497.45		
Tabor kolejowy	115.400		Dopisano w roku sprawozdawczym Zł.	3.087.826.85	22.669.324
Bocznicza kolejowa	85.824		Zobowiązania		
Ruchomości i inwentarz żywy	59.307	44.738.716	Fundusz pomocy pracowników i kasa przezerowości	1.061.133	
Majątek płynny			Odbiorcy	316.575	
Gotowizna w kasach i bankach	9.002.551		Dostawcy	717.372	
Weksle w portfelu i na inkasie	1.136.540		Różni	1.903.714	
Papiery procentowe	1.889.610		Niewypłacona dywidenda	86.387	
Akcje i udziały w innych przedsiębiorstwach	1.137.923		Sumy przechodnie	442.632	4.527.815
Dłużnicy:			Zysk		4.861.228
odbiorycy	3.152.910				
dostawcy	320.752				
różni	1.252.386				
Półprodukty i towary niewykończone	279.509				
Wyroby gotowe	4.936.337				
Surowce i materiały pomocnicze	2.591.373				
Sumy przechodnie	266.061	25.965.957			
Suma bilansowa		70.704.673	Suma bilansowa		70.704.673
Sumy pozabilansowe		7.759.784	Sumy pozabilansowe		7.759.784
		78.464.457			78.464.457

Źródło: Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu, Sp. Akc. za rok 1934.

Również bilans za 1938 rok sporządzony został zgodnie z rozporządzeniem ministrów. W aktywach wyodrębniono majątek stały i majątek płynny, zaś w pasywach kapitały własne, kapitał amortyzacyjny oraz zobowiązania (por. tabela 31). Zawierał on większość pozycji ujętych w bilansie jednostki za 1934 rok. W majątku stałym rozdzielono jedynie budynki na: fabryczne, gospodarcze, mieszkalne oraz w budowie, dodano pozycje maszyn, aparatów i urządzeń w montażu, dróg, kanałów i mostów, a rozdzielono ruchomości i inwentarz żywy. Pozycje ujęte w majątku płynnym były takie same jak w bilansie za 1934 rok. W pasywach dodana została pozycja dotycząca rezerwy na ewentualne straty na odbiorcach oraz odbiorcy, dostawcy i różni zostali połączeni i pokazani wspólnie jako wierzyciele.

Tabela 30. Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1938

Bilans na dzień 31. Grudnia 1938 roku.					
Stan czynny			Stan bierny		
	Złote	Złote		Złote	Złote
Majątek stały			Kapitały własne		
Grunty fabryczne	774.704		Kapitał zakładowy	30.000.000	
Plac pod nieruchomością w Warszawie i Łodzi oraz plac w Gromadzie Placówka	214.099		Kapitał zapasowy	10.649.175	
Budynki:			Rezerwa specjalna	6.000.000	46.649.175
fabryczne	16.273.203		Rezerwa na ewentualne straty na odbiorcach		800.000
gospodarcze	1.031.662		Kapitał amortyzacyjny		
mieszkalne w Łodzi, Warszawie i Tomaszowie	2.223.843		Saldo z roku ubiegłego	34.207.715	
w budowie	1.179.239		Dopisano w roku sprawozdawczym Zł. 6.092.818,46		
Maszyny, aparaty i urządzenia	42.953.903		Odpisano „ 1.407.549,71	4.685.268	38.892.983
„ „ „ w montażu	784.014		Zobowiązania		
Tabor przewoźowy	515.485		Fundusz zapomogowy	1.210.714	
Bocznica kolejowa	338.656		Wierzyciele:		
Drogi i kanały	189.315		odbiorcy	73.088	
Mosty	106.953		dostawcy	2.486.213	
Ruchomości i narzędzia	347.118		różni	6.077.009	
Inwentarz żywy	9.360	66.941.559	Niewyłaconą dywidenda	303.001	
Majątek płynny			Sumy przechodnie	77.373	10.227.400
Gotowizna w kasach i bankach	4.292.784		Zysk		4.660.949
Weksle w portfelu i na inkasie	4.895.470				
Papiery procentowe	425.385				
Akcje i udziały w innych przedsiębiorstwach	3.925.910				
Fundusz zapomogowy	112.649				
Dłużnicy:					
odbiorcy	8.201.218				
dostawcy	166.881				
różni	617.132				
Półprodukty i towary niewykończone	576.788				
Wyroby gotowe	5.436.268				
Magazyn techniczny i surowców	5.533.680				
Sumy przechodnie	104.780	34.288.949			
		101.230.509			101.230.509
Sumy pozabilansowe			Sumy pozabilansowe		
Depozyty, gwarancje, kaucje, dłużnicy wątpliwi	5.042.577		Depozyty, gwarancje, kaucje, dłużnicy wątpliwi	5.042.577	
Prawa do subskrybowanych akcji sp. akc.	5.709.000	10.751.577	Zobowiązania z tytułu subskrybowanych akcji sp. akc. „Celuloza Nadniemeńska”	5.709.000	10.751.577
		111.982.086			111.982.086

Źródło: Tomaszowska Fabryka Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. Bilans i rachunek zysków i strat za rok operacyjny 1938.

Rachunek strat i zysków Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za 1934 rok sporządzony został zgodnie z rozporządzeniem wydanym w kwietniu 1934 roku (por. tabela 30). Po stronie „winien” znalazły się koszty, a po stronie „ma” – przychody. Wszystkie wartości, podobnie jak w bilansie z badanego roku, zostały podane w złotych. Z analizy zapisów wynika, że zawarte w nim koszty miały układ zbliżony do tego zapisanego w rozporządzeniu. Zabrakło jedynie kosztów sprzedaży oraz kosztów kredy-

tów. Natomiast pojawiło się kilka pozycji nie ujętych w rozporządzeniu ministrów z 1934 roku, jednak jak wynika z zapisów w nim zawartych „nie wyłączało ono możliwości bardziej szczegółowego podziału podanych pozycji ani ich uzupełniania”. Można zwrócić również uwagę na fakt, iż ich kolejność nie była identyczna i prawdopodobnie spółka sama ją ustalała. Przychody dotyczyły jedynie rachunku towarów oraz innych różnych wpływów. Porównując powyższy rachunek strat i zysków z rachunkami strat i zysków z lat poprzednich, można zauważyć, że wspólną cechą jest występowanie równości pomiędzy sumą przychodów i sumą kosztów. Wynika to z faktu, że po stronie kosztów znajduje się zapis korygujący dotyczący zysku netto.

Tabela 31. Rachunek strat i zysków Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za 1934 rok

Rachunek strat i zysków za 1934 rok.			
Winien		Ma	
	Złote i grosze		Złote i grosze
Koszty fabrykacji	14.808.309,50	Rachunek towarów	30.465.117,16
Konserwacja budynków, maszyn, ruchomości i taboru przewozowego	1.728.838,65	Różne wpływy	714.444,32
Podatki	826.197,69		
Koszty administracji ogólnej	2.757.318,12		
Asekuracja	60.535,68		
Świadczenia socjalne i urlopy robotników	862.045,57		
Prowizja agentów i ekspedycja	649.494,63		
Procenty odbiorców	489.696,15		
Różnice kursowe	36.107,48		
Straty i Zyski bieżące	444.052,07		
Rezerwa na przyszłe inwestycje	900.000,--		
Odpis na kapitał amortyzacyjny	2.755.737,59		
Zysk	4.861.228,35		
Razem	31.179.561,48	Razem	31.179.561,48

Źródło: Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu, Sp. Akc. za rok 1934.

Podobnie jak rachunek strat i zysków za 1934 rok, również ten za 1938 rok został sporządzony zgodnie z rozporządzeniem ministrów. Można założyć, że w analizowanym roku rachunek ten został nazwany rachunkiem zysków i strat, a nie rachunkiem strat i zysków, co było powszechnie stosowane w XX wieku. Zaprezentowano w nim po jednej stronie koszty, które poniosło przedsiębiorstwo w danym okresie, a po drugiej jego przychody. Niemniej jednak wciąż po lewej stronie spisywano koszty, a po prawej przychody. W stosunku do rachunku strat i zysków sporządzonego za 1934 rok w analizowanym roku dodano pozycje dotyczące kosztów handlowych, pomocy zimowej bezrobotnym, kosztów przy sprzedaży, rezerwy na ewentualne straty na odbiorcach oraz zaprezentowano jedynie straty bieżące, które w 1934 roku widniały jako „straty i zyski bieżące” (por. tabela 32).

Z rachunku usunięto natomiast pozycje kosztów administracji ogólnej i procentów odbiorców.

Tabela 32. Rachunek zysków i strat Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za 1938 rok

Rachunek zysków i strat za rok oper. 1938			
Winien		Ma	
	Złote		Złote
Koszty fabrykacji	28.348.330	Towary	56.676.348
Konserwacja budynków, maszyn, ruchomości i taboru przewozowego	1.571.122	Różne	
Podatki	4.769.073	wpływy	509.907
Koszty handlowe	3.559.060		
Asekuracja	58.489		
Świadczenia socjalne	833.854		
Pomoc zimowa bezrobotnym	112.342		
Prowizja agentów , ekspedycja i koszty przy sprzedaży	2.035.998		
Różnice kursowe	13.491		
Straty bieżące	260.146		
Odpis na kapitał amortyzacyjny	6.092.818		
Rezerwa na zaprojektowane inwestycje	4.069.578		
Rezerwa na ewentualne straty na odbiorcach	800.000		
Zysk	4.660.949		
Razem	57.186.256	Razem	57.186.256

Źródło: Tomaszowska Fabryka Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. Bilans i rachunek zysków i strat za rok operacyjny 1938.

Ciekawym i odmiennym bilansem Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. jest bilans za rok 1939. Sporządzony został w zupełnie innej formie niż wcześniej analizowane. Na samej jego górze znajdują się kolumny dotyczące bilansu otwarcia na 1 stycznia 1939 r., obrotów na 1939 rok, bilansu zamknięcia w dniu 31 grudnia 1939 roku oraz rachunku zysków i strat (por. tabela 33). Z powyższego wynika, że jednym miejscem można znaleźć wszystkie dane, mówiące o pozycjach i kwotach bilansu oraz rachunku zysków i strat. Niemniej jednak wydaje być się zestawieniem trochę uciążliwym i wymagającym przejrzania całego wykazu w celu znalezienia interesujących pozycji i kwot. Zarówno bilans, jak i rachunek strat i zysków za rok 1943 i 1944 sporządzone zostały w języku niemieckim.

Tabela 33. Fragment bilansu Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na 1939 rok

Bilans za 1939 rok								
	Bilans Otwarcia na 1 stycznia 1939 r.		Obroty na 1939 r.		Bilans zamknięcia w d. 31 grudnia 1939 r.		R-k Zysków i Strat	
	Winien	Ma	Winien	Ma	Winien	Ma	Winien	Ma
Place, grunta i drogi	843501	1439989	17454	50854	810101			
Bocznice kolejowe	113976		2495		116469			
Budynki	16384697		1537692	680146	17242243			
Maszyny i urządzenia	30232005		5291495	498253	35025248		183655	
Nieukończone budowy	424316		1164607	1559018	29905			
Nieukończone urządze- nia techniczne	616287		4973014	5589301	-		83058	
Tabor i ruchomości	1996128		913264	1428731	1480661		398877	
Narzędzia i przyrządy	202892		37896	124512	116276		66898	
Nieukończone narzędzia i przedmioty różne	75244		178650	253094				
Bank Gospodarstwa Krajowego w Warszawie	76802		4988529	6776397	1082	1712148		
Bank Gospodarstwa Krajowego w Łodzi	132568		2930786	2984550	78803			
Pocztowa Kasa Oszczę- dności w Warszawie	84287		5104952	5063966	125273			
Komunalna Kasa Oszczędności w Socha- czewie	30136		1010162	1025932	14366			
Kasa Spółdzielcza w Sochaczewie	3729		18994	13122	9602			
Bank Polski w Warszawie	3981		920062	918315	5728			
Państw. Bank Kantoh. W Liestalü (Rk Dysk)	110		-	-	110			
Reichskreditkasse w Warszawie			831000	315996	515003			
Reichskreditkasse w Łodzi			1253465	1248460	5005			
Dresdner-Bank w Łodzi			303753	303753	-			
Kasa w Chodakowie			5392543	5463336	35017			
Kasa w Zarządzie	105809		74608	76480	-			
Weksle oddane do inkasa	1872		5775710	5879154	135482			
Weksle oddane do dyskonta	238926		4076873	3901074	175798			

Źródło: Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za 1939 rok.

Analizie poddano również księgi rachunkowe Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. , w tym księgę główną z przetomu lat 1935/36. Jest to ogromna księga prowadzona w języku polskim, składająca się z wielu kont, na których ewidencjonowano operacje gospodarcze. Jedno konto zajmuje minimum dwie strony księgi. Pośrodku na górze strony widnieje nazwa konta w języku polskim i francuskim. Po jego bokach znajdują się napisy dotyczące stron konta, a więc „winien” oraz „ma”. Poniżej zapisywa-
no kolejno operacje gospodarcze, a każdy wpis składał się z daty, opisu danej operacji oraz kwoty. Jeśli dany miesiąc składał się z większej liczby ope-
racji, wtedy wszystkie one wypisywane były wraz z kwotami, które na końcu sumowano i w ten sposób uzyskiwano sumy miesięczne (por. tabela 34).
Wśród kont występujących w jednostce można wyróżnić: tereny, budynki

fabryczne, budynki mieszkalne, maszyny i materiały fabryczne, nowe inwestycje, budynki gospodarcze, urządzenie biur, inwentarz żywy, kasę, weksle, weksle do inkasa, czeki postdatowane, papiery wartościowe, banki, odbiorców, dłużników wątpliwych, rachunki różne, dostawców i ekspedytorów, agentów i przedstawicieli, barwniki, surowce, materiały techniczne, towary do wykończenia, koszty eksportowe, wypłaty, przędzę i półfabrykaty, podatki, świadczenia socjalne, różnice kursowe, koszty sprzedaży, koszty kredytów, odpisy amortyzacji, centralę w Łodzi, straty i zyski, różne zyski i straty, r-k amortyzacyjny. Niektóre konta są bardzo rozbudowane, natomiast na innych zapisano tylko kilka operacji lub nie zapisano ich wcale.

Tabela 34. Fragment Księgi Głównej Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. z roku obrachunkowego 1935/36

Winien		Budynki fabryczne		
1936 Luty	1	Do Centrali w Łodzi		1161059,15
1161059,15				
		Budynki fabryczne		Ma
1936 Styczeń	29	Od Centrali w Łodzi za opłatę stempl. i notarialną oraz honorarium adwokata w sprawie fuzji		34709,15
	31	„ Budynków gospodarczych, przeniesienie wartości budynków gosp.		232335,-
	„	„ Centrali w Łodzi: Rk bezproc.		267044,15
1161059,15				
				894015,-

Źródło: Księga główna Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc., za rok 1935/36.

Księgi Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. nie różnią się znacząco między sobą. Spisywano je w języku polskim, sam układ ksiąg pomimo upływu lat nie zmienił się, a zapisy dokonywano odręcznie.

3.2. Rachunkowość Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Spółka Akcyjna w Łodzi

Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1936 roku sporządzony został podobnie jak bilanse spółki z poprzednich lat. Po jego lewej stronie nadal znajdował się stan czynny, a po prawej – stan bierny. Zarówno składniki majątku, jak i źródła jego finansowania nie posiadały wyodrębnionych grup, które wynikały z przepisów wprowadzonych w 1934 roku (por. tabela 35). Mimo tego, po analizie bilansu, można zauważyć, że aktywa w pewnym stopniu uszeregowane zostały według stopnia płynności składników majątku, natomiast w pasywach pierwsze

pozycje dotyczą kapitału. Stan czynny badanego bilansu rozpoczyna się od ukazania najmniej płynnych składników majątku, a więc ziemi, budynków oraz maszyn. Kolejno przedstawiono zapisy dotyczące narzędzi i utensyliów, ruchomości, surowców i odpadków, barwników i materiałów oraz towarów i przędzy. Następnie spisano coraz to bardziej płynne składniki majątku, a więc kasę, papiery wartościowe, udziały, weksle protestowane, należności od dłużników i dłużników upadłych, a także sumy przechodnie i fundusz na amortyzację. Na samym końcu widnieją pozycje ukazujące stratę z lat ubiegłych oraz stratę z badanego okresu. Natomiast stan bierny rozpoczyna się od kapitałów: akcyjnego, amortyzacyjnego i obligacyjnego. Następnie zaprezentowano zobowiązania wobec wierzycieli upadłych i podatkowych. Na końcu zaprezentowane zostały wartości akceptów oraz obligacji. Również w analizowanym bilansie, w porównaniu z bilansem z roku 1932, znaczącą rolę w aktywach odgrywają maszyny, które stanowią niemalże połowę całej sumy. Natomiast po stronie pasywów również suma kapitału akcyjnego i amortyzacyjnego stanowi niemal 2/3 sumy bilansowej. Wynika z tego, iż spółka przez okres trwający kilka lat była w porównywalnej sytuacji.

Tabela 35. Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1936 roku

Bilans na dzień 31 grudnia 1936 roku					
Stan czynny			Stan bierny		
Ziemia	522.273		Kapitał Akcyjny	15.000.000	
Budynki	7.573.310		„ Amortyzac.	16.093.220	
Maszyny	21.634.704		„ Obligac.	2.835.090	33.928.310
Narzędzia i Utensylia	110.773		Wierzyciele /upadł./	2.259.322	
Ruchomości	332.341	30.173.404	„ podatkowi	2.477.893	
Surowce i odpadki	1.131.566		„ -	626.854	5.364.070
Barwniki i Materiały	1.269.221		Akcepty	864.784	
Towary i Przędza	1.995.821	4.396.609	Obligacje wylos.	2.635	
Kasa	9.971		%% od oblig. Do wypł.	1.012.819	1.880.240
Papiery wartościowe	25.074		Oblig. Tow. Kred. P.P		4.437.306
Udziały	81.250				
Weksle protestowane	226.307				
Dłużnicy 473.960					
„ upadł. 217.776	691.737				
Sumy przechodnie	171.121	1.205.461			
Fundusz na amort. Poz. Tow. Kr. P. P.		490.781			
Strata z lat ubieg. 9.160.310					
„ za r. 1936 183.358		9.343.669			
		45.609.927			45.609.927

Źródło: opracowanie własne na podstawie bilansu Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. za 1936 rok

Na dzień 31 grudnia 1936 roku sporządzono również bilans Masy Upadłości Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi. Spisany został zgodnie z Rozporządzeniem Ministrów wydanym w 1934 roku

i posiadał on inną formę i układ niż poprzednio opisany bilans. Bowiem po stronie aktywów znalazł się podział na majątek stały i majątek płynny, natomiast po stronie pasywów wyszczególniono kapitały własne, kapitał amortyzacyjny oraz zobowiązania. W składnikach majątku stałego zawarto: grunty, budynki (fabryczne, gospodarcze, mieszkalne), maszyny i urządzenia techniczne, narzędzia i utensylia, inwentarz zakładowy i biurowy (żywy i martwy), natomiast majątek płynny podzielono na: gotówkę w kasie, papiery wartościowe, weksle w portfelu i inkasie, udziały w innych przedsiębiorstwach, materiały (surowe oraz pomocnicze i pędne), półfabrykaty, gotowe wyroby i towary, dłużników (odbiorcy, rachunki prywatne, dostawcy, wątpliwe należności, banki, rachunek amortyzacji, sumy przechodnie) a na samym końcu zaprezentowano stratę z lat ubiegłych i stratę w badanym roku. W kapitale własnym znalazł się kapitał akcyjny, a zobowiązania podzielone zostały jedynie na wierzycieli: akcepty, banki, kredyty hipoteczne, zaległe podatki i świadczenia, dostawcy, odbiorcy, rachunki prywatne, niewypłacone procenty od obligacji, wylosowane obligacje oraz sumy przechodnie. Z analizy wynika, że bilans ten był bardziej rozbudowany i uszczegółowiony w stosunku do poprzednio opisanego. Ciekawostką jest to, że oba te bilanse sporządzone na ten sam dzień, miesiąc i rok obrachunkowy posiadają różne sumy bilansowe. Mimo tego, w obu tych bilansach wynik na koniec okresu, a więc w tym przypadku strata, pokazany jest w takiej samej kwocie. Wynika z tego, że inne składniki majątku oraz źródeł finansowania zostały podane w innych kwotach niż w poprzednio analizowanym bilansie.

Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. sporządzony na dzień 31 marca 1939 roku posiadał inną formę niż bilanse z poprzednich lat. Na górze w kolumnach od lewej strony znajdowały się odpowiednio: rachunek, obroty, salda, bilans zamknięcia oraz rachunek strat i zysków. Począwszy od obrotów wszystkie kolumny podzielone zostały na stronę „winien” i stronę „ma”. Poniżej znajduje się spis wszystkich rachunków i kwoty w tych kolumnach, w skład którego sprawozdania dana pozycja wchodzi (por. tabela 36). Bilans ten jest bardzo podobny do bilansu Zakładów Włókien Chemicznych „Wistom” w Tomaszowie Mazowieckim sporządzonego na dzień 31 grudnia 1939 roku. Pomimo tego, iż zawiera w jednym miejscu dużo danych i informacji, wydaje się być nieprzejrzystym zestawie-

niem i łatwiejsze do odczytu byłoby podzielenie go chociażby na sam bilans oraz rachunek strat i zysków.

Tabela 36. Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi na dzień 31 marca 1939 roku

Zakłady Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi								
Bilans na dzień 31 marca 1939 r.								
Rachunek	Obroty		Salda		Bilans zamknięcia		Rk. Strat i Zysków	
	Winien	Ma	Winien	Ma	Winien	Ma	Winien	Ma
Nieruchomości	8791	-	8791	-	8791	-	-	-
Maszyn	21231	-	21231	-	21231	-	-	-
„ nowych	585	13	585	-	571	-	-	-
Narzędzi i Utensyliów	114	-	114	-	114	-	-	-
Ruchomości	375	-	375	-	375	-	-	-
Kasy	4430	4318	112	-	112	-	-	-
Papierów wartościowych	56	24	32	-	32	-	-	-
Weksli	2802	2784	18	-	18	-	-	-
„ w inkasie	12	10	2	-	2	-	-	-
„ Protestowanych	344	111	233	-	233	-	-	-
Protestów w inkasie	24	-	24	-	24	-	-	-
Dewiz	124	124	-	-	-	-	-	-
Udziałów	370	-	370	-	370	-	-	-
Surowców	3195	113	3081	-	1546	-	1535	-
Materiałów i Barwników	2286	35	2251	-	1481	-	770	-
Ruchu	218	7	210	-	46	-	164	-
Dłużników Krajowych	4855	5398	-	543	-	543	-	-
„ Komisowych	892	736	156	-	156	-	-	-
„ Eksportowych	211	117	94	-	94	-	-	-
„ Zarobkowych	5	29	-	23	-	23	-	-
„ Terminowych	3	0,7	2	-	2	-	-	-
Osobiste	513	393	119	-	119	-	-	-
Funduszu n/Amort.								
Pożyczki T.K.P.P.	742	-	742	-	742	-	-	-
Kapitału Akcyjnego	-	15000	-	15000	-	15000	-	-
„ Amortyzacyjnego	-	20277	-	20277	-	20277	-	-
Wierzycieli – Rk. Stary	15	228	-	212	-	212	-	-
„ – Rk. Nowy	962	1376	-	413	-	413	-	-
„ B.F.	1978	2869	-	891	-	891	-	-
„ Podatkowym	338	2929	-	2590	-	2590	-	-
Banków – Rk. Stary	0,5	229	-	228	-	228	-	-
„ „ Nowy	6040	7723	-	1683	-	1683	-	-
Sum Przechodnich	181	173	8	-	8	-	-	-
Akceptów	644	1078	-	433	-	433	-	-
Obligac. Wylosowanych	-	2	-	2	-	2	-	-
Pożyczki Oblig. T.K.P.P.	-	3730	-	3730	-	3730	-	-
„ Konwers. T.K.P.P.	-	489	-	489	-	489	-	-
Fabrykacji Ogólnej	3573	26	3546	-	3897	-	-	350
Sprzedazy Towarów	414	4586	-	4171	-	-	-	4171
„ Kalike	69	358	-	289	-	-	-	289
„ Przędzy	-	0,08	-	0,08	-	-	-	0,08
„ Konfekcji	14	108	-	93	-	-	-	93
„ Warsztatowych	-	8	-	8	-	-	-	8
Zarobkowy	0,1	0,5	-	0,4	-	-	-	0,4
Domów mieszkalnych	0,2	4	-	4	-	-	-	4
Robocizny	1114	3	1111	-	-	-	1111	-
Strat i Zysków	7201	5	7196	-	-	-	7196	-
Kosztów Ogólnych	614	19	595	-	-	-	595	-
„ Sprzedaży	92	0,5	92	-	-	-	92	-

Źródło: Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi na 31 marca 1939.

W Zakładach Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. prowadzono różnego rodzaju księgi rachunkowe. Były to np. księgi główne, dzienniki główne, dzienniki kasowe, czy dzienniki kosztów ogólnych. Księga Główna za rok 1935 była prowadzona odręcznie w języku polskim. Jest to duża, oprawiona w grubą okładkę księga, w której karty są szerokie. Na pierwszej stronie znajduje się skorowidz księgi za rok 1935. Są w nim wyszczególnione rachunki wraz z podaniem stron, na których zostały spisane. Księga ta składa się z kolejnych kart, na których znajdują się zapisy księgowo w podziale na konta. Wśród kont wyszczególniono takie jak: rachunek odbiorców, rachunek uczestników, rachunek rozrachunkowy, rachunek funduszu delcredere uczestników, rachunek różnych, rachunek przedstawicieli, rachunek dłużników wątpliwych oraz rachunek kosztów handlowych. Każdy z tych rachunków został otwarty na nowej stronie księgi, a zapisów na nich dokonywano w podziale na obciążenia i uznania. Od lewej strony, po kolei w kolumnach znajduje się spis operacji, następnie są kolumny z przedziałami czasowymi (miesiące), a na końcu kolumna o nazwie „saldo”. Wszystkie kolumny podzielone zostały na stronę „winien” i „ma” (por. tabela 37).

Tabela 37. Fragment Księgi Głównej Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. za 1935 rok

	Zestawienie obciążeń i uznań na rachunku Kosztów Handlowych w 1935 roku								
	I I – 31 I		I II – 28 II		I III – 31 III		Saldo		
	Winien	Ma	Winien	Ma	Winien	Ma	Winien	Ma	
Wynagr. Rady Nadzor.	-	-	100,-	-	100,-	-	...	3.900	-
„ Zarządu	500,-	-	2.500,-	-	2.750,-	-		14.250	-
Pensje pracowni Świadczenia socjalne	13.119,-	218,80	25.944,-	218,80	39.864,-	218,80		154.704	-
Czynsz	867,67	-	1.798,97	-	2.802,48	-		10.008	-
Światło	-	-	1.333,32	-	1.999,98	-		8.000	-
Opał	308,90	-	492,13	-	616,09	-		999	-
	597,39	-	821,19	-	1.211,34	-		2.401	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie Księgi Głównej Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. za 1935 rok

Księga Główna pochodząca z 1936 roku jest bardzo podobna do księgi z 1935 roku. Różnicą w ich sporządzaniu są przedziały czasowe, bowiem w 1936 roku stosowano podział na kwartały, a nie na miesiące, jak w roku poprzednim. Dodatkowo na początku zapisów podawane zostało saldo początkowe na dzień 2 stycznia 1936 roku. Na końcu dalej obliczano saldo na ostatni dzień roku, czyli 31 grudnia 1936 roku. Obroty tym razem zapisywano w dwóch walutach: w złotych i funtach.

Kolejną księgą sporządzaną przez Zakłady Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. jest Dziennik Główny z 1936 roku. Jest to szeroka księga w twardej oprawie spisana w języku polskim. Na górze po lewej stronie zapisywano miesiąc oraz rok, którego zapisy dotyczą. Zaczynając od lewej strony odpowiednio w kolumnach znajdują się tytuły: wyszczególnienie oraz suma, która przenoszona jest na odpowiednie konta, a mianowicie są to: r-k wierzycieli, r-k dłużników, r-k dłużników komisowych, r-k kosztów ogólnych, r-k surowców, r-k osobiste, r-k ruchu, r-k materiałów i barwników, r-k wierzycieli P., r-k dłużników zarobkowych, r-k zarobkowy, r-k sprzedaży konfekcji, r-k fabrykacji ogólnej, r-k sprzedaży towarów, r-k różnych. Wszystkie powyższe konta podzielone zostały na stronę „winien” i „ma”. W treści zapisywano zawsze stronę „winien” i stronę „ma” oraz czego dotyczy zapis. Następnie daną kwotę zapisywano na odpowiednich kontach po dwóch przeciwnych stronach (por. tabela 38).

Tabela 38. Fragment Dziennika Głównego Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer” Sp. Akc. za 1936 rok

Miesiąc Wrzesień 1936 r.							
	Suma	R-k Wierzycieli		R-k Fabrykacji Ogólnej		R-k Surowców	
		Wn	Ma	Wn	Ma	Wn	Ma
Wn R-k Fabrykacji Ogólnej, Ma R-k A. Stowinski, Łódź, za reperację i ocechowanie wagi	43		43	43			
Wn R-k Surowców, Ma R-K Składy Towarowe „Warrant” Sp. Akc. Łódź, przewóz	739		739			739	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dziennika Głównego Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. za 1936 rok.

W Zakładach Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. za 1936 rok prowadzono również, w języku polskim, dziennik kasowy. Dziennik ten posiada podobną technikę prowadzenia, co Dziennik Główny spółki za 1936 rok. W treści podawano zazwyczaj nazwisko kontrahenta, bowiem większość operacji dotyczyła rozrachunków. W kolumnie „suma” zapisywano wartość danej operacji, którą następnie przepisywano na odpowiednie konto po stronie „winien” i inne po stronie „ma”.

3.3. Rachunkowość Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” Spółka Akcyjna w Pabianicach

Bilans Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” na dzień 31 grudnia 1934 roku został sporządzony podobnie jak bilanse z poprzednich lat. Również jest on podzielony na dwie części: stan czynny i stan bierny, a sumy wartości po obu stronach są sobie równe. (por. tabela 39). Z analizy zapisów można jednak wywnioskować, iż był on sporządzony niezgodnie z obowiązującymi od bieżącego roku przepisami. Bowiernie zgodnie z Rozporządzeniem Ministrów z 1934 roku nazwy stron powinny być zapisane jako aktywa i pasywa, i dalej aktywa winny być podzielone na majątek stały i płynny, a pasywa na kapitały własne, kapitał amortyzacyjny, kapitał obligacyjny oraz zobowiązania. Wynika z tego, iż spółka nie stosowała się do przepisów i sporządziła sprawozdanie wciąż według własnych potrzeb. Niemniej jednak wyraźnie widać, iż aktywa spółki zostały uszeregowane w pewnym stopniu z zachowaniem obowiązującej reguły sortowania według stopnia płynności składników majątku. Grupę aktywów otwierają najmniej płynne składniki majątku, czyli grunta i budynki. Następnie są maszyny i urządzenia, ruchomości oraz środki lokomocji. W dalszej kolejności spisano gotówkę, banki, dewizy, weksle, papiery wartościowe, a następnie surowce, półfabrykaty, towary gotowe, materiały pomocnicze oraz należności od dłużników. Grupę pasywów otwierają kapitały: akcyjny, kapitał zapasowy, specjalny rezerwowy. Następnie zapisy dotyczą funduszu na cele społeczne i dobroczynne, fundacji jubileuszowej dla pracowników, kapitału amortyzacyjnego oraz zobowiązań wobec wierzycieli. Na końcu znajdują się sumy przechodnie oraz osiągnięty przez spółkę zysk. Z analizy zapisów w aktywach przedsiębiorstwa wynika, że maszyny i urządzenia stanowią prawie połowę sumy bilansowej

Tabela 39. Bilans Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” na dzień 31 grudnia 1934 roku

Bilans na dzień 31-go grudnia 1934 roku					
Stan czynny.			Stan bierny.		
		Złote			Złote
Grunta		1 171 782	Kapitał akcyjny		14 875 000
Budynki:			Kapitał zapasowy:		
a) fabryczne	6 189 340		a) Saldo z roku ubiegłego	293 786	
b) gospodarcze	349 513		b) Dotacja z zysku 1933 r.	106 213	400 000
c) mieszkalne	2 099 401	8 638 255	Kapitał specjalny rezerwowy	713 122	
Maszyny i urządzenia		24 613 598	Rezerwa specjalna opodatkowana	1 940 752	2 653 875
Ruchomości	284 750		Fundusz na cele społeczne i dobroczynne	39 653	
Środki lokomocji	127 340	412 090	Fundacja jubileuszowa dla pracowników	75 000	114 653
Gotowizna	85 478		Kapitał amortyzacyjny:		
Banki	610 915		a) saldo z roku ubiegłego	23 518 801	
Dewizy	5 258		b) dotacja w roku 1934	2 349 730	25 868 531
Weksle	988 684		Wierzyciele:		
Papiery wartościowe	572 142	2 262 479	a) akcepty	582 221	
Surowce	1 252 504		b) banki	908 150	
Półfabrykaty	2 943 115		c) dostawcy	438 580	
Towary gotowe	5 269 963		d) odbiorcy	180 914	
Materiały pomocnicze	1 048 860	10 514 443	e) długi przedwojenne	680 780	
Dłużnicy:			f) różni	2 170 065	4 960 713
a) odbiorcy	3 366 632		(w tym zobowiązania zagraniczne zł 1 403 768)		
b) dostawcy	153 233		Sumy przechodnie		860 229
c) należności przedwojenne	154 742		Czysty zysk:		
d) różni	122 312	3 796 920	Saldo z roku ubiegłego	13 417	
			Zysk w roku 1934	1 663 149	1 676 567
		51 409 570			51 409 570

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” z roku 1934.

W 1934 roku Spółka Akcyjna Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” nadal sporządzała rachunek przychodu i rozchodu. Pozycje w nim zawarte były podobne do tych, ujętych w rachunkach przychodu i rozchodu sprzed wejścia w życie rozporządzenia ministrów. Po stronie kosztów spisano remanenty na dzień 1 stycznia 1934 roku, surowce i materiały pomocnicze, wynagrodzenie robotników, majstrów i ekspedientów, wynagrodzenie zarządu, rady nadzorczej i urzędników, świadczenia socjalne, podatki państwowe i komunalne, koszty sprzedaży, procenty, koszty handlowe i inne, straty, amortyzacja maszyn i budynków oraz zysk osiągnięty za bieżący rok. Natomiast po stronie przychodów znajdują się pozycje dotyczące sprzedaży towarów, różnych wpływów, różnic kursowych, procentów z papierów wartościowych oraz remanentów na dzień 31 grudnia 1934 roku (por. tabela 40). Kształtem rachunek ten przypomina w pewnym stopniu rachunek strat i zysków sporządzany przez inne jednostki i uregulowany

przepisami, bowiem po stronie „winien” zaksięgowane są koszty, a po stronie „ma” – przychody. Dodatkowo w rezultacie jego sporządzenia możliwe jest odczytanie wyniku osiągniętego przez spółkę w danym roku.

Tabela 40. Tabela 1. Rachunek przychodu i rozchodu Spółki Akcyjna Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” z roku 1934

Rachunek przychodu i rozchodu			
Winien.		Ma.	
Remanenty na dzień 1 stycznia 1934 roku	8 164 854	Sprzedaż towarów	22 805 120
Surowce i materiały pomocnicze	10 941 096	Różne wpływy	374 748
Wynagrodzenie robotników, majstrów i ekspedjentów	5 232 611	Różnice kursowe	554 912
Wynagrodzenie Zarządu, Rady Nadzorczej i urzędników	1 148 977	Procenty z papierów wartościowych	21 786
Świadczenia socjalne	744 211	Remanenty na dzień 31 grudnia 1934 roku	10 514 443
Podatki państwowe i komunalne	1 864 536		
Koszty sprzedaży	1 177 957		
Procenty	346 114		
Koszty handlowe i inne	494 241		
Straty	143 530		
Amortyzacja maszyn i budynków za rok 1934	2 349 730		
Zysk za rok 1934	1 663 149		
	34 271 011		34 271 011

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z roku 1934 Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych Krusche i Ender

Rachunek zysków i strat sporządzony na 1934 rok nie był zgodny z rozporządzeniem ministrów z 1934 roku. Posiadał on jedynie dwie pozycje, które dotyczyły salda z roku ubiegłego oraz zysku osiągniętego w danym roku obrachunkowym, który został obliczony w rachunku przychodu i rozchodu (por. tabela 41). Można bowiem sądzić, iż rachunek zysków i strat jest przez jednostkę traktowany jako takie sprawozdanie, w którym zostaje pokazana suma wyniku osiągniętego w danym okresie obrachunkowym i salda pozostałego z roku ubiegłego.

Tabela 41. Rachunek zysków i strat Spółki Akcyjna Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” z roku 1934

Rachunek zysków i strat	
	Złote
Saldo z roku ubiegłego	13 417
Zysk za rok 1934	1 663 149
	1 676 567

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” z roku 1934

Na koniec 1938 roku bilans Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” wyglądał tak samo jak bilans z roku 1934. Zmieniło się jedynie kilka pozycji, a cały układ został podobny. Wynika

z tego, że spółka nie tylko w pierwszym roku nie dostosowała się do wprowadzonych przepisów, lecz nawet kilka lat później ich nie stosowała i sporządzała bilanse w sposób indywidualny oraz prawdopodobnie z uwzględnieniem swoich potrzeb informacyjnych. Po stronie aktywów znalazły się: grunty, budynki w podziale na fabryczne, gospodarcze i mieszkalne, maszyny i urządzenia, inwestycje w C.O.P., ruchomości, środki lokomocji, przedmioty krótkotrwałe, inwentarz żywy, gotowizna, banki, dewizy, weksle, papiery wartościowe, dłużnicy w podziale na: odbiorców, dostawców, interesantów, należności przedwojenne oraz różne, sumy przechodnie, surowce, półfabrykaty, towary gotowe, materiały pomocnicze. Po stronie pasywów natomiast wyszczególniono: kapitał akcyjny, kapitał zapasowy w podziale na: saldo z roku ubiegłego oraz dotację z zysku 1937 r., kapitał specjalny rezerwowy, fundusz inwestycyjny, fundusz na cele społeczne i dobroczynne, fundację jubileuszową dla pracowników, kapitał amortyzacyjny w podziale na: saldo z roku ubiegłego oraz dotację z zysku 1938 r., zobowiązania wobec wierzycieli względem akceptów, banków, dostawców, interesantów, odbiorców, długów przedwojennych oraz różnych, sumy przechodnie, czysty zysk w podziale na: saldo z roku ubiegłego oraz zysk w roku 1938.

W 1938 roku spółka nadal sporządzała rachunek przychodu i rozchodu w formie dwustronnej tabeli, na podstawie którego obliczano wynik, jaki osiągnęła jednostka za dany rok. W skład strony „winien” wchodziły: surowce i materiały pomocnicze, wynagrodzenie robotników, majstrów i ekspedientów, koszty administracji ogólnej, świadczenia socjalne i inne, podatki państwowe i komunalne, koszty sprzedaży, procenty, straty, amortyzacja maszyn i budynków za rok 1938 oraz zysk w roku 1938. Natomiast po stronie „ma” znajdują się zapisy dotyczące: sprzedaży towarów, różnicy remanentów towarów, różnych wpływów, komornego, procentów z papierów wartościowych, różnic kursowych oraz zysku na sprzedanych obiektach majątkowych.

Spółka Akcyjna Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” za 1938 rok sporządziła również rachunek zysków i strat. Nie był on jednak zgodny z rozporządzeniem, ponieważ tak jak w roku 1934 zawierał tylko dwie pozycje: saldo z roku ubiegłego i zysk z roku bieżącego.

Bilans oraz rachunek zysków i strat Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” za 1940 rok sporządzone zostały

w języku niemieckim. Ich analiza pozwala stwierdzić, że spółka w pewnym stopniu stosowała się wtedy do Rozporządzenia Ministrów z 1934 roku. Bilans ma formę dwustronnej tabeli, sporządzonej w sposób dość szczegółowy, która podzielona jest na aktywa i pasywa. Aktywa zostały podzielone na trwałe, obrotowe i rozliczenia międzyokresowe, zaś pasywa na kapitał zakładowy, kapitał rezerwowy, odpisy, rezerwy, zobowiązania oraz zysk, jaki jednostka osiągnęła. Rachunek zysków i strat sporządzono również w formie dwustronnej tabeli, w której po lewej stronie znalazły się wydatki spółki, a po prawej jej dochody. W skład kosztów wchodzi: płace i wynagrodzenia, opłaty socjalne, amortyzacja środków trwałych, podatki, składki na rzecz stowarzyszeń zawodowych, wydatki nadzwyczajne oraz zysk netto. Natomiast po stronie przychodów zaprezentowano rozliczoną nadwyżkę brutto, odsetki, inne dochody oraz dochód nadzwyczajny.

Księga główna Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” za 1938 rok spisana została w języku polskim. Składa się z wielu kont, na których spisane zostały operacje gospodarcze występujące w spółce. Na pierwszych stronach księgi znajduje się skorowidz do księgi, w którym konta podzielone zostały na grupy i należące do nich podgrupy wraz z podaniem strony, na którym dane konto można znaleźć. Konta występujące w księdze podzielono na siedem grup, a mianowicie: nieruchomości i maszyny, kasa i weksle, odbiorcy, surowce i materiały, kapitały, wierzycciele, koszty fabrykacji. Jedno konto zajmuje minimum jedną stronę księgi. Niektóre z kont są bardzo rozbudowane i zajmują kilka stron, a inne posiadają kilka operacji. Na górze widnieje nazwa konta wraz z rokiem, którego zapisy dotyczą. Następnie poniżej od lewej strony znajdują się kolumny z nagłówkami dotyczącymi: strony dziennika (poprzedniej oraz obecnej), daty, numeru, treści, kwoty podanej w złotych, oraz jej podział na stronę „winien” i „ma”. Poniżej zapisywano najpierw pozostałość według inwentarza na 31.12.1937 roku, następnie operacje występujące na danym koncie, a na końcu pozostałość według inwentarza na 31.12.1938 rok (por. tabela 42).

Tabela 42. Fragment księgi głównej Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” z 1938 roku

1 Numer karty		1938 rok	Rachunek odbiorców			
Strona dziennika		Data	Dowód Nr	Treść	Złote	
poprzed- nia	Obec- na				Winien	Ma
	B3	1.1		Rk bilansu pozostałość 31/12.37 r. wg inwentarza	1185240	2962
		31.1		Obroty w styczniu wg zestawienia saldowego	554903	607119
		28.2		„ w lutym „ „ „	708488	838972
		31.3		„ w marcu „ „ „	1355182	808015
		30.4		„ „ kwietniu „ „ „	783716	977710
		31.5		„ „ maju „ „ „	799128	792116
		30.6		„ „ czerwcu „ „ „	787883	858814
		31.7		„ „ lipcu „ „ „	778560	840686
		31.8		„ „ sierpniu „ „ „	893068	851682
		30.9		„ „ wrześniu „ „ „	950264	885267
		30.10		„ „ październiku „ „ „	795841	1129199
		30.11		„ „ listopadzie „ „ „	865511	780003
	B12	31.12		„ „ grudniu „ „ „	791719	849294
		31.12		Rk bilansu pozostałość 31/12.38r. wg inwentarza	14949	1042615
B12	B13	31.12		Rk bilansu pozostałość 31/12.38r. wg inwentarza	11264459	11264459

Źródło: opracowanie własne na podstawie księgi głównej Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” z 1938 roku .

Dziennik Główny Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” za 1938 rok prowadzono w języku polskim. Jest to wielka księga w grubej oprawie, w której opisane są zdarzenia gospodarcze w kolejności chronologicznej. Na pierwszych stronach zaprezentowano bilans otwarcia. Każda ze stron podzielona jest na kolumny o określonych tytułach: numer strony, data, treść, rachunki rzeczowe, odbiorcy, wierzyciele, nazwa konta, Pomorze, Poznań, Lwów, Warszawa, Kraków, Gdańsk, bezpośredni oraz eksport. Przykładami zapisów w kolumnie „treść” są: „prowizja od 20.4-31.5”, „akcept #51”, „wpłata PKO”, „got. lista 23”, „rozchód”, „przychód”, „got. rozl.”, „podjęto”. W nazwach konta najczęściej zapisywano rachunki kontrahentów z podaniem ich nazwisk oraz miasta, ale występowały również konta takie jak na przykład kasa, PKO, weksle, akcepty.

Spółka Akcyjna Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” za 1937 rok sporządzała również Dziennik Kasowy. Został on poprowadzony w języku polskim. Jest to wielka księga w grubej oprawie, w której opisane są zdarzenia gospodarcze. Każda ze stron podzielona jest na kolumny o określonych tytułach: stronica kasy, data, dowód nr., treść, kwota w złotych z podziałem na rozchód i przychód, symbol oraz nazwa rachunku (por. tabela 43).

Tabela 43. Fragment Dziennika Kasowego Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” za 1937 rok

Kasa		Dnia 2 stycznia 1937					
Stronica kasy		Data	Dowód Nr	Treść	Złote		Nazwa rachunku
Poprzed- nia	obec- na				Roz- chód	Przy- chód	
	K1	2.1	1	za protest		53	rk Rk Polski
		„ „	„	za 3 protesty		263	„ „ „
		„ „	„	za podniesione czekiem		15059	„ „ „
		„ „	„	„ „ „		100101	„ „ „
		„ „	„	za 3 protesty		670	„ „ „
		„ „	„	za wpłacone	110000		„ „ „
		„ „	„	za czek do inkasa	109		„ „ „
	K1	2.1	1	za podniesione czekiem		58000	„ Rk Handl. Warsz Łódź
	K1	2.1	1	za podniesione czekiem		58000	„ Rk Dyrk. Warsz.
	K1	2.1	1	za wpłacenie		140	„ Skład w Łodzi
	K1	2.1	1	za wpływa weksła		61	„ weksli

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dziennika Kasowego Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk WYROBÓW Bawełnianych „Krusche i Ender” za 1937 rok.

3.4. Rachunkowość Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach Spółka Akcyjna

W 1848 roku do Pabianic przybył Rudolf Kindler. Początkowo pracował jako kierownik farbiarni w fabryce Beniamina Krusche. Zdobywając coraz większe doświadczenie zawodowe, Kindler w 1859 roku rozpoczął samodzielną działalność. Założył nad rzeką Dobrzyńką ręczną tkalnię wyrobów wełnianych i półwełnianych. W 1879 roku fabryka zatrudniała 650 robotników, co dawało jej 2 miejsce w branży wełnianej w Królestwie Polskim. W 1888 roku przedsiębiorstwo przekształcone zostało w „Towarzystwo Akcyjne WYROBÓW Półwełnianych R. Kindler”. Po śmierci Rudolfa Kindlera w 1893 roku interesami zaczął kierować jego syn Oskar, stając się dyrektorem generalnym Towarzystwa. Uczestniczył on w wielu inicjatywach gospodarczych. Należał m.in. do założycieli Banku Kupieckiego w Łodzi, Sekcji Przemysłu Włókienniczego, a także był jednym z założycieli sieci tramwajowej łączącej Łódź z Pabianicami i Zgierzem. W 1918 roku został wybrany na członka Rady Stanu w Warszawie. Zakłady specjalizowały się w produkcji wyrobów wełnianych i półwełnianych. Już w 1913 roku były pierwszym przedsiębiorstwem tej branży w Królestwie Polskim. W 1925 roku w fabryce „R. Kindler” została ogłoszona upadłość zakładu, a dwa lata później skarb państwa polskiego oraz angielskie przedsiębiorstwo utworzyły „Spółkę Akcyjną Pabianickich Zakładów Włókienniczych, dawniej R. Kindler”. Pod tą

nazwą zakłady funkcjonowały aż do wybuchu II wojny światowej. Następnie Zarządzeniem Ministra Przemysłu z 1946 roku przeszły na własność państwa.

Bilans Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach na dzień 31 grudnia 1934 roku sporządzony został w języku polskim oraz języku niemieckim. Ma formę dwustronnej tabeli, która jest podzielona na dwie części: stan czynny oraz stan bierny. Są to odpowiedniki współczesnych aktywów i pasywów. Zgodnie z rozporządzeniem ministrów jego strony powinny być nazwane jako aktywa i pasywa. Jednakże kształt analizowanego bilansu w pewnym stopniu jest zgodny z wyżej wymienionym rozporządzeniem. Stan czynny podzielony został na majątek stały, płynny oraz straty (por. tabela 44). Natomiast w skład pasywów wchodzi takie grupy jak: kapitał akcyjny, kapitał amortyzacyjny, wierzyciele oraz różne. Brak jest innych kapitałów, np. zapasowego, rezerwowego, ale być może, skoro nie zostały ujęte w bilansie, jednostka nie posiadała ich. Z analizy zapisów wynika, że bilans ten sporządzony był szczegółowo, zarówno w ujęciu analitycznym, jak i syntetycznym.

Tabela 44. Bilans Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach na dzień 31 grudnia 1934 roku (w tys. zł)

Bilans na dzień 31 grudnia 1934 r.						
Stan czynny			Stan bierny			
I. Majątek stały:			I. Kapitał akcyjny			7274
placę: a/ pod budynkami	568		II. Kapitał amortyzacyjny			
b/ niezabudowane	557	1126	saldo z roku ubiegłego			1389
budynki: a/ fabryczne	3131		odpisano			2
b/ gospodarcze	490		odpisano w roku sprawozd.			1387
c/ mieszkalne	578	4200				348
maszyny: a/ fabryczne	5158		III. Wierzytelności:			1735
b/ urząd. techn.	737	5896	a/ długoterminowi			3747
ruchomość/a/ inwentarz żywy	0.7		b/ bieżące zobowiązania:			
b/ martwy	225	225	akcepty			65
		11.448	dostawcy			104
II. Majątek płynny:			banki zagraniczne			78
gotówka: w kasie	18		różne			21
w bankach	107	125	c/ wierzytelność zabezpiecz.			269
weksle w portfelu i inkasie		218	zastawem w B-ku Handl. w W-			
papiery wartościowe		34	wie, O/Łódź			131
udział w Sp. Akc. „Recenia Polska”		1	Sumy przechodnie:			
materiały: surowce	16		a/ dochody okresu przyszł.			0.4
pomocnicze i pędne	83		b/ należne świadc. i podatki			
półfabrykaty	40		IV. Różne:			
gotowe wyroby	194		a/ odpisy na wątpliwe należn.			14
przedzenie zarobk.	55		b/ wierzytelność w sporze			14
farbowanie zarob.	25	415				70
dłużnicy: odbiorcy	312					335
dostawcy	2					4163
różni	17					405
wątpli. należności:						
1/ weksle protest.	4					
2/ w windykacji	134					
pożyczka hipotecz.	26	497				
Sumy przechodnie:						
wydatki okresu przeszłego	13					
opłaćca cło do zwrotu	8					
zaliczki robotników	1	22				
Bank Handlowy w W-wie, O/Łódź:						
r-k zastawu: gotówka	55					
weksle	145	201				1.515
III. Straty; z lat ubiegłych						
za rok 1934	292	321				614
		292				614
		13578				13578

Źródło: opracowanie własne na podstawie Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach

Rachunek strat i zysków Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach na dzień 31 grudnia 1934 roku sporządzono zgodnie z obowiązującymi przepisami. Występują w nim wszystkie pozycje, które należało uwidocznnić zgodnie z rozporządzeniem. W rachunku tym jest ich nawet więcej aniżeli wynikałoby z owego rozporządzenia, jednakże zgodnie z jego zapisami „nie wyłączało ono możliwości bardziej szczegółowego podziału podanych pozycji ani ich uzupełniania” (por. tabela 45). W badanym rachunku strat i zysków nie zostały nazwane jego strony, jednak po analizie wyraźnie widać, iż po lewej stronie znalazły się pozycje dotyczące kosztów, a po prawej - przychodów. Podobnie jak bilans z badanego okresu, rachunek strat i zysków spisano w języku polskim oraz niemieckim.

Tabela 45. Rachunek strat i zysków Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach na dzień 31 grudnia 1934 roku

Rachunek strat i zysków na dzień 31 grudnia 1934 r.			
Koszty produkcji	1.600.233	Zrzeszenie Producentów Przędzy Baweł. w Polsce za niewykorzystany kontyngent	10.891
Koszty sprzedaży	86.641	Sprzedaż	2.458.755
Surowce	477.554	Wpływy z tytułu wydzierżaw. budynków	51.000
Koszty ogólne	221.265	Różnice kursowe	421.119
Procenty	175.285	Wpływy z odpisanych na straty	1.136
Skonta kasowe	31.374	Strata za rok 1934	292.399
Rezerwa na podatek od procentów	47.221		
Podatki	110.734		
Utrzymanie budynków	35.770		
Strata na remanentach magazynów	5.392		
Strata na inwentarzu maszyn i ruchom.	95.708		
Odpisy na amortyzację	348.121		
	3.235.302		3.235.302

Źródło: opracowanie własne na podstawie Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach

W bilansie Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach sporządzonym na dzień 31 czerwca 1937 roku wciąż używano nazw stron: stan czynny oraz stan bierny zamiast aktywa i pasywa. Po stronie aktywów w grupie majątku stałego funkcjonuje taki sam podział jak w bilansie z roku 1934, czyli spisano place, budynki, maszyny i ruchomości. Nie nastąpił jednak podział tych pozycji na podgrupy, czyli np. budynki nie zostały podzielone na fabryczne, gospodarcze i mieszkalne. W majątku płynnym dodano jedynie zapis „materiały pomocnicze”, ale nie wystąpiły pozycje dotyczące materiałów pomocniczych i pędnych, przędzenia zarobkowego oraz farbowania zarobkowego. Zarówno w aktywach, jak i pasywach nie ma zapisów dotyczących Banku Handlowego w Warszawie, O/Łódź. W pasywach bilansu w porównaniu z bilansem sprzed dwóch lat kapitał amortyzacyjny przedstawiony został w sposób syntetyczny, bez pokazania jego analitycznego ujęcia.

Rachunek strat i zysków Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach za rok 1937 również nie posiadał nazw poszczególnych stron (por. tabela 46). W porównaniu z rachunkiem strat i zysków za 1934 rok w 1937 roku po stronie kosztów dodano pozycje kosztów handlowych, różnic kursu oraz zysk. Nie wyszczególniono natomiast kosztów ogólnych, rezerwy na podatek od procentów, straty na remanentach magazynów, straty na inwentarzu maszyn i ruchomości oraz odpisu na amortyzację. Po stronie przychodów dodano wpływy za uruchomienie zarobkowe, czynsze dzierżawne, różnice r-ku warsztatów reparac. /do rozliczenia/. Nie znalazł

zły się natomiast pozycje dotyczące zrzeczenia Producentów Przędzy Baweł. w Polsce za niewykorzystany kontyngent, wpływów z tytułu dzierżawy budynków, różnic kursowych, wpływów z odpisanych na straty oraz straty. Różnice kursu i zysk/strata są takimi pozycjami, które mogą znaleźć się zarówno po stronie przychodów, jak i kosztów, bowiem wszystko zależy od tego, jaki wynik na kursie/wynik na koniec okresu osiąga spółka.

Tabela 46. Rachunek strat i zysków Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach na dzień 30 czerwca 1937 roku

Rachunek strat i zysków na dzień 31 czerwca 1937 r.				
Koszty produkcji	1.123.230	Sprzedaż	1.267.276	
Koszty sprzedaży	41.990	Wpływy za uruchomienie zarobkowe	1.071.721	2.339.997
Zakup surowców	703.816	Czynsze dzierżawne		13.253
Koszty handlowe	92.433	Różnica r-ku warsztatów reparac. /do rozliczenia/.		4.730
Podatki	76.121			
Procenty	3.512			
Skonta kasowe	15.590			
Różnice kursu	52			
Utrzymanie budynków	9.895			
Zysk za czas 1/1-30/6.1937	291.360			
	2.357.982			2.357.982

Źródło: opracowanie własne na podstawie Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach

Bilans Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach za 1943 rok sporządzony został w języku niemieckim. Po jego lewej stronie znalazły się aktywa, a po prawej – pasywa. Aktywa podzielone zostały na majątek trwały, obrotowy oraz rozliczenia międzyokresowe. Po stronie pasywów znalazły się natomiast takie grupy, jak na przykład kapitał zakładowy, kapitał rezerwowy, rezerwa na nieprzewidziane długi, zobowiązania, rozliczenia międzyokresowe czy zysk. W kolumnach bilansu znajdował się: stan na 1.01.1943 roku, stan na 31.12.1943 oraz dla porównania stan na 31.12.1942 roku. W ten sposób łatwo można zauważyć, jak w ciągu jednego okresu sprawozdawczego zmieniły się pozycje i ich wartości oraz zanalizować te zmiany.

Rachunek zysków i strat za 1943 rok sporządzony został również w języku niemieckim. Po jego lewej stronie znalazły się koszty, a po prawej przychody. Z analizy widać, że spółka w powyższym roku osiągnęła zysk.

Pabianickie Zakłady Włókiennicze dawniej R. Kindler w Pabianicach oprócz sprawozdań finansowych sporządzały również ewidencje księgowo, w tym Dziennik pochodzący z 1937 roku. Jest to szeroka księga w twardej oprawie spisana w języku polskim. Nie występują w niej żadne operacje

gospodarcze, tylko liczby. Każdy z dwunastu miesięcy ma 57 kolumn, spisanych na kilku stronach księgi. Od lewej po kolei są spisane: data, suma ogólna, na którą składają się zapisy na dalszych kolumnach o nazwach: nieruchomości (z podziałem na place i budynki), maszyny, ruchomości, klienci tkalni, klienci farbiarni, klienci przędzalni bawełny, odbiorcy towaru, odbiorcy przędzy, różni odbiorcy, protestowane wekslem dłużnicy wątpliwi, różni, czynsze należne, kasa, banki, weksle, należności hipoteczne, udziały w bankach, papiery wartościowe, sumy przechodnie, warsztaty, surowce, surowce w przeróbce, materiały gotowe, materiały pomocnicze, koszty produkcji, koszty sprzedaży, wynagrodzenie nacz. wł. personelu admin., wynagrodzenie nacz. wł. personelu techniczn., pensje i wypłaty prac. administr., pensje i wypłaty prac. techn. i robot., świadczenia socjalne personelu administr., świadczenia socjalne personelu techn., podatki, koszty administracji, koszty utrzymania budynków gosp., procenty, różnice kursowe, dłużnicy za zastaw, dłużnicy z tyt. weksli gwaranc., strata za lata ubiegłe, r-k strat i zysków, gwarancje otrzymane, kapitał akcyjny, kapitał amortyzacyjny, rezerwa na przew. straty na dłużnikach, rezerwa na podatek, dostawcy, wierzyciele długotermin., akcepty, weksle gwaranc. własne, papiery wartościowe w zast., różni za udział. gwarancje, bilans otwarcia, bilans zamknięcia. Wszystkie te rachunki podzielone zostały na dwie strony: „winien” oraz „ma”. Dziennik prowadzono w ujęciu chronologicznym, dzień po dniu. W zapisach z grudnia 1937 roku dodatkowo spisanych zostało kilka kolumn. Mianowicie były to: r-k sprzedaży nieruchomości, r-k strat zw. ze zb. nieruch. i przeję. wierz., r-k strat i zysków sanacyjnych, różne straty i zyski, towary w drodze, różni za gw. hipoteczne udz., gwarancje hip. udzielone. Dodatkowo również w miesiącu grudniu poniżej zapisów znalazły się dwa wiersze dotyczące rachunku strat i zysków oraz bilansu zamknięcia na koniec roku wszystkich wyżej wymienionych rachunków.

Kolejną księgą sporządzaną przez Pabianickie Zakłady Włókiennicze dawniej R. Kindler w Pabianicach jest Księga Główna pochodząca z 1938 roku (por. tabela 47). Jest to duża księga prowadzona w języku polskim, składająca się z wielu kont, na których ewidencjonowano operacje gospodarcze. Jak w większości ksiąg głównych z analizowanego okresu, również w tej księdze głównej jedno konto zajmuje minimum dwie strony księgi. Na górze strony widnieje nazwa konta, lecz nie ma żadnych napisów dotyczących stron kon-

ta. Poniżej zapisywano kolejno operacje gospodarcze, a każdy wpis składał się z dokładnej daty, treści danej operacji oraz kwoty.

Tabela 47. Fragment Księgi Głównej Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach za 1938 rok

Ruchomości									
1938					1938				
Styczeń	1	Na Bilans otwarcia		233166	Kwiecień	30	U różnych	16	
"	31	" Różni	225		Wrzesień	30	" "	248	
Luty	28	" "	300		Październik	31	" "	532	
Marzec	31	" "	1309		Listopad	30	" "	415	
Maj	31	" "	2900		Grudzień	31	" "	7716	8927
Czerwiec	30	" "	3373		"	"	Bilans zamknięcia		316204
Lipiec	31	" "	3976						
Sierpień	31	" "	6959						
Wrzesień	30	" "	11645						
Październik	31	" "	17840						
Listopad	30	" "	36258						
Grudzień	31	" "	7175	91965					
				325132					325132

Źródło: opracowanie własne na podstawie Księgi Głównej Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach za 1938 rok.

Na większości z kont występuje na samym początku bilans otwarcia na dzień 1 stycznia. Następnie poniżej znajdują się zapisy na ostatni dzień miesiąca, a na samym końcu bilans zamknięcia. Na niektórych kontach są zapisy z wszystkich dwunastu miesięcy, a na innych tylko kilka, bądź wcale. Wśród kont występujących w spółce można wyróżnić: place, budynki, ruchomości, klientów farbiarni, klientów przędzalni bawełny, odbiorców towaru, odbiorców przędzy, różnych odbiorców, protestowane weksle, dłużników wątpliwych, różne, wpływy za dzierżawę obiektów fabrycznych, kasę, banki, weksle, należności hipoteczne, udziały w bankach, papiery wartościowe, sumy przechodnie, surowce, surowce w przeróbce, materiały gotowe, materiały pomocnicze, rachunek sprzedaży, koszty produkcji, koszty sprzedaży, wynagrodzenie naczelnych władz personelu administracyjnego, wynagrodzenie naczelnych władz personelu technicznego, pensje i wypłaty personelu administracyjnego, wynagrodzenie pensje i wypłaty personelu technicznego i robotników, świadczenia socjalne personelu administracyjnego, świadczenia socjalne personelu technicznego, podatki, koszty utrzymania budynków gospodarczych, procenty, różnice kursu, dłużników za zastaw, dłużników z tytułu weksli gwarancyjnych, rachunek strat za lata ubiegłe, różne straty i zyski, rachunek strat i zysków, gwarancje otrzymane, rezerwę na przewidziane straty na dłużnikach, rezerwę na podatek od zapłaconych procentów

firmie, dostawców, wierzycieli długoterminowych, akcepty, weksle gwarancyjne własne, papiery wartościowe w zastawie, bilans zamknięcia, towary w drodze, rachunek rozpoczętych inwestycji.

3.5. Analiza porównawcza systemów rachunkowości w zakładach włókienniczych na ziemiach łódzkich u schyłku dwudziestolecia międzywojennego

Od czasu wprowadzenia jednolitych zasad sporządzania sprawozdań finansowych w roku 1934 struktura i układ bilansów stały się bardziej ujednoczone. Z przepisów wynikało, że aktywa powinny być podzielone na majątek stały i płynny, a pasywa na kapitały własne, kapitał amortyzacyjny, kapitał obligacyjny oraz zobowiązania. Z przeprowadzonych badań wynika, że najczęściej jednostki stosowały się do wymogów rozporządzenia ministrów, jednak zdarzały się takie jednostki, które nie dostosowały się do wymagań i stosowania nowych zasad, przy sporządzaniu sprawozdań finansowych. Najczęściej dochodziło do sytuacji, że nie każde przedsiębiorstwo dzieliło składniki majątku i źródła jego finansowania na podgrupy wynikające z rozporządzenia. Nie zmienia to jednak faktu, że jednostki te, podobnie jak przed wprowadzeniem jednolitych przepisów, szeregowały składniki majątku według zasady wzrastającej płynności, zaczynając od najmniej płynnych a kończąc na najbardziej płynnych aktywach. Natomiast w pasywach, podobnie jak przed 1933 rokiem, najpierw prezentowano kapitały jednostki, a następnie inne źródła finansowania. Z analizy bilansów kilku przedsiębiorstw można zauważyć, że stosowały one nadal nazwy stron inne niż wynikające z rozporządzenia, a mianowicie stan czynny i stan bierny (por. tabela 48).

Tabela 48. Porównanie bilansów w latach 1934-1944

Zakłady Włókien Chemicznych „Wistom” Spółka Akcyjna, 1934	Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Ludwik Geyer” Sp. Akc., 1936	Pabianickie Zakłady Włókiennicze dawniej R. Kindler w Pabianicach, Sp. Akc., 1934
Stan czynny	Stan czynny	Stan czynny
Majątek stały Grunty fabryczne Plac pod nieruchomością w Warszawie Budynek fabryczny Nieruchomości w Warszawie Nieruchomości w Łodzi Maszyny, aparaty i urządzenia Tabor kolejowy Bocznica kolejowa Ruchomości i inwentarz żywy Majątek płynny Gotowizna w kasach i bankach Weksle w portfelu i na inkasie Papiery procentowe Akcje i udziały w innych przedsiębiorstwach Dłużnicy: odbiorcy dostawcy różni Półprodukty i towary niewykończony Wyroby gotowe Surowce i materiały pomocnicze Sumy przechodnie Suma bilansowa Sumy pozabilansowe	Ziemia Budynek Maszyny Narzędzia i Utensylia Ruchomości Surowce i odpady Barwniki i Materiały Towary i Przędza Kasa Papiery wartościowe Udziały Weksle protestowane Dłużnicy „ upadt. Sumy przechodnie Fundusz na amort. Poz. Tow. Kr. P. P. Strata z lat ubieg. „ za r. 1936	I. Majątek stały: place: a/pod budynkami b/ niezabudowane budynki: a/ fabryczne b/ gospodarcze c/ mieszkalne maszyny: a/ fabryczne b/ urządz. techn. ruchomości: a/ inwentarz żywy b/ martwy II. Majątek płynny: gotówka: w kasie w bankach weksle w portfelu i inkasie papiery wartościowe udział w Sp. Akc. „Recenia Polska” materiały: -surowce -pomocnicze i pędne -półfabrykaty -gotowe wyroby -przedzienie zarobk. -farbowanie zarob. dłużnicy: -odbiorcy -dostawcy -różni -wątliwe należności: -pożyczka hipoteczna Sumy przechodnie Bank Handlowy w W-wie, O/Łódź III. Straty: -z lat ubiegłych -za rok 1934
Stan bierny	Stan bierny	Stan bierny
Kapitały własne a) Kapitał zakładowy b) Kapitał zapasowy c) Rezerwa specjalna Kapitał amortyzacyjny Saldo z roku ubiegłego Dopisano w roku sprawozdawczym Zobowiązania Fundusz pomocy pracowników i kasa prezorności Odbiorcy Dostawcy Różni Niewypłacona dywidenda Sumy przechodnie Zysk Suma bilansowa Sumy pozabilansowe	Kapitał Akcyjny „ Amortyzac. „ Obligac. Wierzyciele /upadt./ „ podatkowi „ - Akcepty Obligacje wylos. %% od oblig. Do wypł. Oblig. Tow. Kred. P.P	I. Kapitał akcyjny II. Kapitał amortyzacyjny - saldo z roku ubiegłego - odpisano - odpisano w roku spraw. III. Wierzyciele: a/ długoterminowi b/ bieżące zobowiązania: akcepty dostawcy banki zagraniczne różne c/ wierzytelność zabezp. zastawem w B-ku Handl. w W-wie, O/Łódź Sumy przechodnie: a/ dochody okresu przyszłego b/ należne świadcz. i podatki IV. Różne: a/ odpisy na wątpliwe należ. b/ wierzytelność w sporze

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy rachunków strat i zysków kilku jednostek z okresu po wprowadzeniu jednolitych przepisów wynika, że „o ile jednak informacje dotyczące

poniesionych kosztów i strat były (...) coraz bardziej analityczne, o tyle, niestety, przychody i zyski prezentowane były jeszcze w ujęciu syntetycznym¹¹⁸. Po analizie przykładowych rachunków strat i zysków można spostrzec, że w większości przypadków stosowano się do rozporządzenia ministrów z 1934 roku (por. tabela 49). Na podstawie analizy rachunków strat i zysków jedynie kilku jednostek, nie można stwierdzić, że wszystkie rachunki wyników z analizowanego okresu zostały sporządzone w podany sposób. Kształt i zawartość rachunku strat i zysków były różnorodne, jednak w większości przypadków zestawienie to miało dwustronny układ, w którym po lewej stronie zapisywano koszty, a po prawej przychody. Struktura jednostronnej tabeli, w której na górze zapisywano koszty, a poniżej przychody, zdarzała się dużo rzadziej. W większości badanych rachunków strat i zysków sporządzonych po wejściu w życie rozporządzenia ministrów po stronie kosztów w pierwszej kolejności prezentowano koszty dotyczące fabrykacji, produkcji, a pod nimi pozostałe. Wśród przychodów najczęściej przedstawiano pozycje wymagane przez rozporządzenie, choć część jednostek pokazywała je w sposób bardziej szczegółowy. Z analizy wynika, że znacząca większość jednostek dostosowała się do wymogów rozporządzenia ministrów, zmieniając układ rachunku strat i zysków.

Tabela 49. Porównanie rachunków strat i zysków w latach 1934-1944

Zakłady Włókien Chemicznych „Wistom” Spółka Akcyjna, 1934	Pabianickie Zakłady Włókiennicze dawniej R. Kindler w Pabianicach, Sp. Akc., 1934
<p>Winien</p> <p>Koszty fabrykacji</p> <p>Konserwacja budynków, maszyn, ruchomości i taboru przewozowego</p> <p>Podatki</p> <p>Koszty administracji ogólnej</p> <p>Asekuracja</p> <p>Świadczenia socjalne i urlopy robotników</p> <p>Prowizja agentów i ekspedycja</p> <p>Procenty odbiorców</p> <p>Różnice kursowe</p> <p>Straty i Zyski bieżące</p> <p>Rezerwa na przyszłe inwestycje</p> <p>Odpis na kapitał amortyzacyjny</p> <p>Zysk</p>	<p>Koszty produkcji</p> <p>Koszty sprzedaży</p> <p>Surowce</p> <p>Koszty ogólne</p> <p>Procenty</p> <p>Skonta kasowe</p> <p>Rezerwa na podatek od procentów</p> <p>Podatki</p> <p>Utrzymanie budynków</p> <p>Strata na remanentach magazynów</p> <p>Strata na inwentarzu maszyn i ruchom.</p> <p>Odpisy na amortyzację</p>
<p>Ma</p> <p>Rachunek towarów</p> <p>Różne wpływy</p>	<p>Zrzeszenie Producentów Przędzy Baweł. w Polsce za niewykorzystany kontyngent</p> <p>Sprzedaż</p> <p>Wpływy z tytułu wydzierżaw. budynków</p> <p>Różnice kursowe</p> <p>Wpływy z odpisanych na straty</p> <p>Strata za rok 1934</p>

Źródło: opracowanie własne.

¹¹⁸ R. Biadacz, Rys historyczny rachunku zysków i strat..., op. cit., s. 65.

Z przeprowadzonej analizy sprawozdań finansowych kilku jednostek wynika, że od roku 1934 znacząco zmieniło się podejście do prezentacji bilansu i rachunku strat i zysków. Duży wpływ na tę zmianę miało wejście w życie jednolitych unormowań rachunkowości w 1934 roku. Choć zdarzały się wyjątki, to większość jednostek dostosowała się do wymogów rozporządzenia ministrów, zmieniając formę powyższych zestawień. Można zatem stwierdzić, że wprowadzenie jednolitych regulacji znacząco wpłynęło na poprawę jakości informacji z nich płynących.

Rozdział 4.

Rachunkowość przedsiębiorstw włókienniczych w okresie gospodarki centralnie sterowanej

4.1. Rachunkowość Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko – Kuśnierskiego

Zgodnie z zarządzeniem Ministra Przemysłu Lekkiego z dnia 7 sierpnia 1949 roku zostały powołane Państwowe Zakłady Odzieży Miarowej, które 1 stycznia 1951 r. zmieniły nazwę na Państwowe Przedsiębiorstwo Krawiecko-Kuśnierskie, a następnie dnia 22 stycznia 1955 r. na Zarząd Przedsiębiorstw Krawiecko-Kuśnierskich¹¹⁹. Na skutek zmian w zarządzaniu gospodarką narodową, jednostka została zlikwidowana z dniem 30 kwietnia 1957 r.

Bilans Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko-Kuśnierskiego za rok 1956 po lewej stronie przedstawiał aktywa, a po prawej pasywa. Zarówno strona aktywów i pasywów rozpoczynała się od kolumny - nr konta, następnie wykazano odpowiednio aktywa lub pasywa, a jako ostatnie została wyszczególniona wartość na początek roku i koniec okresu sprawozdawczego. Z innych elementów zawartych w sprawozdaniu jednostki można przypuszczać, że okresem sprawozdawczym był rok kalendarzowy. Każdy zaprezentowany w bilansie rozdział kończy się podsumowaniem. Aktywa rozpoczynały się pozycją środki trwałe, środki oddane i straty (por. tabela 50). Środki oddane są pozycją, która współcześnie nie występuje w bilansie, wyszczególniono w niej: odprowadzenie nadwyżek środków obrotowych, kwotę należną budżetowi z wypracowanego zysku, kwotę zysku przeznaczoną na inwestycje, odpisy i przelewy na fundusze.

¹¹⁹Zakłady zostały powołane głównie do świadczenia usług klientom indywidualnym, w tym przede wszystkim do wytwarzania artykułów odzieżowych szytych na miarę i indywidualne zamówienie. Źródło: <https://szukajwarchiwach.pl/39/682/0/-#tabZespol> [data dostępu 28.08.2018]

Tabela 50. Aktywa Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko - Kuśnierskiego za rok 1956

nr konta	AKTYWA	Stan na	
		początek roku	koniec okresu
1	2	3	4
	A. ŚRODKI TRWAŁE, ŚRODKI ODDANE I STRATY		
	I. Środki trwałe		
1-1,2	1. Środki trwałe		
1-2	2. Likwidacja środków trwałych	1.079.635,-	710.703,79
	Ogółem rozdział I	1.079.635,-	710.703,80
	II. Środki oddane		
7-11	1. Odprowadzenie nadwyżek środków obrotowych	-	9.974.000,-
901			
7-21			
9-1	2. Przelewy części zysku przeznaczonej dla budżetu	-	1.785.321,-
7-5	3. Przelewy części zysku na inwestycje	-	229.500,-
7-6	4. Odpisy na fundusz specjalnego przeznaczenie	-	51.912,-
	w tym odpisy na fundusz zakładowy	-	51.912,-
7-7	5. Przelewy na fundusz rozwoju przemysłu terenowego	-	-
	Ogółem rozdział II	1.079.635,-	2.040.733,-
39	III Straty	-	-
	Ogółem grupa A	1.079.635,-	2.751.436,79
	B. Środki normatywne		
	NORMATYW		
	na początku roku	na koniec okresu	
23-1	1. Materiały w drodze (okres.)	X	X
33-2	2. Koszty zakupu i różnice wyceny (okres.)	X	X
25	3. Mat. W przerobie (okres.)	X	X
24.4	Mat. W magazynie	12.150,0	9.615,7
26-1 26-2	5. Przedmioty nietrwałe	456	415,4
	6. Razem poz. 1 do 5	12.606,0	10.031,1
28-1			
28-2	7. Prod. W toku	1.240,0	1.006,0
28-3	8. Półfabrykaty	-	-
32	9. Gospodarka nieprzemysł.	-	-
33.	10. Wyroby got.	3.650,0	2.749,4
36,33	11. Towary wysył. I usługi wyk.	-	-
34-1			
34-2			
35	12. Towary w sieci handlowej	-	-
22	13. Rozliczenia międzyokres.	44,0	40,0
	14. Razem poz. 7 do 13	4.934,0	3.795,4
	Ogółem grupa B (5+14)	17.540,8	3.826,5
	C. INNE AKTYWA		
	I. Środki pieniężne		
8	1. Kasa	572,-	568,08
01-1	2. Rachunek rozliczeniowy	2.279.352,-	499.525,83
9-4	3. Inne rachunki bankowe i pozostałe środki pieniężne	788.737,-	106.769,92
	Ogółem rozdział I	3.068.664,-	606.063,08
	II. Rozrachunki		
11	1. Odbiorcy	1.149.884	388.060,87
14-1	2. Pracownicy za płace	-	-
15	3. Pracownicy za sumy do rozliczenia	88,-	-
18	4. Rozrachunki publiczno-prawne	408.911	57.360,95
17	5. Roszczenia z tytułu mank, ubytków i strat	94.271	48.565,80
16	6. Inne należności z tytułu mank, ubytków i strat	497.542	340.277,78
16	7. Inne należności z pozostałych tytułów	1.183.469	968.021,10
	Ogółem rozdział II	3.334.165	1.802.266,48
19-1	IIa. Scentralizowane rozrachunki z budżetem	-	-
20	III. Rozliczenie amortyzacji	63.204	50.694,60
	IV. Remonty kapitalne		
4	1. Remonty kapitalne	36.412	73.651,12
	2. Rachunek bankowy środków na remonty kapitalne	45.294	10.079,25
	3. Rozrachunki z tytułu remontów kapitalnych	-	-
	Ogółem rozdział IV	81.706	83.730,37
	Ogółem grupa C	6.547.736	2.543.575,33
	D. INWESTYCJE		
3	1. Inwestycje	4.608	237.130,41
9-3	2. Rachunek bankowy środków na inwestycje	4.236.	1.215,41
12-2	3. Rozrachunki z tytułu inwestycji	-	-
	Ogółem grupa D	8.844	238.343,82
	Bilans A+B+C+D	21.523.594	28.949.618,22

Źródło: Sprawozdanie Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko - Kuśnierskiego za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1956 r.

Grupa B to środki normatywne. W ich przypadku układ tabeli się zmienia i wyróżnia się dwie dodatkowe kolumny zatytułowane normatyw na początku roku i na koniec okresu sprawozdawczego. W tej grupie wyszczególniono materiały: w drodze, w przerobieniu, w magazynie, koszty zakupu i różnice w wycenieniu, a także przedmioty nietrwałe, produkcję w toku, półfabrykaty, wyroby gotowe i towary oraz rozliczenia międzyokresowe. Grupa C przedstawiała inne aktywa, w których wyróżniono między innymi płynne składniki aktywów t.j.: środki pieniężne, rozrachunki i rozrachunki z budżetem, oraz rozliczenie amortyzacji i remonty kapitalne. Ostatnią grupą są inwestycje, w której zostały przedstawione inwestycje, rachunek bankowy środków na inwestycje i rozrachunki z tytułu inwestycji.

Pasywa w bilansie Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko-Kuśnierskiego za rok 1956 (por. tabela 51) rozpoczynają się od funduszu statutowego, środków otrzymanych, zysków i pasywów stałych, w którym zostały przedstawione fundusz statutowy, środki otrzymane, zyski i pasywa stałe, różniące się formą od pozostałych. Do pasywów stałych dodano dodatkową tabelę zatytułowaną - na pokrycie normatywy, która została podzielona na plan na początek roku i plan na koniec kwartału. Grupa B przedstawiała kredyty na środki normatywne, w tym pierwsza podgrupa zawierała kredyty normatywne, a druga ponadnormatywne, z wyszczególnieniem na między innymi zapasy: materiałów, wyrobów gotowych, półfabrykatów i produkcji w toku oraz towarów. Następnymi podgrupami były rozrachunki, rozliczenie amortyzacji i finansowanie remontów kapitalnych. W grupie C zostały wyszczególnione inne pasywa, w której wyszczególniono kredyty bankowe, inkasowane, inne kredyty i kredyty przeterminowane. Ostatnią grupą w pasywach jest finansowanie inwestycji, w tym: finansowanie inwestycji, fundusze na inwestycje pozalimitowe, kredyty na inwestycje, rozrachunki z tytułu inwestycji. Strona aktywów i pasywów została zsumowana w pozycjach bilansu $A+B+C+D$ i po obu stronach tabeli jest taka sama.

Tabela 51. Aktywa Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko - Kuśnierskiego za rok 1956

nr konta	PASywa	Stan na			
		początek roku	koniec okresu		
5	6	7	8		
	A. FUNDUSZ STATUTOWY, ŚRODKI OTRZYMANE, ZYSKI I PASywa STAŁE				
6	I. Fundusz statutowy	15.851.721,-	14.689.654,43		
	II. Środki otrzymane				
19-1	1. Finansowanie środków obrotowych	-	1.374.200,-		
19-1	2. Dotacje na pokrycie strat	-	-		
39	III. Zyski	-	999.374,75		
	Ogółem rozdział I+II+III				
	Na pokrycie normatywy				
		plan na początek roku	plan na koniec kwartału		
		7a	7b		
	IV. Pasywa stałe				
14-1	1. Pracow. za pł.	270.270,-	270.270,-	313.600,-	273.099,27
18	2. Rozrach. Z tyt. Ubezp. Społecznych	41.892	41.892,-	-	42.330,-
	Ogółem rozdz. IV	2.432.500	2.432.500,-	313.600,-	315.429,27
	Ogółem grupa A	18.284.221	19.495729,-	16.165.321,-	17.378.658,45
	B. KREDYTY NA ŚRODKI NORMATYWNE				
10-1	I. Kredyt normatywy		-		6.320.000,-
10-2	II. Kredyty ponadnormatywne				
	a) na zapasy materiałów		-		-
	b) na zapasy wyrobów gotowych		-		-
	c) na zapasy półfabrykatów i produkcji w toku		-		-
	d) na zapasy towarów		-		-
	e) na nakłady przyszłych okresów		-		-
	f) na nadzwyczajne potrzeby		-		-
	Ogółem rozdział II		-		-
	II. Rozrachunki				
12-1	1. Dostawy		1.305.284		1.234.361,56
13	2. Dostawy niefakturowane		54.028		25.611,10
14-2	3. Pracownicy za płace niepodjęte		-		1.467,46
15	4. Pracownicy za sumy do rozliczenia		-		-
18	5. Rozrachunki publiczno-prawne		614.354		223.221,06
22	6. Rozliczenia międzyokresowe		120.000		-
16	7. Inne zobowiązania		2.516.525		2.646.707,80
	Ogółem rozdział II		4.610.191		4.131.368,98
19-1	Ila. Scentralizowane rozrachunki z budżetem		-		-
20	III. Rozliczenie amortyzacji		-		-
21	IIIa. Fundusze specjalne		53.532		16.516,60
	IV. Finansowanie remontów kapitalnych				
15-2	1. Fundusze na remonty kapitalne		81.706		83.730,37
10-7	2. Kredyty na remonty kapitalne		-		-
12-3	3. Rozrachunki z tytułu remontów kapitalnych		-		-
	Ogółem rozdział IV		81.706		83.730,37
	C. INNE PASywa				
	I. Kredyty bankowe				
5-1	1. Kredyty inkasowane		604.000,-		156.000,-
5-3	2. Inne kredyty		-		-
10-6	3. Kredyt przeterminowany		-		625.000,-
12-2	Ogółem rozdział I		604.000,-		784.000,-
	Ogółem grupa C		5.349.429		5.012.615,95
	D. FINANSOWANIE INWESTYCJI				
	1. Finansowanie inwestycji		-		3.843,82
	2. Fundusze na inwestycje pozalimitowe		-		229.500,-
	3. Kredyty na inwestycje		-		-
	4. Rozrachunki z tytułu inwestycji		8.844		-
	Ogółem grupa D		8.844		238.343,82
	Bilans A+B+C+D		21.523.594		28.949.618,22

Źródło: Sprawozdanie Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko - Kuśnierskiego za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1956 r.

Pod bilansem zostały umieszczone dane uzupełniające, w których zawarto rozliczenie amortyzacji, inwestycje zakończone, remonty kapitalne zakończone, sumy zgłoszone do refundacji, roszczenia sporne, koszty inwestycji, stan zapasów materiałów poniżej normatywu, zapasy celowe materiałów i zgłoszone do upłynnienia, dotacje z funduszu rozwoju przemysłu terenowego, spłatę kredytów, pokrycie niedoborów, uzupełnienie rezerwy awaryjnej oraz wydatki na inwestycje pozalimitowe. Rachunek strat i zysków został przedstawiony w tabeli, w której po lewej stronie zostały wyszczególnione straty i zyski z podziałem na rodzaj działalności, a po prawej z podziałem na poszczególne ośrodki wypracowujące zyski lub ponoszące straty (por. tabela 52).

Tabela 52. Rachunek strat i zysków Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko - Kuśnierskiego za rok 1956

L.p.	Wyszczególnienie	Straty	Zyski	L.p.	Nazwa jednostki samodzielnie bilansującej	Wynik na sprzedaży	
						planowany	rzeczywisty
						(zysk +, strata -)	
1	2	3	4	1	2	3	4
1	Strata, zysk na sprzedaży	-	1.287.031.23	1.	Zakład Nr 1	+ 587.024.-	+ 463.336.25
2	Koszty-dochody gosp. nieprzem.	-	-	2.	"- Nr. 7	+ 256.126.-	+ 109.382.63
	Inne straty-zyski			3.	"- Nr. 8	+ 94.082.-	+ 45.043.64
3	z tytułu należn. odpisanych	43.378.63	-	4.	"- Nr. 16	+ 55.166.-	- 21.654.98
4	wywołane dział. siły wyższej	-	x	5.	"- Nr. 18	+ 9.070.-	- 90.533.25
5	związane z doświad. i próbami oraz nakłady na uruch. nowej produkcji	-	x	6.	"- Nr. 22	+ 210.351.-	+ 193.886.76
6	związane z trzymaniem nieczynnych zakładów	-	x	7.	"- Nr. 37	+ 83.021.-	+ 80.239.18
7	-	-	-	8.	"- Nr. 39	+ 324.072.-	+ 308.234.06
8	-	-	-	9.	"- Nr. 48	+ 294.332.-	+ 366.379.70
9	pozostałe (nieczytelne)	244.285.35	7.50	10.	"- Nr. 71	+ 80.223.-	+ 8.551.-
10	Razem (3 do 9)	287.663.98	7.50	11.	"- Nr. 92	+ 43.885.-	+ 98.220.73
11	Zysk-strata	999.374.75	-	12.	Laboratorium	- 423.610.-	- 274.054.49
	OGÓŁEM (1+2+10+11)	1.287.038.73	1.287.038.73		Razem	1.613.742	1.287.031.23

Źródło: Sprawozdanie Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko - Kuśnierskiego za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1956 r.

W analizowanym zestawieniu kolumna wyszczególnienia rozpoczęła się od zysku/straty na sprzedaży. Jednostka nie zaznaczyła jednak jakiego składnika majątku dotyczy sprzedaż. Następnie wyszczególniono pozycję koszty-dochody gospodarcze nieprzemysłowe i inne straty i zyski: z tytułu należności odpisanych, wywołane działaniami siły wyższej, związane z doświadczeniami i próbami, czyli działalnością badawczą i rozwojową oraz związane z trzymaniem nieczynnych zakładów. Ostatnimi elementami rachunku są pozostałe zyski i straty oraz pozycje sumujące. W wyniku skorygowania kolumny strat i wyszczególnienia w niej pozycji zysk-strata, zyski i straty po zsumowaniu są sobie równe. Po prawej stronie rachunku zostały

wyszczególnione nazwy jednostek samodzielnie bilansujących oraz wynik na sprzedaży planowany i rzeczywisty. Taki układ tabeli, pozwalał na ocenę działalności poszczególnych zakładów oraz ułatwiał sprawowanie nad nimi kontroli. Bilans Łódzkiego Przedsiębiorstwa jest bardzo szczegółowy, a przedstawione w nim kwoty można porównać z wartościami na początku roku, czyli w tym przypadku również na początku okresu sprawozdawczego. Większość pozycji znajdujących się w aktywach jednostki miało swoje odzwierciedlenie również w pasywach. Rachunek strat i zysków był w przeciwieństwie do bilansu przedstawiony w sposób ogólny, bez podziału na działalność operacyjną, pozostałą, finansową i nadzwyczajną. Układ bilansu, w którym wyróżniono wynik na sprzedaży poszczególnych zakładów i działów pozwalał na szybką i bezpośrednią analizę ich działalności, a także na określenie rentowności zakładów.

4.2. Rachunkowość Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego imienia T. Duracza w Łodzi

Zakład Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza powstały 18 lipca 1949 roku mieściły się wyłącznie w Łodzi i miały 4 punkty obsługi¹²⁰. Zakłady około 1967 roku zmieniły swoją nazwę i były znane jako Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego „Delta”. Działalność Zakładu była nadzorowana przez Centralny Zarząd Przemysłu Dziewiarskiego w Łodzi¹²¹.

Sprawozdanie zakładu przemysłu dziewiarskiego im. T. Duracza w pierwszym roku działalności było obszerne i składało się z wielu elementów. Opublikowano w nim dwa bilanse, z których pierwszy zatytułowany był bilans zamknięcia do przekształcenia oraz drugi-przekształcony bilans zamknięcia. Oba zestawienia były podzielone na stronę aktywów i pasywów. Wartości wykazano w kolumnie suma, która została podzielona na trzy mniejsze obszary: szczegółowo, grupa, razem. Układ bilansu sugeruje wpro

¹²⁰http://uwiwp.pl/pages/PROD_A_F.html?category=PROD#1.14 [data dostępu 20.08.2018].

¹²¹Centralny Zarząd Przemysłu Dziewiarskiego w Łodzi zrzeszał podobne sobie jednostki. Został on powołany na podstawie zarządzenia Ministra Przemysłu Lekkiego i miał za zadanie nadzorować, koordynować oraz kontrolować działalność przedsiębiorstw branży dziewiarskiej i pończosznicznej. Pod koniec 1952 roku spod administracji Centralnego Zarządu Przemysłu Dziewiarskiego został wyłączony przemysł pończosznicy. Źródło: <https://searcharchives.pl/39/959/0#tabZespol> [data dostępu 20.08.2018].

wadzenie jednakowych unormowań i zasad sporządzania bilansu. Zarówno aktywa i pasywa zostały podzielone na 6 grup z odpowiednimi podgrupami, które uszczegółowiły poszczególne pozycje. W aktywach (por. tabela 53) pierwszą grupą były środki trwałe, w której wyszczególniono środki trwałe zasadnicze i pozazakładowe.

Tabela 53. Aktywa przekształconego bilansu Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi, za 1949 rok

AKTYWA	SUMA		
	Szczegół	Grupy	Razem
I. Środki trwałe.			
1. Środki trwałe zasadnicze		231.900.150	
2. Środki trwałe pozazakładowe		2.105.360	234.005.510
II Roboty kapitalne			
1. Inwestycje rozpoczęte			
2. Inwestycje zakończone			
3. Kapitalne remonty rozpoczęte		1.695.265	
4. Kapitalne remonty zakończone			1.695.265
III. Zmniejszenia funduszu własnego			157.678.042
IV. Środki obrotowe			
1. Środki finansowe:			
a) Gotówka w kasie			
b) Czeki obce			
c) Weksle obce			
d) Papiery wartościowe			
e) Banki	592.732		
f) Sumy pieniężne w drodze		592.732	
2. Należności:			
a) Odbiorcy	31.363.053		
b) Dostawcy	2.190.721		
c) Należności z tyt. publiczno-prawnych	10.772.946		
d) Należności wewnętrzno-branz.	737.963		
e) Pracownicy za zaliczki na płace i świadczenia	293.182		
f) Pracownicy za sumy do rozlicz.	239.480		
g) Inne należności	1.505.952		
h) Należności sporne i wątpliwe	1.068.395	49.171.672	
3. Materiały i towary:			
a) Materiały i towary w drodze	42.244		
b) Materiały podstawowe	26.102.104		
c) Materiały pomocnicze i paliwo	10.424.715		
d) Opakowania	1.168.352		
e) Części zapasowe maszyn i urządzeń	5.086.858		
f) Przedmioty nietrawne	15.158.486		
g) Towary	4.914.529		
h) Materiały i towary w przerobie obcym		62.897.288	
i) Inwentarz żywy			
4. Wyroby i roboty w toku:			
a) Wyroby gotowe	20.742.823		
b) Półfabrykaty typowe	50.128.346		
c) Wyroby półgotowe	66.129.346		
d) Produkcja w toku	43.668.917		
e) Roboty i usługi odpłatne	103.798.263		
f) Odpadki	4.027.239	128.568.325	241.230.017
V. Rozliczenia międzyokresowe czynne.			
1. Rozliczenia wydatków i nakładów prostych			
2. Rozliczenia nakładów wtórnych			
VI. Strata za r. 1949.			3.598.587
Razem			638.208.419
Sumy pozabilansowe			13.491.689

Źródło: Przekształcony bilans zamknięcia sporządzony na dzień 31 grudnia 1949 roku, Sprawozdanie Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi, za 1949 rok

W dalszej części analizowanego zestawienia wyróżniono roboty kapitałowe, do których zostały zaliczone: inwestycje rozpoczęte, inwestycje zakończone, kapitalne remonty rozpoczęte oraz kapitalne remonty zakończone. Dalej wykazano zmniejszenia funduszu własnego oraz środki obrotowe, w tym środki finansowe jako gotówka w kasie, czeki obce, weksle obce, papiery wartościowe, w banku, sumy pieniężne w drodze, oraz również należności od odbiorców, dostawców, z tytułów publiczno-prawnych, wewnątrzbranżowych, pracowniczych za zaliczki i płace oraz za sumy rozliczeniowe, należności sporne. W środkach obrotowych wyszczególniono trzecią podgrupę- materiały i towary, w której wyodrębniono materiały i towary w drodze, materiały podstawowe, materiały pomocnicze i paliwo, opakowania, części zapasowe, przedmioty nietrwałe, towary, materiały i towary w przerobie obcym, inwentarz żywy. Czwartą podgrupą były wyroby i roboty w toku, w której zostały ujęte wyroby gotowe, półfabrykaty typowe, wyroby półgotowe, produkcję w toku, roboty i usługi odpłatne oraz odpadki. Ostatnimi grupami były rozliczenie międzyokresowe czynne i strata za rok 1949.

Pasywa jednostki również zostały przedstawione w podziale na sześć grup (por. tabela 54), rozpoczynając od funduszu własnego, w którym wyszczególniono umorzenia środków trwałych zasadniczych i pozazakładowych. W drugiej grupie zostało wyszczególnione finansowanie robót kapitalnych, w tym finansowanie inwestycji oraz kapitalnych remontów. W następnych grupach wyróżniono zwiększenie funduszu własnego oraz przedstawiono kredyty, zobowiązania, sprostowania i fundusze. Ostatnimi pozycjami są rozliczenia międzyokresowe bierne i zysk za 1949 rok. Najszerzej została opisana podgrupa zobowiązania, która była w grupie IV. Uwzględniono w niej m. in. zobowiązania od odbiorców, dostawców, od dostaw niefakturowanych, władz skarbowych i samorządowych. Większość pozycji pokrywa się z podgrupą należności w aktywach jednostki.

Tabela 54. Pasywa przekształconego bilansu Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi, za 1949 rok

PASywa	SUMA		
	Szczegół.	Grupy	Razem
I. Fundusze własne.			189.888.995
Ia Umorzenia			
1. Umorzenia wartości środków trwałych zasadniczych		154.734.246	
2. Umorzenie wartości środków trwałych pozazakładowych		823.640	155.557.886
II. Finansowanie robót kapitalnych.			
1. Finansowanie inwestycji			
2. Finansowanie kapitalnych remont.		1.127.625	1.127.625
III. Zwiększenie funduszu własnego.			115.459.090
IV. Kredyty, zobowiązania, sprostowania, fundusze.			
1. Kredyty bankowe (wg. zał.)		118.450.610	
2. Zobowiązania:			
a) Odbiorcy	2.621		
b) Dostawcy	12.342.770		
c) Dostawy niefakturowane			
d) Władze skarbowe	388.418		
e) Władze samorządowe	313		
f) Instytucje ubezpieczeń społecznych	2.592.270		
g) P. Z. U. W.	42.696		
h) Inne zobowiązania z tyt. publiczno-prawnych	4.821.481		
i) Zobowiązania wewnętrzno-branżowe	391.916		
j) Pracownicy za płace i świadczenia	4.921.507		
k) Niepodjęte płace w depozycie			
l) Pracownicy za sumy do rozliczenia			
ł) Inne zobowiązania			
m) Zobowiązania sporne	28.035	25.532.027	
3. Sprostowania:			
a) Zużycie opakowań wysyłkowych zwrotnych			
b) Zużycie przedmiotów nietrwiał.	6.452.236	6.452.236	
4. Fundusze:			
a) Fundusz budżetowy			
b) Fundusze administrowane przez C. Z.			150.434.873
V. Rozliczenia międzyokresowe bierne.			
1. Rozliczenia wydatków i nakładów prostych			
2. Rozliczenia dochodów z góry pobranych			
VI. Zysk za r. 1949.			25.739.950
Razem			638.205.419
			13.491.689

Źródło: Sprawozdanie Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T Duracza w Łodzi, za 1949 rok.

Rachunek wyników przedstawiony był w dwustronnej tabeli, w której po lewej stronie przedstawiono nakłady, a po prawej dochody. Wynik przedstawiony po obu stronach tabeli jest taki sam i wynosi 774 130 703 zł. Podobnie jak bilans jednostki, w rachunku zysków i strat suma została podzielona na trzy mniejsze kolumny. Nakłady jednostki rozpoczynają się od nakładów operacyjnych, do których zaliczono m. in. koszt własny wytworzenia sprzedanych wyrobów, materiałów, robocizny bezpośredniej, koszty wytworzenia wydziałowe i administracji. Następnie wykazano nakłady finansowe, akcje socjalnej, działalności pozazakładowej, inne nakłady i straty pozaoperacyjne

i nadzwyczajne oraz zysk netto. Ostatnią pozycją jest punkt ogółem, w którym zsumowano wszystkie powyższe wyszczególnienia (por. tabela 55).

Tabela 55. Nakłady Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi za 1949 rok

Nakłady		Sumy	
I	Nakłady operacyjne:		
	1. Koszt własny wytworzenia sprzedanych wyrobów własnej produkcji:		
	a) remanent początkowy:		
	1. Wyrobów gotowych	15.273.847	
	2. „ półgotowych odp. Wart. Oraz robót w toku	66.804.745	82.078.592
	b) poniesione koszty wytworzenia:		
	1. Materiały zużyte (tworzywo)	520.228.596	
	2. Ogólne koszty materiałowe	10.953.085	
	3. Robocizna bezpośrednia	78.592.069	
	4. Specjalne koszty wytworzenia	-	
	5. Ogólne koszty wytwarzania wydziałowe	122.614.730	
	6. Ogólne koszty administracji	26.935.809	
		-	
		-	
		-	759.324.289
	Razem a+b		841.402.881
	mniej		
	c) remanent końcowy:		
	1. Wyrobów gotowych	20.742.623	
	2. „ półgot. Odp. Wart. I robót w toku	107.825.502	128.568.325
	Razem a+b-c		712.834.556
	2. Koszt własny sprzedanych towarów handlowych		
	3. Koszty sprzedaży		
	a) ogólne koszty sprzedaży		
	b) specjalne koszty sprzedaży	7.454.687	
la	Zużycie półfabrykatów typ. Własnych	-	7.454.687
	Razem I+la		720.289.243
II	Nakłady finansowe		1.459.192
III	Nakłady Akcji Socjalnej		3.982.424
IV	Nakłady działaln. pozazakładowej		38.160
V	Inne nakłady i straty pozaoperacyjne i nadzwyczajne		29.376.814
VI	Zysk netto		18.984.870
	Ogółem I+II+III+IV+V+VI		774.130.703

Źródło: Sprawozdanie Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi, za 1949 rok.

Zestawienie dochodów, podobnie jak nakładów rozpoczyna się od wykazu dochodów operacyjnych, w których jako pierwsze wyszczególniono obroty netto z różnych obszarów działalności jednostki. Jako drugą pozycję wykazano dochody finansowe, a następnie dochody akcji socjalnej, działalności pozazakładowej, inne dochody i zyski pozaoperacyjne i nadzwyczajne

oraz stratę netto (por. tabela 56). Ostatnią pozycją, tak jak w przypadku nakładów jest pozycja ogółem sumująca wszystkie wcześniejsze wyszczególnienia.

Tabela 56. Dochody Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi za 1949 rok

Dochody		sumy	
I	Dochody operacyjne		
	1. Obroty netto:		
	a) ze sprzedaży wyrobów gotowych, półgotowych i odp wart	768.724.397	
	b) za roboty odpłatne	-	
	c) ze sprzedaży towarów handlowych		
	d) z innych tytułów		
	2. Inne dochody operacyjne	768.724.397	768.724.397
Ia	Realizacja Wewnętrzna półfabr. Typ: Razem I+Ia		
II	Dochody finansowe		768.724.397
III	Dochody Akcji Socjalnej		-
IV	Dochody działalności pozazakł.		3.982.424
	Inne dochody i zyski pozaoperacyjne i nadzwyczajne		
V	Strata netto		6.342
VI	Ogółem I+Ia+II+III+IV+V+VI		1.417.540
			774.130.705

Źródło: Sprawozdanie Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi, za 1949 rok.

Rachunek wyników został odpowiednio usystematyzowany, a pozycje zostały ukazane od najważniejszych, czyli od działalności operacyjnej, do mniej istotnych. Obie strony rachunku były odpowiednio skorygowane przez pozycję straty lub zyski, doprowadzając do tego, że wartości dochodów i nakładów były sobie równe.

Sprawozdanie finansowe jednostki było obszerne i oprócz rachunku wyników uwzględniono również analityczny rachunek wyników, w którym porównano planowane nakłady i dochody z rzeczywiście poniesionymi. W sprawozdaniu zawarto między innymi spis środków trwałych łącznie z odpisami amortyzacyjnymi oraz wykaz poszczególnych kont księgowych.

4.3. Rachunkowość Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi

Zjednoczenie Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi powstało 22 grudnia 1958 roku na podstawie Zarządzenia nr 181 Ministra Przemysłu Lekkiego. Swoją działalność rozpoczęło z dniem 1 stycznia 1959 r.

i było organizacją gospodarczą, w której skład wchodziły przedsiębiorstwa przemysłu filcowego, tkanin technicznych i centrala.

Bilans Zjednoczenie Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971 był przedstawiony w formie typowej dla tego okresu. Po lewej stronie zostały wyszczególnione aktywa, a po prawej pasywa. Przedstawione w sprawozdaniu kwoty są wykazane w wartościach na początek i na koniec okresu sprawozdawczego. Zestawienie aktywów rozpoczyna się od środków trwałych, wydzielonych i inwestycji, z zaznaczeniem których wersów w tabeli dotyczy grupa (por. tabela 57).

Tabela 57. Aktywa Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971

Aktywa		Stan na	
		początek roku	koniec okresu
1		2	3
Grupa A - Środki trwałe i wydzielone oraz inwestycyjne (w. 002+006)	001	2.020.668	2.145.175
I. Środki trwałe i wydzielone (wiersze 003 do 005)	002	1.932.102	2.033.756
Środki trwałe	003	1.928.564	2.029.018
Pozostałe wartości trwałe	004	3.538	4.738
Równowartość wydzielonych środków trwałych	005	-	-
II. Inwestycje (wiersze 007 do 016)	006	88.566	111.419
Rozliczenia z tytułu kredytów na inwestycje branżowe	007	-	-
R-ki środków na inwestycje i remonty kapitalne	008	20.008	21.126
Koszty przygotowania inwestycji do realizacji	009	2.838	3.857
Materiały na inwestycje	010	136	44
Maszyny i urządzenia	011	975	7.218
Inwestycje rozpoczęte	012	49.276	67.494
Inwestycje przekazane	013	-	-
Remonty kapitalne	014	15.058	10.509
Rozrachunki z tyt. Inwestycji i remontów kapitalnych	015	275	1.171
Rozrachunki wewnątrzno-branżowe z tytułu inwestycji	016	-	-
Grupa B - Strata i podział zysku (wiersze 018 do 020)	017	454.486	720.643
Strata	018	-	-
Wyплаты i odpisy z zysku	019	454.486	720.643
Rozliczenie wyniku lat ubiegłych	020	-	-
Grupa C - Zapasy i należności fakturowe (wiersze 022+026+052)	021	1.316.635	1.370.793
I. Aktywa pomniejszone fundusz własny w obrocie (wiersz 023 do 025)	022	1	1
Udziały w obcych przedsiębiorstwach	023	1	1
Równowartość wydzielonych środków obrotowych	024	-	-
Rozliczenia z tytułu środków obrotowych	025	-	-
Zapasy ogółem (wiersze 027+033+037+045)	026	898.767	908.216
II. Materiały (wiersze 028 do 032)	027	615.117	667.758
Materiały w drodze	028	9.905	13.332
Koszty zakupu materiałów	029	-	-
Zapasy materiałów	030	559.403	606.092
Przedmioty nietrawne w użytkowaniu	031	45.809	48.334
Tymczasowe budynki i urządzenia	032	-	-
III. Towary i artykuły spożywcze (wiersz od 034 do 036)	033	2.095	3.485
Towary i artykuły spożywcze w drodze	034	-	8
Koszty zakupu towarów i artykułów spożywczych	035	-	-
Zapasy towarów i artykułów spożywczych	036	2.095	3.477
IV. Produkty (wiersze 038+042 do 046)	037	280.920	236.125
Produkcja, roboty i usługi w toku	038	140.784	138.517
w tym (...)	039	-	-
Półfabrykaty	042	30.810	16.483
Wyroby gotowe	043	109.316	81.114

Roboty i usługi wykonane	044	10	11
V. Inne zapasy i koszty rozliczane w czasie (wiersze 045 do 051)	045	635	848
Inwentarz żywy	046	-	-
Rozliczenia międzyokresowe czynne	047	635	848
Koszty kontraktacji i skupu	048	-	-
Należności za umundurowanie, rowery i motocykle	049	-	-
	050	-	-
Działalność socjalno-bytowa	051	-	-
VI. Należności z tytułu dostaw. Robót i usług (wiersze 053 do 055+59+060)	052	417.867	462.576
Faktury na zgłoszenie do rozrachunku	053	75.425	90.172
Należności inkasowe	054	318.511	344.584
Pozostałe rozrachunki z odbiorcami i dostawcami	055	23.931	27.820
w tym (...)	056	-	-
Należności zagraniczne z tytułu dostaw, robót i usług	060	-	-
Grupa D - Pozostałe aktywa (wiersze 062 do 067+074+075+079 do 081)	061	139.685	84.026
Kasa	062	171	150
Kasa dewizowa	063	-	-
Rachunek rozliczeniowy	064	52	73
Rachunek bankowy funduszu zakładowego	065	15.749	17.162
Rachunek bankowy Z.F.M.	066	23.515	29.054
Inne środki pieniężne	067	79.758	13.628
w tym r-k bank. Środek. Fund. Rozw.	068	-	-
Rozrachunki z tytułu wynagrodzeń	074	197	249
Pozostałe rozrachunki	075	14.643	19.439
w tym (...)	076	-	-
Pozostałe należności zagraniczne	079	-	-
Roszczenia, należności i roszczenia sporne z tytułu niedoborów i szkód	080	3.483	2.853
Inne roszczenia sporna	081	2.117	1.418
Sumy z zaokrąglenia	082	6	3
Bilans (A+B+C+D)	083	3.931.480	4.320.640

Źródło: Sprawozdanie Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971.

Wyszczególnianie pozycji w bilansie zaczyna się od najmniej płynnych środków, czyli środków trwałych. Następnie wyszczególniono inwestycje, w tym kredyty na inwestycje branżowe, materiały na inwestycje, maszyny i urządzenia, rozrachunki z tytułu inwestycji. W grupie B zostały zawarte informacje o stracie lub podziale zysku i rozliczeniu wyniku z lat ubiegłych. Następnie wyszczególniono zapasy i należności fakturowe, w których zawarło informacje m. in. o wielkości udziałów obcych, aktywach pomniejszających fundusz własny w obrocie. W kolejnych pozycjach wyróżniono materiały, towary i artykuły spożywcze, produkty oraz inne zapasy i koszty rozliczone w czasie. Układ bilansu pozwalał na rozwinięcie i uszczegółowienie niektórych pozycji w bilansie. Grupa D to pozostałe aktywa, na które składały się kasa, rachunek rozliczeniowy i bankowy, rozrachunki z tytułu wynagrodzeń, pozostałe rozrachunki i roszczenia sporne.

Pasywa Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971 były przedstawione w takiej samej formie jak aktywa, gdzie po prawej stronie tabeli wyszczególniono stan na początek roku i na koniec okresu sprawozdawczego (por. tabela 58). Grupa A rozpoczynała się od funduszy w środkach trwałych, umorzeń środków trwałych i inwestycji. Wy-

szczególniono w niej m.in.: fundusz w środkach trwałych i ich umorzenie, fundusz oraz kredyt na inwestycje i remonty kapitalne, rozrachunki z tytułu inwestycji i remontów kapitalnych oraz rozrachunki wewnętrzno-branżowe. Następnie wyróżniono zyski i dotacje podmiotowe, a dalej w grupie C wyszczególniono fundusze własne w obrocie, kredyty bankowe i zobowiązania, w tym fundusze wydzielone w środkach obrotowych, udziały obce, rozliczenia z tytułu środków obrotowych. Ostatnia grupa zawierała informacje o pozostałych pasywach, w tym m.in.: pozostałych rozrachunkach, rozliczeniach nadwyżek, zakładowych funduszach, rezerw oraz sum z zaokrążeń. Większość przedstawionych w pasywach pozycji jest odzwierciedleniem pozycji wyszczególnionych w aktywach.

Tabela 58. Pasywa Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971

Pasywa		Stan na	
		początek roku	koniec okresu
4		5	6
Grupa A-Fundusze w środkach trwałych, umorzenie środków trwałych i inwestycje (wiersze 102 +106)	101	2.021.323	2.149.491
I. Fundusz w środkach trwałych i umorzenie środków trwałych (wiersze 103 do 105)	102	1.911.941	1.973.703
Fundusz statutowy w środkach trwałych	103	1.046.062	1.054.240
Fundusz wydziałowy w środkach trwałych	104	-	-
Umorzenie środków trwałych	105	865.879	919.463
II. Inwestycje (wiersze 107 do 110)	106	109.382	175.788
Fundusz na inwestycje i remonty kapitalne	107	41.200	57.046
Kredyty na inwestycje i remonty kapitalne	108	52.215	81.124
Rozrachunki z tytułu inwestycji i remontów kapitalnych	109	15.950	25.475
Rozrachunki wewnętrzno-branżowe z tytułu inwestycji	110	17	12.143
Grupa B - Zyski i dotacje podmiotowe (wiersze 112+113)	111	454.486	720.643
Zysk	112	454.486	710.562
Dotacje podmiotowe	113	-	10.081
Grupa C - Fundusze własne w obrocie, kredyty bankowe oraz zobowiązania (wiersze 115 +122+127)	114	1.243.046	1.312.856
I. Fundusz własne w obrocie (wiersze 116 do 121)	115	534.537	536.580
Fundusz wydzielony w środkach obrotowych	116	534.298	531.643
Udziały obce	117	-	-
Fundusz wydzielony w środkach obrotowych	118	-	-
Rozliczenia z tytułu środków obrotowych	119	-	2.112
Pożyczki zjednoczeń na środki obrotowe	120	-	-
Kredyt inwestycyjny na pierwsze wyposażenie w środki obrotowe	121	239	2.825
II. Kredyty bankowe (wiersze 123 do 126)	122	449.965	545.278
Kredyt podstawowy	123	430.334	545.278
	124	-	-
Pozostałe kredyty obrotowe	125	19.631	-
Zadłużenie przeterminowane	126	-	-
Zobowiązania finansujące zapasy i należności (wiersze 128+129+136 do 141)	127	258.544	230.998
Zobowiązania inkasowe	128	106.639	102.021
Pozostałe rozrachunki z dostawcami i odbiorcami	129	24.666	36.005
w tym (...)	130	-	-
Zobowiązania zagraniczne z tytułu dostaw robót i usług	136	-	-
Dostawy niefakturowane	137	84.149	39.568
Rozrachunki z tytułu wynagrodzeń	138	17.912	20.340
Rozliczenia międzyokresowe bierne	-	-	-
Rozrachunki z tytułu ubezpieczeń społecznych	140	6.278	6.001
Rozrachunki z tytułu wpłat z zysku	141	18.900	27.063
Grupa D-Pozostałe pasywa (wiersze 143+150 do 161)	142	212.622	137.643

Pozostałe rozrachunki z dostawcami i odbiorcami	143	56.895	42.925
w tym (...)	144	-	-
Pozostałe zobowiązania zagraniczne	150	-	-
Rozliczenia nadwyżek	151	-	-
Rezerwa na niedobory i szkody	152	3.453	2.836
Rezerwa na roszczenia z tytułu dostaw, robót i usług	153	3.055	2.368
Pozostałe rezerwy	154	1.364	1.175
Dochody przyszłych okresów	155	2.161	1.233
Fundusz zakładowy	158	31.692	33.830
Zakładowy fundusz mieszkaniowy	159	36.302	41.471
Zakładowy fundusz socjalny	160	-	299
pozostałe fundusze specjalne	161	77.700	11.525
w tym fundusze pozabilansowe	162	-	-
w tym fundusz budżetowy	163	-	-
w tym fundusz rozwoju	164	65.509	-
Sumy z zaokrąglenia	168	3	7
Bilans (A+B+C+D)	169	3.931.480	4.320.640

Źródło: Sprawozdanie Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971.

Rachunek zysków i strat został ujęty w tabeli, w której po lewej stronie zawarto treść, następnie numer pozycji, plan roczny, czyli informacje z budżetu umożliwiającą porównanie planowanych kwot z rzeczywiście poniesionymi, oraz odpowiednio stratę lub zysk (por. tabela 59). Pierwsze dwie pozycje dotyczą wyniku na sprzedaży wyrobów, robót i usług w kraju lub w wyniku eksportu. Następnie wyszczególniono wynik na sprzedaży w przedsiębiorstwach handlowych zagranicznych oraz również wynik na sprzedaży towarów, w których przypadku została uwzględniona zarówno strata jak i zysk. Pod podsumowaniem wszystkich pozycji sprzedażowych, została wyszczególniona działalność jednostek utrzymanych z narzutów oraz straty i zyski z działalności eksploatacyjnej krajowej i zagranicznej. Ostatnią pozycją są straty i zyski z działalności inwestycyjno-remontowej.

Tabela 59. Rachunek zysków i strat Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971

Treść		Plan roczny (zysk+; strata-)	Strata	Zyski
1		2	3	4
Wynik na sprzedaży krajowej wyrobów, robót i usług	01	649.846	-	725.058
Wynik na sprzedaży eksportowej wyrobów, robót i usług	02	-	-	-
Wynik na sprzedaży w przedsiębiorstwach handlu zagranicznego	03	-	-	-
Wynik na sprzedaży towarów w obrocie krajowym i pozostałej sprzedaży	04	-3.020	4.109	914
Razem wynik na sprzedaży	05	646.826	-	723.863
Działalność jednostek utrzymanych z narzutów (kosztowynek)	06	-	-	-
Straty i zyski działalności eksploatacyjnej krajowej	07	4.000	34.739	22.172
Straty i zyski działalności eksploatacyjnej zagranicznej	08	-	-	-
Straty i zyski działalności inwestycyjno-remontowej	09	X	851	117
Ostateczny wynik (zysk-strata) 642.826 *)	10	642.826	710.562	-
Razem (wiersze 05 do 10)	11	X	746.152	746.152

Źródło: Sprawozdanie Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971.

Zarówno układ bilansu jak i rachunku zysków i strat jest typowy dla analizowanego okresu. Bilans był przedstawiony szczegółowo i skrupulatnie z możliwością uwzględniania dodatkowych pozycji. Natomiast rachunek strat i zysków był ogólny i wspólny dla poszczególnych pozycji. Przedostatnią pozycją był ostateczny wynik, czyli różnica między zyskiem a stratą. W bilansie wynik był wyszczególniony pod pozycją zysk w pasywach. Po skorygowaniu rachunku przez różnicę strona strat i zysków była sobie równa.

4.4. Rachunkowość Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi

Zakład Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi mieszczący się przy ul. Lipowej został założony po II wojnie światowej, na skutek rozporządzenia Ministra Przemysłu Lekkiego z dnia 18 lipca 1949 roku¹²². Działalność jednostki była nadzorowana i koordynowana przez Centralny Zarząd Przemysłu Dziewiarskiego w Łodzi¹²³.

Wyrażone w bilansie Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego kwoty są przedstawione na początek i na koniec okresu sprawozdawczego. Bilans jednostki został podzielony w sposób charakterystyczny dla tego okresu i zarówno w aktywach jak i pasywach wyszczególniono cztery grupy. Aktywa rozpoczęły się od środków trwałych, środków oddanych i strat (por. Tabela 60). Środki oddane oraz straty miały charakter korygujący względem pasywów, a ich celem było ułatwienie analizy bilansu poprzez wyeliminowanie liczb ujemnych. Grupa B aktywów przedstawiała środki normatywne z dodatkowym wyszczególnieniem na początek roku i na koniec kwartału. Analizowany bilans był sporządzony za cały okres sprawozdawczy, czyli za rok kalendarzowy. W tym przypadku koniec kwartału jest równoważny z czwartym kwartałem roku, czyli z końcem okresu sprawozdawczego. Grupa C dotyczyła głównie środków płynnych w przedsiębiorstwie i wyszczególniono w niej m.in. gotówkę, czeki, weksle, rachunki bankowe, rozrachunki oraz także wydatki z funduszu zakładowego, rozliczenia amortyzacji i re-

¹²² <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/36444,lo dz-dawna-tkalnia-majera-maxa-schrotera.html> [data dostępu: 03.09.18]

¹²³ <https://szukajwarchiwach.pl/39/959/0/15#tabZespol> [data dostępu: 03.09.2018]

monty kapitałne. W ostatniej grupie wyróżniono inwestycje, które w przypadku analizowanej jednostki nie były podejmowane i wynosiły 0. Pod pozycją sumującą wszystkie składniki bilansu, zostały wyszczególnione sumy pozabilansowe, na które składały się m.in. place, grunty i tereny, nadpłata podatku dochodowego oraz maszyny szwalnicze.

Tabela 60. Aktywa Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi za 1951 r.

Symbol	Aktywa	Dane z bilansu otwarcie		Na koniec okresu sprawozdawczego
	A Środki trwałe, środki oddane i straty			
	I. środki trwałe			
000/070	1. Środki trwałe Zakładowe		1.967.048,65	1.542.510,31
001/071	2. Środki trwałe pozazakt.		360,00	264,00
01	3. Likwidacja środków trwałych		-	-
	Ogółem rozdział		1.967.408,65	1.542.774,31
	II. Środki oddane			
	1. Przelewy do budżetu z zysku			
0511	a) Przelewy do budżetu z zysku za rok ubiegły			
0511	b) Przelewy do budżetu z zysku za rok bieżący			
	2. Środki przeznaczane na fundusze			
0511	a) Na fundusz zakładowy			
0511	b) Na fundusz popierania produkcji z odpadków			
050	3. Inne środki oddane			
	a) Przelewy do budżetu nadwyżek			
	Środków obrotowych			2.688.086,04
	Ogółem rozdział II		1.092.243,69	12.379.635,96
	III Straty			
0890	1. Wynik działalności za rok ub.			
0891	2. Wynik działalności za rok bieżący			
	Ogółem rozdział III			
	Ogółem grupa A		3.059.652,34	13.922.410,27
	Normatyw			
	B. Środki normatywne			
	1. Materiały podstawowe			
0	a) Surowce	Na pocz. roku	Na koniec kwartału	
1	b) Półfabryk. Obce	1.714.000	1.261.700	1.964.467,60
2	c) Półfabryk. Typowe własne	-	-	259.061,29
	C. Rozliczenia i inne aktywa			
	I. Gotówka, czek, weksle, papiery wartościowe.			
100	1. Kasa		26,22	90,03
101	2. Czeki obce			
102	3. Weksle obce			
103	4. Papiery wartościowe		300,00	
	Ogółem rozdział I		326,22	20,03
	II. Rachunki bankowe			
1100	1. Rachunek bankowy operacyjny		1.517.753,82	13.700,07
	2. Rachunki bankowe pomocnicze			
1110	a) Rachunek czekowo-przelewowy w PKO			
	b) Rachunek specjalny w PKO			
	3. Rachunki bankowe specjalne			
1120	a) Funduszy i rezerw		14.560,09	8.270,50
1121	b) Środków własnych na inwestycje			
114	4. Rachunek akredytyw			
	5. Sumy pieniężne w drodze		1.656,75	
	Ogółem rozdział II		1.533.970,66	21.970,57
	III Rozliczenia			
	1. Rozliczenia z pracownikami			
171	a) Pracownicy za zaliczki na place i świadczenia		3.225,00	1.317,60
173	b) Pracownicy za sumy do rozliczen.		31,50	1.336,42
	2. Odbiorcy			
130	a) Odbiorcy za faktury oddane do inkasa		1.270.697,89	4.080.674,15
131	b) Odbiorcy za faktury nieuregulowane w trybie inkasa bankowego		155.818,82	2.148.145,33

139	c) Odbiorcy za faktury nie oddane do inkasa		
15	3. Rozliczenia z tyt. publiczno-prawnych	57.169,61	170.395,15
	4. Rozliczenia wewnątrzno-branżowe		
160-163	a) Rozliczenia wewnątrzno-branżowe	88,80	67.782,13
	5. Rozliczenia z tyt. Ubytków ponad normę i mank.		
1780	a) Należność z tyt. ubytków ponad normę mank zawinionych		
1781	b) Ubytki ponad normę i manka niezawinione	654,89	
	6. Inne		
174	a) Inne należności	295.997,92	93.810,67
176	b) Należności sporne	-	-
	Ogółem rozdział III	1.783.684,43	6.563.461,46
	IV. Wydatki z funduszków Zakładowego i popierania produkcji z odpadków		
1851	1. Wydatki z funduszu Zakładowego	4.643,12	17.140,53
1853	2. Wydatki z funduszu popierania produkcji z odpadków		
	Ogółem rozdział IV	4.643,12	17.140,53
177	V. Rozliczenia z tyt. amortyzacji	490,50	323.490,50
	Ogółem rozdział V	490,50	323.490,50
	VI. Remonty kapitalne		
	1. Remonty kapitalne	107.004,38	217.897,61
1122	2. r/k środków na kapit. Remonty	27.350,58	28.448,10
	Ogółem rozdział VI	134.354,96	246.345,71
	Ogółem grupa "C"	3.457.469,99	7.172.499,80
	D. Inwestycje		
030	1. Inwestycje rozpoczęte		
031	2. Inwestycje zakończone		
148	3. Zleceniobiorcy na zaliczki na inwestycje		
	Ogółem grupa "D"	-	-
	Bilans	11.523.324,21	26.319.747,11
	Sumy pozabilansowe		
	1. Limity środków inwestycyjnych		
	2. Środki dzierżawione		
	3. Odbiorcy za opakowania zwrotne		
	4. Materiały i towary postawione do dyspozycji		
	5. Place, grunty i tereny	179.472,00	
	5. Nadpłata podatku dochodowego	124.502,09	
	7. N.B.P. za obligacje	100,00	100,00
	8. Maszyny szwalnicze	9.967,80	
	9. Manka niezawinione		654,89
	10. Należności przedawnione		108.142,65
	11. Nadwyżki na mater. w 1950 r.		14.815,26

Źródło: Sprawozdanie Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi za 1951 r.

Pasywa jednostki podobnie jak aktywa, rozpoczynają się od funduszu własnego, środków otrzymanych zysków i pasywów trwałych (por. Tabela 2). W tej części wyszczególniono również pozycję „na pokrycie normatywu”, która dotyczyła podgrupy stałe pasywa i wyróżniono w niej sumy na początku roku oraz na koniec okresu sprawozdawczego. W pasywach nie została uwzględniona grupa B, która w badanym okresie z reguły dotyczyła kredytów na środki normatywne. Mogło być to spowodowane błędem lub przeoczeniem. Na grupę C składają się rozliczenia i inne pasywa, natomiast w grupie D wyszczególniono finansowanie inwestycji. Podobnie jak w aktywach po pozycji sumującej pasywa, znajdowała się sumy pozabilansowe, w których wyszczególniono m. in.: maszyny skradzione, opakowania zwrotne, manka niezawinione, należności przedawnione.

Tabela 61. Pasywa Zakładu Przemysłu Dzierwiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi za 1951 r.

Pasywa		Dane z bilansu otwarcie	Na koniec okresu sprawozdawczego
A. Fundusze własne, środki otrzymane, zyski i pasywa stałe			
I. Fundusz statutowy		147.451,63	6.547.179,38
II. Środki otrzymane		-	-
1. Finansowanie z budżetu środków obrotowych		-	-
2. Dotacje z budżetu na pokrycie planowej straty		-	-
III. Zyski			
1. Wynik działalności za rok ubiegły		9.676.415,97	
2. Wynik działalności za rok bieżący		14.373.647,65	
Ogółem rozdział I-III		9.823.867,60	20.920.826,98
na pokrycie normatywu			
IV Stałe pasywa			
	Na pocz. Roku	Na koniec okresu	
1. Instytue. ubezp. społ.		17.200	18.000
2. Pracow. za płace i świadcz.		109.100	73.500
3. Rozlicz. Międzyokr. Bierne		-	-
Dostawy		272.400	427.200
Ogółem rozdział IV		398.700	518.700
Ogółem grupa A		10.222.567,60	21.439.526,98
		9.934.741,63	21.022.018,77
C. Rozliczenia i inne pasywa			
I. Inne kredyty			
1. Kredyt normatywny			
2. Kredyt inkasowy na należności fakturowe			2.136.000
3. Kredyty przejściowe			
a) Kredyt przejściowy na zaliczki na kontraktację			
b) Kredyt przejściowy na rozliczenia			
c) Kredyt przejściowy na nadzwyczajne potrzeby			
4. Kredyt przeterminowany			
Ogółem rozdział IV			2.136.000
II. Rozliczenia			
1. Dostawy			
a) Dostawcy za faktury w inkasie		1.064.993,55	635.579,84
b) Dostawcy za faktury nieuregulowane w trybie inkasa		56.462,63	431.833,42
c) Dostawy niefakturowane		1.027,74	18.776,16
2. Zleceniodawcy za zaliczki na inwestycje			
3. Rozliczenia z tyt. Publiczno-prawnych		69.041,52	1.390.933,54
4. Rozliczenia wewnątrzno-branżowe			
a) Rozliczenia wewnątrzno-branż.		161.988,99	14.597,76
b) Rozliczenia z tyt. Różnie wyrówn.			
5. Inne			
a) Niepodjęte płace w depozycie		2.579,20	1.104,32
b) Pracownicy za sumy do rozliczen.			1.177,00
c) Inne zobowiązania		95.518,34	29.921,10
d) Kaucje otrzymane			
Ogółem rozdział II		1.415.610,97	2.523.922,14
III. Rezerwy i fundusze			
1. Rezerwa gwarancyjna za jakość wyrobów			
2. Rezerwa za szkody przemysłowe			
3. Inne rezerwy			
4. Fundusze specjalnego przeznaczenia			8.270,50
IV. Fundusz Zakładowy i popierania produkcji z odpadków			
1. Fundusz popierania produkcji z odpadków			
Ogółem rozdział IV			383.189,99
V. Rozliczenia z tyt. Amortyzacji			383.189,100
Ogółem rozdział V			
VI. Finansowanie kapitalnych remontów			
1. Fundusz amortyzacyjny na kapitalne remonty			37.260,00
2. Inne fundusze na kapitalne rem.			
3. Kredyty na remonty kapitalne			
a) Kredyt przejściowy na wstępne finansowanie remontów kapitalnych wykonywanych sposobem gospodarczym			
b) Kredyt na kapitalne remonty			
4. Dostawcy z tyt. Robót kapitalnych		99.711,61	5.685,49
Ogółem rozdział VI		136.971,61	246.345,71
Ogółem grupa "C"		1.588,58	5.297.728,34
D. Finansowanie inwestycji			
1. Finansowanie inwestycji limit.			
2. Finansowanie inwestycji poza limitowych			

3. Kredyty na inwestycje		
a) Kredyt przejściowy na wstępne finansowanie inwestycji wykonywanych sposobem gospodarczym		
b) Kredyt na inwestycje		
4. Dostawcy z tyt. robót kapitalnych		
Ogółem grupa "D"		
Bilans	11.523.324,21	26.319.747,11
Sumy pozabilansowe		
1. Bank Inwestycyjny za limity		
2. Różni za środki dzierżawione		
3. Opakowania zwrotne		
4. Różni za materiały i towary postawione do dyspozycji		
5. Gospodarka Narodowa za płace grunty i tereny	179.472,00	
6. Prez. Rady Narodowej za nadpt. podatku dochodowego 165.106,38	124.602,09	
7. Obligacje prac. PPOK	100	100
8. Maszyny skradzione	9.967,80	
9. Manka niezawinione		654,89
10. Należności przedawnione		108.142,65
11. Nadwyżki za mater. 1950 r.		14.815,26

Źródło: Sprawozdanie Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi za 1951 r.

Pod bilansem Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka znajdowały się dane uzupełniające, składające się z 11 punktów: zysku do odprowadzenia do budżetu, materiałów i towarów, umorzeń wartości środków trwałych, zużycia opakowań zwrotnych, zużycia przedmiotów nietrwałych, zmiany funduszy statutowego, z wyróżnieniem na zwiększenie i zmniejszenie, remontów kapitalnych zakończonych, materiałów i towarów zbędnych, materiałów i towarów zgłoszonych do uzupełnienia, czeków limitowych oraz należności nieściągalnych.

W sprawozdaniu Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego został zawarty również rachunek wyników, który miał inną formę niż zwykle prezentowany w tym okresie rachunek zysków i strat. Przedstawiony rachunek miał postać tabeli, w której po lewej stronie przedstawiono treść poszczególnych pozycji, a w następnych kolumnach koszt własny realizacji, podatek obrotowy, różnice wyrównawcze debetowe lub kredytowe, realizacja netto, w tym zyski nadzwyczajne i dochody pozazakładowe, oraz wynik działalności z wyszczególnieniem straty lub zysku (por. Tabela 3). Grupę A tworzyła produkcja podstawowa, produkcja pomocnicza, usługi odpłatne, odpadki i braki oraz produkty powszechnego użytku wytwarzanych z odpadków. Na grupę B składały się inwestycje i remonty kapitalne, a w grupie C znalazły się towary. Następnie wyróżniono straty i zyski nadzwyczajne, oraz w grupie E obiekty dzierżawione, gospodarke mieszkaniową, gospodarke rolną i inne obiekty pozazakładowe. Wynik z działalności przedstawiony był w ostatnim wierszu i w ostatniej kolumnie. Obie strony rachunku wyników były sobie równe.

	E.							21	255.590,07	505636,22	
13	Obiekty dzierżawione	220						230			
14	Gospodarka mieszkaniowa	221						231			
15	Gospodarka roln. I pokr. Inne	222						232			
16	Obiekty poza zakład.	223	665,4					233	665,4		
17	Razem: E (od 13-16)		665,4						665,4		
18	Razem: D-E (poz. 12-17)		761.360,69						255.724,47	505636,22	
19	Ogółem (11:18)		30.694.872,52	32.363.176,79					77.431.696,91	505636,22	14879283,82
20	F. Wynik działalności przedsiębiorstwa: zysk strata (0891)									143.736,60	14.879,283,82

Źródło: Sprawozdanie Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi za 1951 r.

Bilans Zakładu Przemysłowego Dziewiarskiego był przedstawiony w sposób typowy dla badanego okresu. Wszystkie pozycje zostały podzielone na cztery grupy i zawierały wiele szczegółowych informacji mających charakter uzupełniający zarówno w aktywach jak i pasywach. Natomiast rachunek wyników miał rzadko spotykaną w badanym okresie formę. Wszystkie pozycje zostały wyszczególnione po lewej stronie, a w kolejnych kolumnach przypisywano im odpowiednią kwotę.

4.5. Analiza porównawcza systemów rachunkowości przedsiębiorstw włókienniczych w okresie gospodarki centralnie sterowanej

W powojennej Polsce, która była pod silnym wpływem Związku Radzieckiego, podjęto próbę ujednoczenia rachunkowości i już w 1945 r. opubliko-

wano pierwszy w Polsce Ludowej wzór jednolitego planu kont oraz bilansu i rachunku zysków i strat. W kolejnych latach przeprowadzono kolejne reformy jednolitego planu kont, doprowadzając do jego ramowej lub branżowej formy¹²⁴. Sprawozdania były sporządzane comiesięcznie lub kwartalnie¹²⁵, a ostatni kwartał był równoważny ze sprawozdaniem rocznym. Dane zebrane w sprawozdaniu finansowym od jednego przedsiębiorstwa były przetwarzane i następnie przedstawiane zbiorczo dla poszczególnych gałęzi przemysłu¹²⁶. Księgowość prowadzona przez państwowe jednostki gospodarcze, często była regulowana również w aktach prawnych określających funkcjonowanie tych jednostek, dlatego przepisy regulujące rachunkowość można odnaleźć w wielu uchwałach i rozporządzeniach różnych ministrów¹²⁷.

Przedsiębiorstwa w okresie funkcjonowania gospodarki centralnie planowanej prawie zawsze były własnością państwową i to państwo zapewniało im fundusz własny na pokrycie majątku oraz podejmowało decyzje o wielkości produkcji, rodzaju wytwarzanego asortymentu oraz o realizowaniu inwestycji. W takich warunkach kontynuacja działalności przedsiębiorstw była zapewniona, nie było więc potrzeby wprowadzania specjalnych rozwiązań w rachunkowości na wypadek bankructwa. Sprawozdawczość finansowa, w tym szczególnym otoczeniu, służyła przede wszystkim do sprawowania kontroli nad majątkiem przedsiębiorstwa, pełniła funkcję informacyjną, weryfikowała wykonanie planów, umożliwiała pomiar efektywności przedsiębiorstwa oraz sprawowała kontrolę nad kosztami.

Bilans w okresie gospodarki centralnie planowanej był obszerny i miał za zadanie jak najdokładniej pokazać stan majątku i zobowiązań przedsiębiorstwa, a także odzwierciedlić wykonanie planów gospodarczych¹²⁸. Nazewnictwo i forma bilansu zostały ujednoczone. W przedstawionych w monografii

¹²⁴ Uregulowania te były obowiązujące jedynie wobec przedsiębiorstw państwowych, które były wiodącą grupą w gospodarce społecznej. Spółki kapitałowe zobowiązane były sporządzać sprawozdania finansowe zgodnie z regulacjami określonymi w Kodeksie handlowym i aktach towarzyszących (rozporządzenie ministrów i rozporządzenie prezydenta z 1934 roku), które były obowiązujące aż do 1991 roku.

¹²⁵ A. Karmańska, *Rachunkowość w Polsce w okresie gospodarki centralnie planowanej - historia mówiona*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 97 (153), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2018, s. 173.

¹²⁶ A. Banaszekiewicz, *Sprawozdawczość finansowa państwowych przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce w latach 50. XX wieku*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Tom 97 (153), Warszawa 2018, s. 145.

¹²⁷ O. Grzybek, *Historia i perspektywy rozwoju polskiej rachunkowości na tle rozwiązań międzynarodowych*, nr 164 *Transformacja polskiej rachunkowości na tle rozwoju rachunkowości międzynarodowej*, Katowice 2014, s. 58.

¹²⁸ S. Górniak, *Zasady teorii księgowości oraz techniki księgowania i bilansowania*, Instytut wiedzy, Spółdzielnia Wydawnicza Autorów w Gliwicach, 1949 Gliwice [za:] A. Banaszekiewicz, op. cit., s. 144.

sprawozdaniach finansowych sporządzanych po 1951 r. zostały wyszczególnione kwoty na początek roku i na koniec okresu sprawozdawczego. Wszystkie analizowane bilanse formą i sposobem prezentowania informacji były do siebie podobne (por. Tabela 1) i we wszystkich zaprezentowanych jednostkach, aktywa rozpoczynały się od środków trwałych, a pasywa zwykle od funduszu statutowego. W aktywach Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka z 1951 r. oraz Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko-Kuśnierskiego w grupie A przedstawiono oprócz środków trwałych również środki oddane i straty. Natomiast w bilansie Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych za 1971 r. wyszczególniono także środki wydzielone i inwestycje. Najbardziej zbliżonymi do siebie bilansami były sprawozdania Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka za 1951 r. oraz Łódzkich Przedsiębiorstw Krawiecko-Kuśnierskich za 1956 r. W obu przypadkach grupa B przedstawiała środki normatywne, natomiast w pasywach kredyty na środki normatywne. W bilansach za rok 1949 i 1971 nie wyszczególniono pozycji normatywu, a drugą podgrupę tworzyły odpowiednio roboty kapitalne lub strata i podział zysku. We wszystkich analizowanych bilansach po stronie aktywów prezentowano straty, a po stronie pasywów zyski. Uniknięto w ten sposób ujmowania pozycji ze znakiem minus. W bilansach zostały ujęte inwestycje, które miały węższe niż obecnie rozumiane znaczenie i zależały w głównej mierze od decyzji państwowych. Strona aktywów i pasywów w każdym analizowanym przypadku była sobie równa.

Tabela 63. Porównanie aktywów z okresu Polski Centralnie Planowanej

Aktywa			
Zakład przemysłu dziewiarskiego T. Duracza	Zakład Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka	Łódzkie Przedsiębiorstwa Krawiecko-Kuśnierskie	Zjednoczenie Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych
1949	1951	1956	1971
I. Środki trwałe. II Roboty kapitalne 1. Inwestycje rozpoczęte 2. Inwestycje zakończone 3. Kapitalne remonty rozpoczęte 4. Kapitalne remonty zakończone III. Zmniejszenia funduszu własnego IV. Środki obrotowe V. Rozliczenia międzyokresowe czynne. VI. Strata za r. 1949.	A Środki trwałe, środki oddane i straty I. środki trwałe II. Środki oddane III Straty B. Środki normatywne C. Rozliczenia i inne aktywa I. Gotówka, czek, weksle, papiery wartości. II. Rachunki bankowe III Rozliczenia IV. Wydatki z funduszu Zakładowego i popierania produkcji z odpadków V. Rozliczenia z tyt. Amortyzacji VI. Remonty kapitalne D. Inwestycje	A. ŚRODKI TRWAŁE, ŚRODKI ODDANE I STRATY I. Środki trwałe II. Środki oddane III Straty B. Środki normatywne C. INNE AKTYWA I. Środki pieniężne II. Rozrachunki IIa. Scentralizowane rozrachunki z budżetem III. Rozliczenie amortyzacji IV. Remonty kapitalne D. INWESTYCJE	Grupa A - Środki trwałe i wydzielone oraz inwestycyjne I. Środki trwałe i wydzielone II. Inwestycje Grupa B - Strata i podział zysku Grupa C - Zapasy i należności fakturowe I. Aktywa pomniejszone fundusz własny w obrocie II. Materiały III. Towary i artykuły spożywcze IV. Produkty V. Inne zapasy i koszty rozliczane w czasie VI. Należności z tytułu dostaw. Robót i usług Grupa D - Pozostałe aktywa
Pasywa			
I. Fundusze własne. 1. Umozorzenia wartości środków trwałych zasadniczych 2. Umozorzenie wartości środków trwałych pozazakładowych II. Finansowanie robót kapitalnych. III. Zwiększenie funduszu własnego. IV. Kredyty, zobowiązania, sprostowania, fundusze. V. Rozliczenia międzyokresowe bierne. VI. Zysk za r. 1949.	A. Fundusze własne, środki otrzymane zyski i pasywa stałe I. Fundusz statutowy II. Środki otrzymane III. Zyski IV Stałe pasywa C. Rozliczenia i inne pasywa II. Rozliczenia III. Rezerwy i fundusze IV. Fundusz Zakładowy i popierania produkcji z odpadków V. Rozliczenia z tyt. Amortyzacji VI. Finansowanie kapitalnych remontów D. Finansowanie inwestycji	A. Fundusz statutowy, środki otrzymane, zyski i pasywa stałe I. Fundusz statutowy II. Środki otrzymane III. Zyski IV. Pasywa stałe B. Kredyty na środki normatywne I. Kredyt normatywy II. Kredyty ponadnormatywne II. Rozrachunki IIa. Scentralizowane rozrachunki z budżetem III. Rozliczenie amortyzacji IIIa. Fundusze specjalne IV. Finansowanie remontów kapitalnych C. Inne pasywa D. Finansowanie inwestycji	Grupa A-Fundusze w środkach trwałych, umorzenie środków trwałych i inwestycje I. Fundusz w środkach trwałych i umorzenie środków trwałych II. Inwestycje Grupa B- Zyski i dotacje podmiotowe Zysk Dotacje podmiotowe Grupa C - Fundusze własne w obrocie, kredyty bankowe oraz zobowiązania I. Fundusz własny w obrocie II. Kredyty bankowe Grupa D-Pozostałe pasywa

Źródło: Opracowanie własne.

Rachunek zysków i strat miał bardziej syntetyczną formę w zestawieniu z bilansem. Analizowane rachunki miały różnorodną formę i nazewnictwo, w dwóch przypadkach były nazywane rachunkiem wyników, natomiast w kolejnych analizowanych przypadkach rachunkiem strat i zysków. W sprawozdaniu za 1949 r. przedstawiono rachunek wyników, składający się z dwustronnej tabeli, w którym po lewej stronie wykazano nakłady, a po prawej dochody. W kolejnych trzech analizowanych okresach, rachunek wyników był przedstawiony w tabeli, w której po lewej stronie znajdowały się wszystkie pozycje, zarówno te dotyczące zysku jak i straty. W rachunkach

wyników za lata 1956 r. i 1971 r. wyszczególniono dodatkową kolumnę, z kwotami planowanymi, która umożliwiała porównanie kwot budżetowanych z faktycznie poniesionymi. W każdym analizowanym rachunku zysk i strata, lub dochody i nakłady były sobie równe. Przy pozycji przedstawiającej wynik ze sprzedaży w działalności operacyjnej najczęściej stosowano zasadę prezentacji wyników w wartości netto, dlatego przedstawiano wyłącznie wartość po stronie zysków lub strat.

Na podstawie przeprowadzonej analizy sprawozdań finansowych można wnioskować, że sprawozdawczość finansowa przedsiębiorstw z jednej gałęzi przemysłu, w tym przypadku przemysłu włókienniczego, była sporządzana w każdej analizowanej jednostce w podobny sposób, zgodnie z panującym w danym okresie wzorem sprawozdania. Przedsiębiorstwa państwowe oprócz bilansu i rachunku zysków i strat załączały w sprawozdaniach również m.in. budżety, dane uzupełniające, sprawozdania z wykonania planu kosztów. Bilans miał ujednoliczoną formę i układ, natomiast mimo swobodnej formy rachunku zysków i strat w różnych latach, był on sporządzony w sposób porównywalny. Nadrzędnym celem sprawozdawczości finansowej było sprawowanie kontroli nad wykonaniem zakładanego planu przez przedsiębiorstwo dlatego też sprawozdania finansowe zostały dostosowane do celu ich sporządzania w panującej w tym czasie w Polsce gospodarki centralnie planowanej.

Zakończenie

Początki rachunkowości sięgają kilkudziesięciu wieków przed naszą erą. Choć początkowo służyła przede wszystkim do zapisów wspierających ludzką pamięć, to w późniejszym czasie jej znaczenie wzrosło. Zaczęła również stanowić coraz większą wartość dla osób, które zarządzały przedsiębiorstwami. Wobec tego rachunkowość przeobraziła się z systemu ewidencji w system informacyjny.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż struktura sprawozdań finansowych przedsiębiorstw przemysłu włókienniczego zmieniała się na przestrzeni lat. Na początku XX wieku dokumenty zawarte w sprawozdaniach finansowych były mało czytelne i posiadały zróżnicowaną formę. Wynikało to z braku unormowanych zasad sporządzania elementów rachunkowości. Przełomowym momentem było Rozporządzenie Prezydenta z 1933 roku. Od tego momentu większość przedsiębiorstw stosowała się do zasad zawartych w powyższym dokumencie. Dzięki temu sprawozdania były bardziej przejrzyste i czytelne zarówno dla zarządzających daną jednostką, jak również dla szerokiego grona odbiorców. Zyskały zatem większą jakość informacyjną.

Dzięki powyższym ujednoliceniom elementy rachunkowości przeszły znaczną ewolucję, która sprawiła, że dokumenty zawarte w sprawozdaniach jednych przedsiębiorstw były porównywalne do innych. Rozważania zawarte w kolejnych rozdziałach pozwoliły osiągnąć cel opracowania.

Bibliografia

1. Antczak J., Sprawozdawczość finansowa źródłem informacji dla controllingu, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” nr 35, Warszawa 2014.
2. Banaszekiewicz A., Sprawozdawczość finansowa państwowych przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce w latach 50. XX wieku, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Tom 97 (153), Warszawa 2018.
3. Barciński A., O rachunkowości kupieckiej, Tom 3. Buchalterja podwójna zastosowana do fabryk i gospodarstw wiejskich, drukarnia Józefa Węckiego przy ulicy Senatorskiej 463, Warszawa 1835.
4. Basseches J., Księgi handlowe i bilans na podstawie obowiązujących przepisów prawnych i podatkowych wraz z orzecznictwem Sądu Najwyższego i Najwyższego Trybunału Administracyjnego oraz okólnikami Ministerstwa Skarbu, Księgarnia „EWER” Brajerowska 3, Lwów 1934.
5. Bauer K., Teoretyczne i praktyczne aspekty wykorzystania rachunkowości przez podmioty w stanie upadłości prowadzącej do likwidacji majątku, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” nr 625, „Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia” nr 32, Szczecin 2011.
6. Biadacz R., Rys historyczny rachunku zysków i strat w Polsce międzywojennej, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” nr 399, Wrocław 2015.
7. Bieniek A., Zasady analizy bilansów, Stowarzyszenie nauczycieli szkół zawodowych sekcja główna handlowa, Warszawa 1939.
8. Brzezina W., Ogólna teoria współczesnej rachunkowości, Częstochowskie Wydawnictwo Naukowe przy Wyższej Szkole Zarządzania, Częstochowa 2016.
9. Burzym E., Istota, zadania i znaczenie rachunkowości w gospodarce narodowej, „Rachunkowość”, Warszawa 1977.
10. Burzym E., Rachunkowość przedsiębiorstwa i instytucji, PWE, Warszawa 1980.
11. Chrzanowski M., Nauka rachunkowości ogólnej, drukarnia „Gaz narod” J. Dobrzańskiego i K. Gromana, Lwów, 1878.
12. Czaja S., Rozwój polskiej myśli ekonomicznej na przestrzeni wieków, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2004.
13. Ćwiąkała-Małyś A., Kaczkowska A., Rachunkowość podmiotów gospodarczych według znowelizowanej ustawy o rachunkowości, Wydawnictwo UWr, Wrocław 2003.
14. Danilewicz J., Nauka buchalterii podwójnej teoretycznie i praktycznie wyłożonej z zastosowaniem do potrzeb handlowych i fabrycznych.

- Tom 1. Dział teoretyczny, Gebetchner& Wolff, Krakowskie Przedmieście nr 15, Warszawa 1887.
15. Dobija M., Jędrzejczyk M., Szkice z historii rachunkowości, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2011.
 16. Gabrusewicz W., Kołaczyk Z., Bilans wartość poznawcza i analityczna, Difin, Warszawa 2005.
 17. Głowacka M. D., Klamerek A., Sprawozdanie finansowe jako elementarne źródło informacji ekonomicznej, „Polski Przegląd Nauk o Zdrowiu” t. 19 nr 2, Poznań 2009.
 18. Grzybek O., Historia i perspektywy rozwoju polskiej rachunkowości na tle rozwiązań międzynarodowych, nr 164 Transformacja polskiej rachunkowości na tle rozwoju rachunkowości międzynarodowej, Katowice 2014.
 19. Jaruga A., Rachunkowość w warunkach gospodarki rynkowej, [w:] Rachunkowość finansowa, A. Jaruga (red.), Towarzystwo Gospodarcze RAFIB, Łódź 1992.
 20. Jędrzejewski S., Sprawozdanie finansowe jako kluczowe źródło informacji i działalności MSP [w:] S. Jędrzejewski, A. Piotrowska, A. Jędrzejewska, Sprawozdawczość MSP w kontekście społecznej odpowiedzialności, Wydawnictwo Afinance, Łódź 2016.
 21. Jędrzejewski S., Bartnicka E., Ewolucja bilansu i jego roli w systemie rachunkowości – ujęcie historyczne, Wydawnictwo Naukowe Doctrina, Łódź 2016.
 22. Kabalski P., Nadrzędne zasady przygotowywania i prezentacji sprawozdań finansowych, „Przegląd Podatkowy” nr 1/2005.
 23. Karmańska A., Rachunkowość w Polsce w okresie gospodarki centralnie planowanej - historia mówiona, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 97 (153), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2018.
 24. Kiziukiewicz T., Sprawozdawczość i informacje finansowe dla menedżera: poradnik praktyczny, Przedsiębiorstwo Doradztwa i Usług Finansowo- Księgowych Ekspert, Wrocław 1993.
 25. Klimczak K., Historia rozwoju teoretycznej myśli rachunkowości, Przegląd wybranych teorii, modeli i koncepcji, Difin, Warszawa 2015.
 26. Kowalczyński K., Łódź przełomu wieków XIX/ XX, Księży Młyn Dom Wydawniczy, Łódź 2008.
 27. Krakowski N., Wykład popularny zasad podwójnego księgowania w zastosowaniu do potrzeb handlu, przemysłu oraz rzemiosł i rolnictwa, S. Lewantal, Warszawa 1887.
 28. Krzywdą D., Rachunkowość finansowa, FRR, Warszawa 1999.

29. Krzywda D., Sprawozdanie finansowe jako produkt rachunkowości jednostki gospodarczej, „Zeszyty Naukowe nr 1 Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Bochni”, Bochnia 2003.
30. Lulek T., Zasady rachunkowości kupieckiej, Wydawnictwo „Nauka”, Kraków (rok nieznany).
31. Łazarowicz E., Historia powstania księgowości podwójnej i rachunku kosztów, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2011.
32. Maćkowiak E., Polityka rachunkowości a kierunki zmian raportowania w przedsiębiorstwach, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2014, nr 201.
33. Maskileyson N., Istota buchalterji podwójnej, Skład główny w księgarni F. Hoeslcka, Warszawa 1920.
34. Michowicz W., Wczoraj, dziś i jutro Łodzi: materiały sesji naukowej wyższych uczelni, Uniwersytet Łódzki, Łódź 1979.
35. Nesterowicz R., Sprawozdawczość finansowa i jej rola w ocenie wyników działalności przedsiębiorstw, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” nr 39, Rzeszów 2014.
36. Nowak E., Analiza sprawozdań finansowych, PWE, Warszawa 2008.
37. Nowicki E., Nauka buchalterji, Drukarnia Józefa Ungra, Warszawa 1876.
38. Olchowicz I, Tłaczała A., Rachunkowość finansowa w przykładach według ustawy o rachunkowości i MSR, Difin, Warszawa 2005.
39. Płóciennik J. -Napierała, Mechanizmy kontrolne rachunkowości, Politechnika koszalińska, Koszalin 2004.
40. Pogodzińska-Mizdrak E., Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro, SKWP, Warszawa 2007.
41. Pogodzińska-Mizdrak E., Zawód biegłego rewidenta - rys historyczny, Zeszyty Naukowe AE w Krakowie nr 702/2006.
42. Samelak J., Zintegrowane sprawozdanie przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań 2013.
43. Skrzywan S., Teoretyczne podstawy rachunkowości, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1968.
44. Sobańska I., Kabalski P., Współczesne nurty badawcze w rachunkowości, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.
45. Stankiewicz W., Historia myśli ekonomicznej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998.
46. Straszewicz L., Kompleks przemysłowy Łodzi, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Łódź 1957.
47. Szycha A., Etapy ewolucji i kierunki integracji metod rachunkowości zarządczej, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

48. Świdarska G. K., Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji [w:] G. K. Świdarska i W. Więclaw (red.) Sprawozdanie finansowe według polskich i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, Difin, Warszawa 2009.
49. Świdarska G. K., Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji [w:] G. K. Świdarska i W. Więclaw (red.), Sprawozdanie finansowe bez tajemnic, Rachunkowość finansowa w praktyce, Difin, Warszawa 2006.
50. Świdarska G. K., Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji [w:] G. K. Świdarska, W. Więclaw (red.), Sprawozdanie finansowe według polskich i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, Difin, Warszawa 2016.
51. Tokarski M., Sprawozdanie finansowe – niedoskonałe źródło informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, „Przedsiębiorczość – Edukacja” t. 5, Toruń 2009.
52. Turyna J., Standardy sprawozdawczości finansowej, Difin, Warszawa 2006.
53. Turzyński M., Umowy o używanie aktywów w świetle historyczno – teoretycznego dyskursu rachunkowości, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.
54. Veltze L. E., Nauka buchalterii teoretyczna i praktyczna dla samonauki i wykładu, Tom 1, Drukarnia Ludowa, Lwów 1895.
55. Wachowska B. (red.), 60 lat Zakładów Włókien Sztucznych Wistom, Wyd. Łódzkie, Łódź 1971.
56. Wakuła M., Kierunki zmian w sprawozdawczości jednostek samorządu terytorialnego, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach” nr 105, Siedlce 2015.
57. Walińska E., Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej w kontekście zmian współczesnej rachunkowości, Wydawnictwo Oficyna, Warszawa 2009.
58. Walińska E., Międzynarodowe standardy rachunkowości, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006.
59. Walińska E., Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego, FRR, Warszawa 1997.
60. Walińska E., Rachunkowość, Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
61. Walińska E., Urbanek G., Sprawozdanie finansowe spółki zorientowane na zarządzanie wartością – propozycje zmian, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” nr 855, „Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia” nr 74, t. 2, 2015.
62. Walińska E., Wartość bilansowa przedsiębiorstwa a alokacja podatku dochodowego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004.

63. Wędzki D., Analiza finansowa sprawozdania finansowego tom 1 Sprawozdania finansowe, Wolters Kluwer, Kraków 2009.
64. Włodkowski O., Przepisy karne ustawy o rachunkowości, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
65. Wojciechowski E., Zarys rozwoju rachunkowości w dawnej Polsce, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1964.
66. Wydymus Z., Znaczenie segmentów wynikowych w ocenie zyskowności przedsiębiorstwa, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Bankowości w Krakowie” nr 5, Kraków 2006.
67. Zasiewska K., Systemy podatkowe jako jedna z determinant rozwoju rachunkowości, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2014.

Akty prawne

68. Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1933 nr 84 poz. 623), dalej zwane rozporządzeniem prezydenta.
69. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych, Dz.U., poz. 662 i 663 oraz uszczegóławiające je Rozporządzenie Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 20 kwietnia 1934 r. w sprawie wykonania Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r., o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych.
70. Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz.U. 1994 nr 121 poz. 591, art. 45, ust. 2.

Spis tabel

- Tabela 1.** Układ bilansu zgodny z rozporządzeniem ministrów z 1934 roku 31
- Tabela 2.** Wzór rachunku strat i zysków zgodny z rozporządzeniem ministrów 1934 roku _____ 32
- Tabela 3.** Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1926 roku _____ 37
- Tabela 4.** Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1933 roku _____ 38
- Tabela 5.** Rachunek strat i zysków Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1933 roku _____ 39
- Tabela 6.** Fragment księgi głównej Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za rok 1923 – strona Debt _____ 40
- Tabela 7.** Fragment księgi Kasa Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za styczeń 1931 rok _____ 41
- Tabela 8.** Bilans Towarzystwa Akcyjnego Wyrobów Bawełnianych Ludwika Geyera w Łodzi na dzień 31 grudnia 1921 roku _____ 43
- Tabela 9.** Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi na dzień 31 grudnia 1927 roku _____ 44
- Tabela 10.** Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi na dzień 31 grudnia 1932 roku _____ 44
- Tabela 11.** Rachunek strat i zysków Towarzystwa Akcyjnego Wyrobów Bawełnianych Ludwika Geyera w Łodzi za 1921 roku _____ 45
- Tabela 12.** Rachunek zysków i strat Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi za 1927 rok _____ 46
- Tabela 13.** Rachunek strat i zysków Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. za 1932 rok _____ 46
- Tabela 14.** Księga Główna Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi, 1916-18 _____ 47

Tabela 15. Fragment Dziennika Głównego za 1928 rok Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi 48

Tabela 16. Bilans Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach na dzień 31 grudnia 1921 roku 50

Tabela 17. Bilans Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach na dzień 31-go grudnia 1931 roku 51

Tabela 18. Rachunek przychodu i rozchodu Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z roku 1921 51

Tabela 19. Rachunek zysków i strat Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z 1921 roku 52

Tabela 20. Rachunek przychodu i rozchodu Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z roku 1931 52

Tabela 21. Fragment Dziennika Kasowego Towarzystwa Akcyjnego Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” w Pabianicach z roku 1924/25 54

Tabela 22. Bilans Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za rok operacyjny 1920 55

Tabela 23. Bilans Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za 1926 rok 56

Tabela 24. Rachunek strat i zysków Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za rok operacyjny 1920 57

Tabela 25. Rachunek strat i zysków Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za 1926 rok 58

Tabela 26. Dziennik Główny Towarzystwa Schlösserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni w Ozorkowie za 1930 rok 60

Tabela 27. Porównanie bilansów analizowanych jednostek w latach 1918-1933 61

- Tabela 28.** Porównanie rachunków strat i zysków w latach 1918-1933 _____ 63
- Tabela 29.** Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1934 _____ 66
- Tabela 30.** Bilans Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1938 _____ 67
- Tabela 31.** Rachunek strat i zysków Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za 1934 rok _____ 68
- Tabela 32.** Rachunek zysków i strat Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. za 1938 rok _____ 69
- Tabela 33.** Fragment bilansu Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. na 1939 rok _____ 70
- Tabela 34.** Fragment Księgi Głównej Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu Sp. Akc. z roku obrachunkowego 1935/36 _____ 71
- Tabela 35.** Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. na dzień 31 grudnia 1936 roku _____ 72
- Tabela 36.** Bilans Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. w Łodzi na dzień 31 marca 1939 roku _____ 74
- Tabela 37.** Fragment Księgi Głównej Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer Sp. Akc. za 1935 rok _____ 75
- Tabela 38.** Fragment Dziennika Głównego Zakładów Przemysłu Bawełnianego Ludwik Geyer” Sp. Akc. za 1936 rok _____ 76
- Tabela 39.** Bilans Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wytwarzania Bawełnianych „Krusche i Ender” na dzień 31 grudnia 1934 roku _____ 78
- Tabela 40.** Tabela 1. Rachunek przychodu i rozchodu Spółka Akcyjna Pabianickich Fabryk Wytwarzania Bawełnianych „Krusche i Ender” z roku 1934 _____ 79
- Tabela 41.** Rachunek zysków i strat Spółka Akcyjna Pabianickich Fabryk Wytwarzania Bawełnianych „Krusche i Ender” z roku 1934 _____ 79
- Tabela 42.** Fragment księgi głównej Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wytwarzania Bawełnianych „Krusche i Ender” z 1938 roku _____ 82

Tabela 43. Fragment Dziennika Kasowego Spółki Akcyjnej Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych „Krusche i Ender” za 1937 rok _____	83
Tabela 44. Bilans Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach na dzień 31 grudnia 1934 roku (w tys. zł) _____	85
Tabela 45. Rachunek strat i zysków Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach na dzień 31 grudnia 1934 roku _____	86
Tabela 46. Rachunek strat i zysków Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach na dzień 30 czerwca 1937 roku _____	87
Tabela 47. Fragment Księgi Głównej Pabianickich Zakładów Włókienniczych dawniej R. Kindler w Pabianicach za 1938 rok _____	89
Tabela 48. Porównanie bilansów w latach 1934-1944 _____	91
Tabela 49. Porównanie rachunków strat i zysków w latach 1934-1944 _____	92
Tabela 50. Aktywa Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko - Kuśnierskiego za rok 1956 _____	96
Tabela 51. Aktywa Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko - Kuśnierskiego za rok 1956 _____	98
Tabela 52. Rachunek strat i zysków Łódzkiego Przedsiębiorstwa Krawiecko - Kuśnierskiego za rok 1956 _____	99
Tabela 53. Aktywa przekształconego bilansu Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi, za 1949 rok _____	101
Tabela 54. Pasywa przekształconego bilansu Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi, za 1949 rok _____	103
Tabela 55. Nakłady Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi za 1949 rok _____	104
Tabela 56. Dochody Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. T. Duracza w Łodzi za 1949 rok _____	105
Tabela 57. Aktywa Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971 _____	106
Tabela 58. Pasywa Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971 _____	108

Tabela 59. Rachunek zysków i strat Zjednoczenia Przemysłu Filcowego i Tkanin Technicznych w Łodzi za rok 1971_____ 109

Tabela 60. Aktywa Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi za 1951 r. _____ 111

Tabela 61. Pasywa Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi za 1951 r. _____ 113

Tabela 62. Rachunek wyników Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego im. M. Kasprzaka w Łodzi za 1951 r. _____ 115

Tabela 63. Porównanie aktywów z okresu Polski Centralnie Planowanej_ 119